

MAGYAR
EMLÉKLAPOK.

TÖRTÉNETI
ÉS
SZÉPIRODALMI KÖZLÖNY

AZ
UTOLSÓ FORRADALOM KORÁBÓL.

SZERKESZTI S KIADJA
SZILÁGYI SÁNDOR.

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

ÚJ FOLYAM, I. FÜZET.

PEST, 1850.
GEIBEL ARMIN BIZOMÁNYA.

Dozsa D.

Gyulay P.

K. G.

Kopasz L.

Kuthy

László K.

M. K. t. n.

Obernyik

Pajer

Sz. K.

Garay

Imrefi

K. Zs.

Kovács Á.

K. y. L.

Lauka G.

Mentovich

Orion

Sajó

Toth E.

Toth K.

Toth L.

Tilbor

T. M.

Zalár

Az első füzet tartalma.

A rab. Sz. K.

Ne huzd cigány... Berecz K.

Virágaim. Mentovich.

Szenttamási György. Sajó.

Nyalka huszár honnan. A.

Karácson éjszakáján. Gy...

Három huszár. T.

Szemere Bertalan. Jellemrajz. Cs. A.

Emléklapra. A.

Népdal. Zalán c z y.

Orsova augusztus első napjaiban 1849. Egy százados a
magyar fővezéri táborkarból.

Damjanics.

Egy nő naplójából. Ilma.

Philhungará. Szilágyi S.

A 2-ik füzet tartalmából.

Katalin, költői beszély. A.

Három sir. Sz. K.

Zsibói fegyverletétel. K-y.

Kmethy György. Egy honvédtiszt.

Csendes szél fú... T.

Közlemény a parlament történetéből.

Vörös sipkás. Toth Kálmán.

A honvéd felesége. Sz. K.

Egy ifju életéből. Kovács Á.

Pest négyes világításnál. Sajó. stb. stb.

A R A B.

- Ül a rab egyedül börtön éjszakában
 — Sorsának keservét forgatja magában,
 Szenvednie kell, bár tudja hogy ártatlan,
 — Vigasz is, de kín is van e gondolatban.

Éj van a börtönben, pedig künn a hajnal
 Fénylik égen földön tündökletes arcza.
 Hideg, nedves ősz van a börtön fenéken,
 Pedig künn a tavasz mosolyg a vidéken.

Szegény rab, szegény rab! miről gondolkozol?
 Nehéz cseppek hullnak szemed pilláiról.
 Setét gondolatok, mint rémséges árnyak
 Lelkedet gyötörni körülöttes járnak!

Látod özvegy búban szegény feleséged,
 Hosszu gyászruhában mikép sirat téged.
 Látod gyermekidet, s szived majd megszakad —
 Éltedben árvakúl kell hagynod azokat!

..... A rab keservétől a kö is megindul,
 Nedves tömlöczfalnak könnye csepegve hull,
 Ez egyhangu moraj hangzik csak feléje —
 Azon kívül csendes a börtönnek éje.

De mi ez? mi hangok?... Oh bizony csalódás!
 Álomnál, ábrándnál mi is lehetne más?
 Fel néz a rab s hallgat ... örömében remeg;
 A börtön ablakán ... egy kis madár cseveg!

„Mit akarsz kis madár? mit keressz te itten?
 Lombok lágy ernyője nincsen a börtönben,
 A setét ablakhoz nem hat a napsugár —
 — Hogy tudtál te ide eljutni kis madár?“

— „Nem vagyok én madár, ekép felel amaz,
 Minőt a tél elűz, vissza hoz a tavasz,
 Nem, a mely csak ott jár, a hol a nap ragyog,
 Én siró kedvesid üdvözléte vagyok.

Szárnyakat öltöttem, hogy keresselek fel,
 Jövök megterhelve forró szerelmökkel —
 Hozok neked tölök szeretetet, vigaszt,
 — Nyisd fel ablakodat, szegény rab, nyisd fel azt!

Felel a rab búsan: — Zárva van az ablak,
 Kis madár, magamhoz be nem bocsáthatlak.
 Nehéz is nagyon a börtön levegője,
 Szabadsághoz szokván, megfuladnál tőle.

De azért csak beszélj ... Zárva bár az ablak,
 Mellé letérdelek s áhitva hallgatlak,
 Beszélj kedvesimről, szivök bánatáról,
 És a mi legdrágább — a szegény hazáról...“

És felel a madár — és a rab hallgatja...
 Kiderül, fényes lesz halvány arczatja.
 Oh de azt leírni, mit mondott a madár —
 Csak megis próbálni, hasztalan volna már.

Nem beszélt ő szóval, a szó szegény lenne
 Annyi vigasztalást befoglalni benne;
 Hangot, a mely sohajt, könnyezik s vigasztal,
 Biztat és felemel, enyhít s felmagasztal!.....

— „Ne menj el még tőlem, oh ne, ne hagy el már,
 (Igy szólt a rab, látván hogy készül a madár.)
 Maradj még, beszélj még, lásd milly boldog vagyok,
 Nem érzem a halált, szemem fénytől ragyog.“

„Megyek már, így felelt szeliden a madár —
Küldöimhez vissza kell hogy repüljek már,
Maradnék szívesen, de lásd, éltem nem más,
Egy rövid üdvözlét, egy röpke sohajtás...

És most el kell szállnom ... Látom, távol távol
Meszsze a börtöntől, meszsze a hazától —
Fel s le jár a király, egy kert fái alatt,
Oda repülök el, mint sebes gondolat.

Felszállok a fára melly alatt megpihen,
És dalolni fogok bánatos-szeliden —
Mind addig dalolok börtön kinairul,
Mig a rabok sorsán a szíve megindul.

És ha meg nem indul

.... És a rab felébred. Csak álmodott szegény,
Most is setét éj van börtöne fenekén.
Most is, halvány arcát hosszsza végigfutja
Kiapadatlanul két szeme patakja.

Felesége most is még gyászruhát visel,
Búsan, halványan jár árva gyermekivel.
..... nincs kegyelem szava,
Most is lánczokon nyög az elesett haza.

Sz. K.

NE HÚZD CZIGÁNY....

Ne húzd cigány, ne húzd azt a nótát,
Rákóczynak híres indulóját.

Fáj a szívem mintha megszakadna
Magyar dalra, magyar indulóra.

Törd el inkább siró hegedűdet,
Menj a síkra s mélyen eltemessed,

Minek élne velünk búbanatra
Hegedűnek búbanatos hangja!

Holt menyasszonyt s nászi koszorúját
Egymás mellé, egy mély sírba zárják.

Délkeletről a ki elkísértél

Faluvégin hegedűnek éltél,
S ha megáradt érzelmink folyója,

E folyónak haldokló hatlyúja:

Hangszered volt, és ábrándos hangját
Nincsenek kik visszaadni tudnák!

Hagyd el, hagyd el füstös palotádat
Hord el innét vándor sátorfádat.

Minek a dal a mi fölhevítsen,
A magyarnak kardja többé nincsen:

A ki nyugszik kün a temetőbe'

Minek annak a cigány zenéje!

Berecz K.

VIRÁGAIM.

Ne csudálkozz szépem!

Hogyha nem látsz rajtam semmi vidámságot,

Hogyha fürteidhez

Mint hajdan nem tűzök érzelemvirágot.

Nem adhatok most, nem

Tarka szegfűt, piros rózsát szavaimban.

Hiszen az én szívem

Pusztá kert hol csak száraz rozmarin van.

Szívemnek kertében

Csak ez egy virágát hagytam fen a búnak.

Örömim, reményim

A hazának adtam halottkoszorúnak.

Mentovich.

SZENTTAMÁSI GYÖRGY.

GONOSZ ÜNNEP.

Ki hitt téged elő gonosz szellem?

Aluttál régen a föld alatt, hagytad zöldülni a fűvet, pihenni az embert sírod fölött, ki ébreszt föl újra?

Melly idéző hang költe föl régi álmodból?

Megszomjazál talán a föld alatt, a pokolhoz olly közel, s feljöttél szomjadat vérben oltani el?

Lesz, lesz elég! folyni fog patakokban, tavanként fog megállani, hol a föld nem bírja már bevenni. Jer oda, igyál, mártsd bele rettenetes szájadat.

Igyál! Lakjál jól! Részegülj meg! S menj vissza sírodba ismét, légy átkozott és alugyál.

Készítsétek a késeket, a rosz szellem szomjazik!.....

Szent-Tamás fölött fekete volt az éj. Egy csillag sem ragyogott. Jó volt nem látni az égnek, mik történtek itt alant a földön.

Emberek, kik szeretet, barátság közt öszültek meg egy földel alatt, egy város határán belől, kiket vérség, rokonság, hála, kötelesség füze egymáshoz, kik megszoktak együtt érezni bánatot, örömet, egyszerre, mint egy veszett lélek lehelletétől megtévelyodva, elkezdtek egymásnak irtására esküdni össze, s véres gyűlölettel szitták tele lelküket azok iránt, kik nem vétettek ellenük soha.

Szent Eustach napja volt. A ráczok templomba gyülekeztek, mint mondák Isten tiszteletére. De benn nem hangzott az Isten beszéde, nem szóltak az orgona sípjai, — vad, férfihang beszéle nagy kegyetlenül szörnyen eljövendő dolgokat, s hangzott néha néha rémes rithmusokban a hadizenő davoria.

A város többi népe nyugton volt. A lakosok, kik látták az itt ott kivilágított ablakokat, s a templomba siető mogorva népet, mondák magukban: nagy innepök van a ráczoknak ma, s tovább nem törődtek vele, elmentek aludni.

Éjfél felé megkondult a vészharang. A templom ajtaja megnyílt, s kezdődött az ünnep.

Vad orditással rohant a fanatizált nép alvó szomszédjai házára s mintha rég rejtegetett boszút kellene megtorlania, oly elkeseredéssel, oly dühvel gyilkolt le mindenkit, kinek ablakában gyertyavilág nem égett.

Ezzel különböztették meg házaikat a többiektől a ráczok, tartva tőle: hogy tulajdon népek, félreismerésből, fel ne prédálja egymás háza népét kölcsönösen.

Pár óra alatt e magyar lakosság nagy része legyilkoltatott, csak egy kis csapatnak sikerült a mocsárokon keresztül szekereikre kapaszkodott hozzátartozóikkal megmenekülhetni. A sötét éjben azokat is sokáig üldözik s mikor már a városban elcsendesedett a zaj, a vijjongatás, a harangszó elnémult, még akkor is lehet hallani a mocsárok közül egyes kétségbeesett sikoltásokat.

Tán egy szekér belemaradt az ingoványba, s a rajta veszett menekülőket fojtogatták egyenként a vízbe.

Elhangzott az is. S azután nem jajgatott senki többé. A kivilágított város több helyein zeneszót lehet hallani s a tánczolóknak vidám kurjantozásait.

Éjfél után két óra felé egy szekér dőczögött végig a város fő utcáján. Benne egy férfi ült, köpenyébe huzódva s kíváncsi csodálkozással figyelve a szerte kivilágított ablakokra s a kitörő vigalom hangjaira.

Megáll tulajdon háza előtt szekerével, s megütközve látja annak ablakait is kivilágítva mind, s benn hallja a zenét, a tánczrobajt, az újjongatást.

Odalopózik ablakához csodás aggodalommal eltelve, benéz kémlő szemekkel s egy csoport ismerős arcot lát meg ottan, kik az ő poharaiból nagy danolás közt isznak, s oly dühvel járják a tánczot, egy középre állított bőrduda körül, mintha mindnyájan örültek volnának. Mind régi ismerősei a városhól.

Az ember nem tudja az előzményeket, azt hitte, hogy álmodik.

Majd egy némbert kezdett szemébe tűnni, ki a legkicsapongóbb jókedvel járt kézzől kézre a vad mulatók közt, nevetve, kaczagva és versenyt dalolva valamennyivel.

A jövevény sokáig nem bírt rá ismerni az asszonyra.

Tulajdon felesége volt.

— Megálljatok! ordítá belépve az orgiák házába, nem tudva: hogy mit fog tenni, mit fog mondani, de üzelve valami belső kínzó hévtől, melynek számára a düh kevés kifejezés.

— Megálljatok! kiálta, minden izeiben reszketve, mit akartok itt?

A meglepett vígadók szélugrottak ijesztő arcza elől. A legbátrabbak is elsápadtak midőn közöttük halálfehér arcczal megáll és sokkalig nem mert hozzá egy is közeledni.

Bántatlanul ment egész odáig, a hol felesége volt. Egy szép, piros, fekete haju, fekete szemű asszony, kinek arczán kövé meredt az idétlen vigalom kifejezése.

A férj megölk tekintettel nézett az asszony szemeibe:

— Le térdre előttem!

Az asszony nem mozdult.

— Térdre nyomorú! ordíta a férj s arczúl vágta a némbert, hogy az a földre bukott előtte.

— Megállj kutya! kiáltának ekkor minden oldalról a reá rohanó ráczok s egyszerre tíz kéz ragadta meg a férfit.

Tusába eredett velök, egynek közülök megkapta a torkát, s el nem ereszté, míg le nem tiporták a földre, oda is maga után rántotta s csak akkor bocsátá el, mikor már megfojtotta.

Ott megkötözték, egy szegletbe rugták s azután körüle álltak.

— Mit akartok, mi bajotok velem? kérdé a férfi vérző szájjal.

— Mit? nézz körül. Veszed-e észre: hogy a kik itt vannak, együl egyig ráczok. Felele neki egy magos összenőtt szemöldökű feketekepű szerb, hideg boszantó dühvel állva meg a lekötözöttel szemben.

— Én nem vagyok az. Mi közötök hozzám?

— Kérdezd meg szomszédjaidat, vagy te restelted volna megkérdeni mikor a kapun bejöttél: hogy mi ünnep van ma? most tudnád: hogy az a magyarok kiirtásának ünnepe! Te is magyar vagy, utósó e városban. A többi már meghalt, — minthogy te utol maradtál, szabadságodban van választani: hogy minő halállal halj meg?

— Hát te hóhér vagy — Basilisk?

— Én nemzetem választotta vagyok.

A megkötött férfi képtelen megvetéssel arczúl köpte e szóra a hozzá beszélőt.

— Hah! ember. Ordíta fel dühében a meggyalázott. Ezért vért fogsz sirni előttem.

— Én? sirni? Láttál engemet valaha sirni? Megölhatsz. Kínózhatasz, széttépeshz izenként, elég sokan vagytok hozzám, de sirni nem látsz, ha bár dühödben megvesznél is előttem.

— Én megteszem: hogy sirni fogsz. Tudd meg: hogy én vagyok az, ki nődet elcsábítottam s kiért tégedet elárult.

— Az neked gyalázat, nem nekem.

— Rokonaid halva vannak mind.

— Jobb nekik az utcán halva feküdni, mint veletek egy levegőt színi.

— Vagyonod elpusztult.

— Pusztítsa el isten, a ki osztozott benne.

— Hm. Te hidegvérű embernek látszol György, — beszélt tovább Basilisk. Neked egy szép leányod is volt.

György megrázkodva tekintte rá e szóra.

— Ugy tartom: hogy Linának hitták, folytatá Basilisk kiszámított kegyetlenséggel vontatva a szót.

— Mit akarsz mondani? kérdé remegve az apa.

— Igen szép leány volt. Mondhatom, Ugy-e azt magad is elismered: hogy igen szép volt.

— Vessz el! Mit akarsz?

— Olyan fiatal volt még és már hat kérője volt neki Nem tudott közülök választani, egyik derekabb fiú volt, mint a másik Mit tehetett szegény? Feleséged az első asszonytól maradt lyán sorsába nem szólhatott bele utóbb is én állítottam hegyére a Kolombus tojását Mind a hathoz férhez adtam a lyánt Sajnállak: hogy a mennyegzőről elkéstél

— Verjen meg az Isten súlyos balkezével! ordíta fel kétségbeesetten a lekötött apa, s arcza a földre veté magát és zokogott keservesen.

— Emeljétek föl hát, szólt Basilisk, hadd lássuk mint sir az, a ki most próbálja először életében. Sirj György, te pedig Gajdos fujj abba a dudába, zenekíséret mellett hadd sirjon.

S azzal elkezdték az ittas emberek gúnyos hahotával s csúfoló mozdulatokkal körül táncolni áldozatjukat, s rugdosták és ütötték, ki hol érte.

Az nem sirt többé. Behunyta szemeit, egy szót sem szólt. Türt hallgatva minden bántalmat s egy vonás sem ferdült el arczán.

— Most vigyétek innen, parancsolá Basilisk. Vessétek a padlásra. Állítsatok őrt elébe, holnap ünnepélyesen fel fogjuk magasztalni. Ma igyuk meg leánya lakadalmát, holnap megisszuk az ő torát. Jó éjszakát György barátom.

Az embert felvitték a padlásra. Az ajtót rázárták s azzal ott hagyták magára.

Nyugodtan feküdt ott a pusztá földön és mozdulatlanul, mint kinek sem lelke, sem teste nem érez többé.

Nemével a boldogság reményének várta halála perczét s örült neki, hogy az már nem messze van.

Alatta még sokáig táncoltak a szerbek, végre azok is alunni mentek, minden elcsöndesült, csak az ő szemeire nem jöhetett álom. Gondolá, hogy nem sokára ugy is hosszú lesz majd pihenése.

A mint ott elfásultan feküdt nem gondolva többé sem multra, sem jövőre, egyszer úgy tetszék neki, mintha a padlás egyik ablakán valami zörejt hallana.

Az éji félsötétben látá: hogy valami fehér alak ereszkedik le a keskeny nyíláson s tapogatózva közelít felé.

Álom e vagy visio? Lépteinek semmi hangja.

Majd lassan kezd susogni, alig hallhatóan piheg é szót:

— Apám, apám

— Lina!

Az ember feltekintte, látni akarva a sötétség daczára a közelítő vonásait, az odafutott hozzá, megcsókolá, azután egy késsel elmetélte a kötelékeket mikkel György kezei össze voltak hurkolva.

— Gyermekem! rebegé az apa átölelve leánya reszkető térdeit. Édes, egyetlen gyermekem!

— Fussunk innét, piheg é a lyán, bágyadt, beteg hangon, az ablakhoz hágszó van támasztva. Siessünk apám.

Az ember ölébe vette gyermekét, kivitte a pad nyíláson, a hágszón alá, mindig ölében tartva, mindig csókolgatva.

A fal mellett egy eszközben megbotolt. Mi ez? Egy ásó. Vigyük el.

— Jó lesz fegyvernek, mondá az apa.

— Jó lesz sirt ásní vele. Mondá a leány.

* * *

A ház tulsó oldalán egyhangú léptek kopogása hallatszék. Az örül állított szerb léptei voltak azok.

— Maradj itt. Huzódjál a fal mellé. Monda az apa leányának, s maga az alatt az ásót kezébe fogva a ház szegletéhez lopózott. A léptek mindig közelebb jöttek. György felemelte az ásót, a szerb ki lépett a szöglet mellől s a következő perczben ketté hasított agygyal rogyott össze, egy áruló kiáltás nélkül.

György elszedte a szerb öltönyét, fegyvereit s azokat magára rakva, ölébe vette leányát s ment vele ki a városhól.

Minden csöndes volt már, csak egy egy haza botorkáló danája verte föl az utczák csendjét néha. Már a hajnalcsillag is fenn ragyogott a kitisztult égen.

Sem az apa, sem leánya nem szóltak egymáshoz.

Reggelre elértek a legközelebbi faluba.

Györgynek sok ismeröse volt ott. Azt hívé: hogy egyikhez oda adja leányát, mig maga sorsa után indul.

Az ismerösök ijedve fogadák mindenütt. Egy sem hagyta őt aj-

taján belépni. Egy sem adott neki egy falat kenyeret. Mindnyájan ki-zárták s kérve kérték: hogy távozzék el minél előbb falujokból.

Nem rosszak, csak gyávák voltak ez emberek, féltek: hogyha a szenttamásiak megtudják, miszerint ők egy menekültet befogadtak, őket is legyilkolják, vagy elpusztítják.

Keservel torkig telve vevé fel ölébe ismét a leányt a boldogtalan apa s mene tovább.

Hat napig utazott tarlókon, ugarokon keresztül, éjjel zivatarban, nappal a rekkenő hőség alatt, ölében hordva alélt gyermekét.

Nem kérdezve tőle: hogy mi fáj? és az sem panaszkodott neki.

A hatodik napon meghalt a leány éhség, nyomor, és lélekkín miatt.

Az apa érzé: hogy az ölében hordott tetem mindig nehezebb, nehezebb lesz, a karok, melyek nyakát átölelék, nem szorítanak többé, s a fejecske, melly vállára lehajlék olly hideg!....

Szeged tornyai már látszottak elébe a távolból. Fárasztó sietés után délre beért a nagy, népes városba.

Épen népgyűlés volt a vár előtti roppant térségen, több mint húszezer ember gyülekezett össze s középen egy emelvényről népszónok beszélt betanult szöveget a figyelő sokaságnak.

György odafúrta magát a néptömeg közé, a szónok épen a ráczok dühöngéseiről beszélt hihetlen dolgokat.

Többen észrevették a fáradt poros embert, ki egy halvány hűnyt szemű gyermekkel karján úgy állt meg közöttük, mint egy tébo-lyodott.

— Honnét jön? kérdezték.

— Szent-Tamásról, felelé György.

— Hah! Fel! fel az emelvényre vele, kiáltának a kik hallák feleletét. — Egy ember jött Szent-Tamásról. Álljon fel és beszéljen a népek!

Pillanatok mulva az utat nyitó tömeg közt az emelvényig vitték a jövevényt s felállíták a nép közé.

A mint meglátták iszonyu dúlt arcát, a kétségbeesés szenvedéseinek nyomával minden vonásain, azt az összeroskadt tetemet, s válain azt az elhervadt holdfehér arcú gyermeket, egy tompa borzadályos zúgás futott végig a tömegen, hasonlatos ahoz, minőt a Balaton hallat szélvész közelgte előtt.

És midőn a jövevény átnézte a zúgó néptengert, arcza elkezdé lángolni, keblét szokatlan tűz hevíté fel, a boszúállás szent lelkét érzé fejére leszállni kettős tüzes nyelvből.

„Magyarok, kiálta szét erős férfi hangon. Szent-Tamásról jövök, utósó azok közül, kik ott magyarul imádták az Istent. Vagyonomat

felpredálták, rokonaimat legyilkolák. Ha volt ismerőstök ott, vegyetek gyászt, mert bizonyára meghalt. Mindenből a mit bírtam, csak egy kincset menthettem meg, nyomorult leányomat. Jöjjetek ide, gyermekes apák, gondoljatok ártatlan szüzeitekre s nézzétek, mivé tették az enyimet!”

Ekkor felemelte karjain a gyermeket a szerenésélen apa s mindön rátekinthe, csak akkor vette észre: hogy leánya halva van.

Addig azt hívé: hogy csak hallgat, mint hallgatott hat nap óta mindig.

— Meghalt! ordita föl kétségbeesetten az ember, a hanyatló tetemet kebléhez ölelve. Meghalt, fuldoklá, s mint a szélütött, hanyat-homlok esett le a körüle állókra.

A jelenet drasticus fordulata fölháborítá a tömeget.

— Bosszú, véres bosszú! ordita fel egy hang, s a rá feltámadó zaj egy szélvész ordítása volt.

„Fegyferre! a ki férfi!” kiáltozák szétrohanva a piacszról, s végig futva az utcákat.

„Fegyverre! Fegyverre!” hangzék mindenfelé s egy óra alatt tíz ezer férfi gyűlt össze fegyveresen, a düh, a vérszomj vonásaival arcaikon, azon perczen indulandók Szent-Tamás ellen.

Ekkor egy ismeretlen kútforrású eszme kezdett el a felhevült agyak közt terjengeni, először bágyadt sejtelem, majd vadító meggyőződés képében.

Valaki azt találta mondani:

„Hátha mi elmegyünk s az itt maradt ráczok az alatt gyermekeinket leöldösik....”

A szó szájáról szájra ment.

„Haljanak meg!” kezdék itt ott kiáltozni. „Vesszenek el, mint testvéreink elvesztek Szent-Tamáson! Vért véért! Atyafit atyafiért! Haljanak meg!”

És a tömeg visszafordult elszörnyedt haraggal önnön városára s mint a gátot tört folyam, nem hallgatva parancsra, vezérszóra, megrohanta szomszédja hajlékait s kiírta az napon minden ráczot a városból.

Ez történt hat nappal azután: hogy Szent-Tamáson minden magyar leöletett.

Vért véért!

Igyál vérszomju szörny!

A RABLÓVEZÉR.

György pedig felvette ölébe holt gyermekét, kivitte egy nyárfa erdőbe, ott sírt ásott neki egy fiatal fa tövében, s belefektette a halavány gyermeket.

Nem birta e szép fehér arczot földdel bekeverní, lombokat tépett le a közel bokrokról, azokkal hinté be előbb halottját, azután takarta rá a fekete hantokat.

Mikor a zöld gyepet kirakta a felhányt sírhalomra, úgy fájt egész lelkében valami érzés, de a melly oltó könny helyett a gyehenna tü-zét küldé szemeire.

Azután elővette kését: hogy felmesse a fa kérgére a nevet, melly élő fejfája legyen egyetlen gyermekének.

Vágta, vágta a betüket nagy szorgalommal, nagy elmerüléssel, s mikor készen volt vele, e nevet látta a fára kezei által felvágva.

„Basilisk.“

Mert nem leánya volt eszében, hanem annak megölője;

És azzal: hogy még akkor sem leánya volt eszében, hanem annak megrontója, hogy annak nevét véste fel halottja sírfájára, többet mondott, mint mennyit a legiszonyúbb átokeskü ki bírna fejezni.

Fölkelt, ott hagyta a sírt, ment tántorogva odább, be az erdő mélyébe, azután megbánta, hogy olly könnyezetlenül hagyta el gyermeke sírját s visszafordult, felakarta azt keresni — a fák olly hasonlók egymáshoz, sehol sem talált arra, mellynek tövébe leányát elásta, s keresése közben mindég beljebb tévedt az erdőbe, az éj ott lepte, — ment azután is, maga sem tudta hova? miért? — de csak ment. Sűrű csalitos buczkák közé jutott, a fészkeről felvert madár sikoltva rebbent meg előtte. Végre egy fagyökerben elbotlott, elesett. Nem volt oka miért fölkelni, ha egyszer ott feküdt. Letette fejét a földre, jó éjszakát kívánt föld alatt alvó gyermekének, s elaludt ott és álmodott hosszasán vérben úszó emberekkel és égő városokkal.

Éjfél felé paripák nyerítése veré föl álmából. Magához nem messze két felnyergelt lovat látott, mellyek röhögve látszottak egymást üdvözölni, míg a bokrok megül síró nőbeszéd és biztató erős férfihang tört elő, ollykor egy gyermek csevegésével vegyülve.

A férfi egy alacsony szikár alak, villogó fekete szemekkel, hosszú bajusza búsan függ le ajkán, s fekete nagy haja vállait veri. Arcza sovány, de vonásai erőteljesek, mint szikár természetnek aczél izmai.

Egy kis három-négy éves gyermeket tart ölében, komoly nyájassággal cnyelegve véle, a gyermek őt apjának nevezi, s meg meg ölelgeti apró karjaival.

Előtte egy nő áll, kötényével törölve szemeit és sokat zokogva.

— Tudsz-e már imádkozni kis fiam? — kérde a férfi, térdére ültetve a gyermeket.

— Hogy ne tudna, — felele érte a nő. Mindennap elmondja, reggel, este.

— Jó ember legyen belőled kis fiam, — ne olyan mint apádból, — jövő esztendőre iskolába add, tanuljon valami jót.

— Megteszem, ha utolsó mindenem ráköltöm is.

— Vidd el innen, majd ha esze megjön, messze földre, hol senki sem ismer, ne tudja meg soha, hogy apja ki volt, tagadd el előtte nevetet, soha se tudja meg, hogy az ő szülője volt Rózsa Sándor, a hírhedett zsványvezér.

— Kérdezd meg kis fiam apádtól: hogy mikor jön el újra tégedet meglátogatni.

— Azt fiam nem tudom, rám soha sem virad fel a nap, hogy azt mondhatnám, ez az én napom lesz. Ma itt, holnap tíz mértfölddel odább, s holnapután talán valahol a föld alatt.

— Ugyan ne beszéljen kend olyanokat, nézze, ez a gyerek mindjárt sírva fakad.

— Biz az fiam úgy van. A zsványnak nincs kihez imádkozni reggel, este: hogy megőrizze a bajtól.

— De hiszen kend nem zsvány, nem ölt kend embert soha.

— Ne szépítsd biz azt édes szolgám. Csak a hollók esznek meg engem elébb utóbb.

A nő ismét el kezdte sírni, a gyermek együtt sirt vele, a rabló összecsókolá mind a kettőt.

— Menjetek haza édes cselédjeim, legyetek békeességben, ne szóljatok senkinek, hogy itt láttatok, áldjon meg a, — gondolkozott, hogy kicsoda? a ki engemet megver.

A nő és a gyermek eltávoztak, a rabló felugrott lovára s kenyelében fölemelkedve sokáig hallgatózott a távozó gyermeki csevegés ismert hangjaira.

Ekkor egy hideg kéz érinté kezét.

Feljedve, de azért egy kiáltás nélkül fordult oda a rabló, s egy férfit láta lova mellett állni. A szenttamási menekültet.

— Ne tarts tőlem Rózsa. Ne nyúlj pisztolyodhoz. Nem én vagyok az, kit életedben először megölj. Szólt az hozzá nyugodt szelíd hangon. Nem azért mentett meg téged a sors tizenhét éven át a folytonos üldözéstől: hogy mint közönséges gonosztevő végezd be életedet.

— Te ismersz engem?

— Híredből. Tudom, hogy üldözve vagy, hogy fejedre jutalom

van téve, és azt is tudom: hogy neked kedves nőd és szép kis gyermeked van, kiket, hogy esztendőben egyszer megláthass, halálveszélyrel jössz idáig, hol minden gyermek rád ismerhet.

— Ne beszélj arról! Rongyos vagy, látom. Zsivány akarsz lenni nálam? Nesze egy pisztoly, lödd föbe magadat, ha nem tudsz egyebet tenni.

— Tégedet akarlak a rabló névtől megszabadítani.

— Eszeden vagy? Tán nem próbáltam én azt eleget. Nem könnyörögtem eleget minden törvény előtt: hogy vegye el fejemről büntető kezét, és én megszünök gazdák pusztulása, utasok félelme lenni. Nem ígértem-e, hogy mindenkinek, kit megkárosítottam, visszafizetem elrablott jószágát, templomot akartam építeni átkozott vagyonomból, csak azt engedjék meg, hogy éltem további napjaira emberek közt élhessek, napszámmal, verítékkel keresve napi kenyeremet. Elfogadták-e valaha?..... Nem volt az az áldozat, a mit meg ne adtam volna törvénynek, embernek, istennek, nem elhajtottak-e mindenün-nen. Megakarsz csalni? Kerülj szerencsétlen. Még nem öltem embert.

— Kell, hogy ezután ölj. Azzal fogod vétkeidet leróni. Mit sem törvény, sem oltár el nem fogadott, elfogadjá áldozataidat a haza. A hazának ellenségei vannak. Menj, mosd le azoknak vérében a szennyet nevedről.

— Ne kísérts! Sohajta fel a rabló. Ha a csatatéren lehetne meghalnom, szép becsületes halállal!.....

— És ha dicsőséget lelnél ott halálod helyett..... És ha jönnél vissza, s a nép, mely eddig erdőről erdőre üldözött, koszorúkkal s örömrivalgással fogadna. S azután nem mondaná senki rólad „ez a rabló,“ hanem írva olvasnád neved előtt a „hőst,“ a „bajnokot“.....

— Hagyd abba, ne bolondíts..... Óh mennyit tudnék tenni! Egy dandárt állítanék ki magam. Mind olly fiúkat, kik százszor látták már a halált, és százszor legyőzték, kik megtanultak tűrni esőt és hideget s le nem szállni a lóról három nap, három éjjel, kiket ha csatába eresztenének, hősöknek nevezne a világ, most zsiványoknak hívja és üldözi.

— Én elmegyek és könnyörgeni fogok érted?

— Mi közöd neked hozzám? Ki vagy te? Miért akarsz engem megszabadítani?

— Arra nagy okom van. Engem a ráczok kivertek birtokomból, nőmet elcsábíták, atyámfiait leöldösék, házamba beültek, magam szökve szöktem el közülök, — leányom az uton kezeim közt halt meg, itt tettem el ez erdőben. És ezt mind a ráczok tették rajtam. Ugy-e, ha téged rájok eresztenének, nem adnál kegyelmet egynek is soha?

— Nem.

-- Hiszed-e hát, hogy nem nyugszom meg addig, míg számodra kegyelmet nem hozok, azon föltét alatt, hogy a ráczokra menj minden embereiddel, a kikkel parancsolsz, s úgy légy boldog e világon, a mint azoknak ártani fogsz tüzzel és fegyverrel.

— Házat építek számodra ellenség-fejekből, ha utat csinálsz nekem a csatatérig.

— Megteszem. Esküszöm, hogy megteszem. Fölmegyek Budára, két hét múlva a bocsánatlevél kezében lesz. — Hol találkozhatunk.

— Velem sehol. Azt nem szoktam megmondani senkinek, mert hinni nem szokásom. Ha igazat beszéltél, jöjj Félegyházára, ott a vendéglőben ül reggelenként egy ránczos képű öreg szegény legény. Szürke haja két oldalt csimbókba kötözve, fél keze le van vágva, erről rá ismerhetsz. Az majd elvezet hozzám, csak e pisztolyt mutasd neki. Annyit mondhatok, hogy ha erővel akarná valaki megtudni tőle tartózkodásom helyét, négyfelé hagyná magát vágni, még sem mondaná ki. Ne haragudj érte, hogy őrizkedem. Tizenhét év óta üldöznek engemet. Arra jobbra tarts, ha az országútra ki akarsz jutni, én másfelé megyek.

S ezzel sarkantyúba kapta paripáját a rabló, a másikat pányván húzva maga után, hogy ha az egyik ki talál dőlni alóla, amaz kéznél legyen, s nyargalt bámulatos ügyességgel az erdő rendetlen fái s bokrai között, kanyargó futással, minő a fecske repülése, s nem sokára csak a távoli robogás sejtetése, merre jár.

* * *

Két hét még nem tölt le, midőn György fáradtan érkezett meg a félegyházi fogadóba.

A sötét mellékszobában mogorván ült félig álló palaczkja mellett a szürke félkezű szegény legény.

György mutatta neki a pisztolyt, mire az szótlanul fölkelte helyéből, kiitta borát, kifizette a korcsmáros, s ment György előtt, a nélkül, hogy egy szót szólna hozzá.

Egy rongyos házikó elé értek a város végén, oda bement a szegény legény, intve Györgynek, hogy maradjon kívül, s kis idő múlva két szép fekete paripát hozott ki felnyergelve, s inte Györgynek, hogy üljön fel az egyikre, míg a másakra az öreg pattant fel, vénsége és félkeze daczára a legbiztosabb ügyességgel.

S azzal nyargaltak ki a pusztákra.

Utközben beszédessé vált az öreg szegény legény, — elmondá

Györgynek, hogy ezek Rózsa Sándor paripái. Kedvencz paripája azonban még ezeknél is szebb és jobb. Azt egy hadnagy sem bírja elérni, az nem hagy magára idegen embert felülni, az elnyargal álló nap, a nélkül, hogy etetni, vagy itatni kellene s még sem fárad ki. Az át-úszsza a Tiszát háromszor egymásután, s ha gazdája alszik, ott vigyáz a feje felett mint egy hűséges eb s jelt ad nyerítéssel, hogyha veszélyt érez.

Késő estig vitte Györgyöt a szegény legény keresztül kasul a pusztákon. Sehol út, sehol egy ismertető jel nem látszott, itt ott cse-nevészett jegenyefákkal benőtt buczkák, miket behordott a sivó homok, néhol egy egy távoli tanya, honnan a kutyák rekedt ugatása hallék, majd egy pusztá cserény, hová csak éjszakára hajtja gulyáját a pásztor, kákás, nádas ingoványok repülő kócsagok fehér falkáival, s ismét sivatag lelegelt avar puszták, ragyássá gázolva mindenféle marhanyomoktól, miket földárja után áthajtottak rajtuk. A messze láthatáron csak itt ott látszott egy egy város tornya, vagy valami messzün-nen sötétlő erdő, mit újabb idők szorgalma honosított meg a fát nem ismerő homokban.

Végre leszállt az est. A táj elszürkült, elfeketült. Csak a vén csikós tudta, hogy merre jár.

Iszonyu távolból valami vörös csillám tűnt szemeik elé, imitt amott kigyuladó pásztortüzek között.

— Ott van Rózsa Sándor. Monda a betyár kimutatva a tüzet mértföldnyi távolból, hol őt találni fogják.

Egy óra múlva értek oda. A közelgő lódobogásra hangosan nyerrítettek a paripák a tűz körül s három férfi alakja látszék, kik mindenre elkészülve várták a közelgőket.

Egy sajátságos, utánozhatlan fütty a vén betyár szájából tudtul adá, hogy ismerősök jönnek.

Az egyik férfi a három közül Rózsa volt, a vezér.

— Mit hoztatok? — kérde Rózsa.

— Kegyelmet ti nektek! — kiálta György, a tajtékzó paripáról leszökve s egy nagy pecsétetes iratot adva át a kérdezőnek. Olvasd és gyönyörködjél benne.

A rabló a tűz világához fordult a szétnyitott irattal, reszketett az kezében, míg végig olvasá, egy egy könny hullott rá szeméből térdei lassanként meghajoltak alatta, térdre esett s megcsókolá az írást, s azután felemelé könnyes arczát az égbe.

— Én istenem! én uram istenem! — kiálta füldeklő zokogással. Tizenhét évi üldözés után embernek hagysz lennem ismét!....

Azután társaihoz fordult: — Üljetek lóra, a csapatot össze kell híni.

Azok felszöktek paripáikra, s keresztül kasul hangzott a pusztában a jeladó fütyténtés, mire tíz percz alatt száznolczvan lovas férfi gyült össze, fegyverrel, paripával legjobban ellátva.

— Atyámiai. Szólt hozzájuk a vén vezér. A miről annyiszor álmodtunk, beteljesült. Mi nem vagyunk rablók többé, a törvény megbocsátotta bűneinket. Meg van engedve nekünk, hogy jóvátehetjük elmúlt életünk vétkeit egy becsületes halállal. Van-e közöttetek egy, ki meg ne bánta volna eddigi életét, s ne örülne annak, hogy azt becsülettel végezheti be?

— Nincs! nincs! kiálták egyszerre mind.

— Eljöttök-e velem a csatába?

— Mindenhova! a halálba!

— Esküdjete meg erre!

Az eskü rövid volt: „Esküszünk, hogy hazánkért örömmel ontjuk ki vérünket.”

György odahajolt Rózsához:

— Tedd hozzá: és senkinek kegyelmet nem adunk!

— Arra is megesküdtetek.

— Most szólj, mit kívánsz tőlem? monda a vezér Györgynek, elmondhatod: hogy egyetlen ember vagy, ki Rózsávaljöttett az életben. Kivánj bármit, megteszem.

— Őlj, pusztíts, a hova küldve vagy. —

— Egyebet nem kívánsz?

— Halottaim véreért, gyilkosaik véréért.

— Mondd meg legalább nevedet, hogy elmondhassam nőnek és gyermekemnek, hogy kit foglaljanak imádságaik közé.

— Nevemet elhagytam. Most Szenttamásinak hivatom magamat, hogy valahányszor megszólítanak, mindannyiszor eszembe jusszon, mennyit vesztettem én ott! és hogy azon városnak el kell pusztulni a föld színéről. Szólítsatok Szenttamásinak engem, hogy valahányszor nevemet hallom kimondani, felforduljon bennem minden érzés és szomjazza a vért.

— Velünk fogsz-e eljönni?

— Még nem. Még sok utam van nagy messzé földekre. Ha átkozott sorsom megtart, a véres napokon, a véres mezőkön találkozni fogunk, addig is a halál angyalai járjanak veled. Senkinek kegyelem! Senkinek!.....

S éjnek éjszakáján tovább ment az ember, hidegvérrel táplált

boszújától hajtva, utjait nem vakdüh vezette ismeretlen veszélyek örvényébe, kiszámított terv szerinti megtorlás tanította hova, merre menjen? előidézendő minden vészt, mellyel halálos ellene fejére le-sujthat.

A HONVÁGY.

A közkatoná meghal honvágy miatt.

Egyszer csak elkezdett valami szellemi járvány kiütni a külhonban elhelyezett magyar katonaság között.

Valami rejtélyes ember járt városról városra, beült egyenként a korcsmákba, hol a huszárok mulatozni szoktak, ott beszédbe elegyedett velök, szavai lassanként szájról szájra kelve elterjedtek az egész víg körben s az megszűnt víg lenni azonnal. Az idegen ember hazájukban történt dolgokat beszélt a katonáknak, s midőn elhagyá őket, nyomtatott verseket és proclamatiókat osztá ki közöttük.

A közkatonák elvitték a verseket és proclamatiókat olvasni tudó őrmestereikhez s felolvastaták azokat maguknak, sírtak, káromkodtak és megtanulták könyvnélkül azokat eleitől végig, azt imádkozák reggel este.

Azután sokan az ágyra feküdtek, nem ettek, nem ittak, elbetegeskedtek, s ha kérdés az orvosok mi bajuk, szívére muttatak és mondák: „haza, — haza, — bocsássanak haza.“

Azután sok elhalt, nem tudta senki mi lelte, mi ölte meg. Elpusztult, elveszett belső baj miatt, a durva, olvasni nem tudó közember elhalt honvágy miatt, mint a földéből átültetett virág.

Megpróbálták az ilyen betegnek megengedni, hogy haza meheszen, és másnap már egészséges volt.

Tudva volt: hogy valaki jár nagy titokban e fájdalmakat oltogatni a magyar katonák szívébe, de nyomára nem birtak akadni.

A katonák közül egy sem árulta el, s ő maga igen óvatos volt kelepcebe soha nem kerülni.

Bujtogatásait soha sem intézte a tisztek: hanem a közkatonák között. Tudta, hogy e körben az árulás nem terem meg.

És az elvetett mag mindenütt kikelt.

A tisztek előtt napról napra feltünőbb kezdett lenni e búsongás, ez elvadulása a közkatonáknak, kiknek gyakran lehete szokatlan, bús dalaikat hallani, mikor lovaikat csoportosan úsztatni vitték, dalokat, minőket az előtt nem énekeltek, miknek versei szerelem és kedves helyett vérről és hazáról beszéltek, keserves, fájdalmas dalok, harczy

énekek, mikre különös, megfoghatlan kedélyből olly dallam van alkalmazva, melly halotti énekhez hasonlít, minden vers végén e szavak „éljen a magyar!“ és azok is olly hangra téve, mintha valami haldokló utolsó kiáltása volnának, alább, alább hanyatlók, végre mélyen elnyújtott félhangban elenyészők.

Még most is hallani e dalokat énekelve, erdőkben, faluk végén, néma éjszakákon, és most még jobban hasonlítanak a halotti dalokhoz, és a végső danája úgy hallatszik messziről, mint egy a sirból feljövő kiáltás.

* * *

Galiczia egyik kisdud városában állomásolt egy osztály huszárság, délczeg, nyalka fiúk, kikért nem egy szép lengyel leány szive dobogott fel.

És a környék legszebbik leánya is szerelemtől égett a huszárok legdélczegebb hőse, — a kapitányért.

Gróf K**nszky Anna, szép fiatal lengyel özvegy már félév óta jegyben járt a délczeg huszárkapitánnyal, menyegzőjük napja is közel volt már, csak még egy éj volt közötté.

Ezen éj estején későn elment menyasszonyához a vőlegény. — Olly szép volt őket együtt látni.

Magas karcsú férfi volt a huszár, napbarnította arcán még az ifjuság virított, de homloka már magasan kopasz volt, — „együtt a nap és hold“ mint a magyar példabeszéd mondja.

Szép deli hölgy volt a menyasszony, sötét, fekete hajfürtökkel, halvány, idegzetes arcczal, kék szemeiben azon szokatlan fény, mellyet kék szemekben csak lengyel nőknél találni. Midőn hallgatott, halvány arcza, márvány homloka, vékony finom metszésű ajkai mellett olly szelíd, olly bánatos, olly andalító fénye volt a szemeknek, mint az éjféle holdé, mikor a szélcsöndes éjben az ég legmagasán megáll. De ha beszéltek előtte hazájáról, vagy ha ő beszélt felőle, reszkettek ajkai, vékony szemöldei redőbe vonultak s a tulvilági érzelm sötétségével arcán, ha akkor fölveté szemeit, mintha egyik ég nézne a másik égre, tele csillagokkal, tele angyalokkal.

És ha vőlegényét látta, ha kezét annak kezében érzé reszketni, akkor arczára a szerelem hajnali rózsái jöttek fel virulni s szemei ragyogtak, mint a fölkelő nap.

Mennyegzője előtti estén elment menyasszonyát meglátogatni a vőlegény.

Vidám arcot akart mutatni, de a szerető szeme olvasni tud a

vonásokból, a homlok önkénytelen redőiből, a szemek tétova járásából, s megismeri: hogy kedvesének bánata van.

Odasimul hozzá, kezeivel lesimítja, ajkaival lecsókolja homlokáról a redőket, — újra visszajönek.

— Mi bajod? valami bánt? Menyegződ napja előtt szomorú vagy.

— Semmi bajom sincs, egy baleset nyugtalanít csupán, melyet nem lehetett elhalasztani. A haditörvényszék egy embert halálra ítelt, az ítéletet éppen most irtam alá, az embert holnap agyonlövik. Miért éppen menyegzőm napján? Miért nem jött holnaputánra?

— Az ember tán gonosztevő?

— A haditörvény annak nevezi. Lázított, a katonákat el akarta csábítani: hogy menjenek haza Magyarországra a szerbek ellen küzdeni. E merény büntetése halál.

— S te aláírhattad az ítéletet? Nem vagy-e te magyar? nem szereted-e hazádat?

— Mindenek előtt katona vagyok, és tisztelem a törvényeket.

— Az lehetetlen: hogy te, ki olly nemesen tudsz szeretni, a szerelem legmagasztosabb nemét, a honszerelmet ne tudd érezni.

— Szeretni tudok, de ábrándozni nem. Én azoknak elveiből, kik a forradalmakat képezik, egy szót sem értek, de annyit tudok: hogy a forradalmaknak soha sem volt jó kimenetele. Sok vér, kevés dicsőség és örökös bánat.

— Ne mondd örökös bánatnak, örökös remény az, mely nem hagyja elfelejteni: hogy kell jönni egy időnek, mely mindent visszafizet, a bánatot annak, a ki adta, a dicsőséget annak, a ki elvesztette.

Ezt mondva a lengyel asszony, felugrott vőlegénye mellől, s zongorája elé ülve, lázas lelkesültséggel verte el rajta a „nincs még oda Lengyelország“ indulóját.

És e perczben két szeme egy egy fergeteges felhőnek látszott, melyből a könnyek zápor hullásában a harag villámai lövellnek elő.

A vőlegény odalépett hozzá, elvonta reszkető kezét a zongoráról és megcsókolá.

— Szegény Lengyelország. A lengyel nőknek van miért könnyezni.... Egyszer Pesten voltam, valamelyik utczában egy nagy házat építettek, ott a napszámosok között egy némbert vettem észre, a ki köveket hordott fel a fején a köműveseknek. Kétszer háromszor elmentem azon, a nő izzadva hordta a köveket, lábai alig birták. Nem volt már fiatal, a munka terhére esett. E nőnek egykor szebb palotája volt Varsóban, mint a minőhöz most a köveket hordta; kapuja fölött hercegi czimer díszlett, gyakran mulattam házában, sok víg órát töltöttem nála.... Mikor a déli harangszóra leült szegényes ebédje mellé, odamentem hozzá, és megszólítottam. Sokáig nem akart rám

ismerni, azután félrefordult sírni, a többi napszámosok nevettek rajta. Pénzt ajánlottam neki, megköszönte, kevesett elvett belőle, — egykor milliónak ura, — kért, hogy a többit küldjem el kis leányának, a kit valamelyik vidéki városban egy gazdag uraságnál elhagyott. Megígérttem: hogy leányát fel fogom keresni. Szép kis hat éves gyermek volt, mikor utóljára láttam, azóta nyolcz év mult el, most már serdülő korban kell lennie. Elmentem a házhoz, a hol felfogadták. Kérdőzködéseimre egy leány jelent meg, nem az a szép gyermek, kinek arcza még most is előttem lebeg, — egy közönséges teremtés, kemény, durva vonásokkal, elvadult szemekkel. Nem ismerek rá, pedig hajdan annyiszor látott, szóltam hozzá lengyelül, egy szót sem értett többé. Kérdezém anyja felől, rám nézet. . . . Óh rettenetes példát adott a sors a lengyel nemzetben, hogy mit várhat egy kis nép a szomszéd népektől, mit várhat istenétől: ha nagyobb népekkel eredett tusába, s jaj a magyarnak, ha a példából, nem tudott tanulni.

— Ah, az nem magyar, ki így tud beszélni!

— Anna! Első férjed mennyegzője utáni napon esett el a csatában, ha kívánod, a második a mennyegzője előttin esik el.

— Nem kívánom. Töredelmes irtózáttal vallom meg bűnös szenvedélyem: jobban szeretlek, mint hazámat, jobban szeretlek, mint a szabadságot, lengyel nő ezt nem mondta férfinak soha, te vagy az első, a ki ezt hallod. Nem kívánom: hogy magadat feláldozd, sőt, ha akarnád tenni, tán vissza tartanálak, mit lengyel nő nem tett férjével soha. Csak azt kérem tőled, hagyd meg életét azon embernek, kinek szenvedélye erősebb volt, mint a tied. Menyegzőnk előestéjén egy ember életét kérem tőled jegyajándéknak.

— És egy katona becsületét!

— Büntesd őt másképen.

— Csak két eset van. Az ember lázított, a törvény halált mond fejére. Vagy teljesítenem kell az ítéletet, vagy együtt mennem a lázítóval Magyarországra. És én tudom jól, bármit mondjanak is a nemzet prófétái: hogy onnan soha sem jönnek többet vissza. A bíró vagy büntet, vagy egyetért a bűnösseel. Egyik kezemben a büntetés pallosa, másik kezemben a lázzadás zászlója, válassz, melyiket emeljem fel?

* * *

Korán reggel, mikor a hajnal meghasadt, kivitték a vesztőhelyre az elítéltet.

Karét formálva lovagoltak a huszárok végig az utcán, hallgatagon, szóátalanul, csak a lovak dobogása hangzott. Középen egy nyitott szekéren ült a tábori pap, keresztet tartva kezében s mellette fehér

ingben, hajadon fővel, meglánczolt kezekkel — Szentamási György, a halálra ítélt izgató.

Kiérték a mezőre, a nap épen akkor kelt föl, reggeli szellő enyhelegve játszott a huszárok fényes kócsagjaival s az elítélt őszülő fürtjeivel, levették a szekérről, hat huszár leszállt lováról, leoldta a karabint a nyereg-kápáról, a többiek körül állták az elítéltet.

A kapitány segéde összehajtogatott papirost vett elő s szigorú könyörtelen hangon olvasá fel a halálítéletet Szentamási György fejére.

Az elítélt meghajtott fővel, lesütött szemekkel, hagyta magát vinni a vesztőhelyig, össze volt roskodva, alig látszott benne élnivaló erő, úgy hallgatta végig az ítéletet.

A szokásos formaszerint egy katona odalép a hadbíróhoz, egy pálczát ad kezébe s háromszor kéri: hogy adjon kegyelmet az elítéltnak. A hadbíró a harmadik kérésre ketté töri a pálczát s odaveti a halálraitélt elé, tompán hangoztatva: „Istennél a kegyelem!”

E szavakra felemelte fejét az elítélt, termete kiegyenesedett, arcza kigyuladt. Végig nézett a körüle álló katonák arczain, azután fellyebb az ég biboros felhőin s fanaticus fohással szólt: „Köszönöm Istenem! És ti nektek is bajtársak köszönöm a halált. Teher volt rám nézve az élet, örömmel halok meg. Elvesztettem mindent, vagyont, nőt, gyermeket, csak hazám maradt még azt sem mentheltem meg, — örömmel halok meg. Titeket bajtársak áldjon meg az Isten ott tul a bérczeken tán titeket is vár jó édes anya, ősi nyugodalmas házikó, eljegyzett kedves, növendék gyermek, hűséges feleség. Ott túl a bérczeken nektek is van hazátok. . . . Imádjatok Istent, hogy halálotok óráján ti is illy örömmel ne száljátok a sírba, miként én, kinek semmije sincs többé a földön.”

E szavak után az elítélt leroskadt térdére s termete ismét összeesett.

A katonák mereven álltak, mint a szobor. A végrehajtó bíró intett a kezében levő összehajtogatott papirral. A hat huszár mogorva arczczal emelte fel karabinját.

A bíró ismét intett az összehajtogatott papirral, ekkor kiugrik egy fiatal altiszt a karé soraiból, egy szökéssel a bíró előtt terem, annak kiragadja kezéből a halálítéletet s ketté repesztve hajítja a katonák lábai elé.

E perczben kitörő ordítás közepett kétszáz kard repül ki egyszerre hüvelyéből, az ordításból egy hangot nem lehet kivenni, a tomboló paripák porfelleget vernek a mezőn.

A menyegzői vendégek már összegyűltek, diszruhájában, arany-zsinórral gazdagon ott volt a vőlegény, habzó fehér csipke köntösben a szép menyasszony, csak egy pillanat még, s ők férj és nő leendnek. De a pillanat késni látszik.

A vőlegény segédjét várja vissza a vesztőhelyről, addig nem akar oltár elé lépni.

Megeshetnék: hogy épen midőn e szót „szeretem“ kimondja, akkor hallaná a puskák ropogását, mellyek azon ember életét kiolták, a kit ő ítelt halálra.

Megeshetnék: hogy midőn az isten embere épen áldást mond a kötött szövetségre, ugyanakkor szállna a megölt haragos szelleme Isten színe elé, boszút kiáltva bírja fejére.

A segéd sokáig nem jött a vesztőhelyről vissza.

A vőlegény nyugtalan volt, még inkább a menyasszony.

— Tán kellene halasztani az ünnepélyt... sugá a menyasszony a vőlegénynek.

— Vagy inkább siettetni... viszonzá amaz.

Nyomasztó sejtés fogta el mindenkettő szívét.

A segéd még sem jött. Elmúlt két három óra a várt idő után. A dél közelgett, a perczek örökkévalósággá látszottak nyúlni.

Végre lódobogás hallatszék az udvaron. Künn siető léptek sarkantyú pengése. Feszülten nézett mindenki az ajtóra... Megnyílt az, a segéd lépett be rajta, fáradtan, porlepte ruhában, halavány arczczal, az izzadság csorgott le homlokán.

— Maradjon künn, szólt a vőlegény. Ön halálhírnök, ne lépjen be most.

— Nem vagyok halálhírnök, szólt elfulladt hangon a segéd, a mi hirt hozok, százszor rosszabb annál. Az elítélt magával vitte a huszárokat mind a magyar határ felé. Két mértföldnyi távolból bocsátottak vissza: hogy ezt önnek hírül adjam.

— Lovamat! ordita a vőlegény önmagából kikelve, s mint egy örült rohant az ajtónak. Ott meglátta menyasszonyát, halaványabban, mint valaha, megtört szemeiben az alkonyodó ég.

— Csak egy pillanatra lelkem szerelmre, te, szólt a vőlegény halvány menyasszonyának s megölelte, megsókolta, s azzal felpattant lovára.

A ló ágaskodott vele, nem akart kiindulni az udvarból, sarkantyuba kapta erősen. Még egyszer visszatekintett, meglátta halvány kedvesét menyasszonyi öltözetben ottan állni az erkélyen. Kendőjével intett felé. „látlak nem sokára!“ mondta, és soha sem látta többet.

Nyargaltak a huszárok a kék hegyek felé, — mindig elébb, mindig elébb.

Vadonat erdőkön, úttalan pusztákon keresztül, hegytetőre fel, hegytetőről alá, — mindig elébb, mindig elébb a kék hegyek felé.

Tornyos városok tünedeztek el itt amott mellettük, hallatszott az esti harangszó, a paripák nyerítve ügettek tovább.

Közöttük nyargalt egy vezetékek lovon az elitelt, fehér ingben, sziürke fővel, az vezette őket, ember nem járta ösvényeken, mocsári süppedékeken, hallgatag fenyveseken keresztül, mindig elébb mindig elébb, a kék hegyek felé.

Alkonyatra egy folyam partjához értek. A távol ormokon itt ott csillámlottak a pásztor-tüzek piros csillagai, azon ormokon túl már Magyarország fekszik, ez a folyam már az ő bérceiből ered. Ott leszálltak lovaikat megitatni a hazából jövő hullámokból.

Mig a szomjú lovak a hűs habot szítták, a délczeg lovagok egy hazai dalt kezdtek el énekelni, a dal olly víg, a dallam olly kedélyes:

„Héj én is oda való vagyok.

A hol az a csillag ragyog.“

Ki ment valaha illy vígan a halálba?

A dombtetőkre felállított örök hirtelen jelt adtak: hogy valaki közelit!

A távolban egy lovagot lehet kivenni, paripája versenyt fut a széllel, hosszú zöld tollai s perémes mentéje hánkyodnak a légben, aranyos csákóján az alkony fénye játszik. „A kapitány“ mormogja mindenki.

A huszárok felülnek lovaikra, kardjaikat kivonják, csatarendet formálnak s a mint a kapitány a homlokzat elé ér, mint szokták, tisztelegve hajtják meg előtte kardjaikat.

A kapitány üldözö rohamától eltikkadtan megáll az arczvonall előtt, kivont kardja reszket kezében, látszik: hogy a mit mondani akar, arra nem talál eléggé öldöklő szavakat.

Mi előtt azonban szóhoz juthatna, kiugrat elébe négy huszár az arczvonalból, a legfiatalabbik, ugyanaz, ki a halálítéletet ketté hasított, csákójához emelt kézzel megszólítja.

— Üdvöz légy kapitány! Épen jókor jöttél, hogy együtt jöhess velünk Magyarhonba. Nem kell sokáig gondolkoznod rajta: hogy magadat elhatározd: lovad kantárjánál fogva erőszakkal viszünk el magunkkal. Tudjuk hogy örömet eljössz, de félsz a gyalázattal, ha veszteti találunk. Azért viszünk el erőnek erejével. Ha merényünk sikerül, legyen tied a dicsőség hire, ha elbukunk, [minket vádolj], erővel hozunk el. Nagyobb valószínű végett tégy úgy mintha ellenkeznél, vágj le egy kettőt közülünk, az elsőket, a kik kantárodhoz nyulnak. Akár

engem, én vagyok az első, a ki hozzád nyúlok. Vágj rajtam egy sebet, ne félj semmit kapitány.

A huszár megragadta kapitánya lovának zabláját, túl felől egy vén őrmester ugrott oda, az ragadta meg a lovat, a ló fejét sem mozdította meg.

A kapitány nézett rájuk. Sokáig nézte hol az egyiket: hol a másikat, a kard alá hanyatlott kezében. Mögötte az elhagyott szerető, előtte a haza bérchezatára, epedve vár reá mind a kettő. Mögötte az ég tiszta boldogsága, előtte a villámos dicsőség. Küzdött keblében a két indulatóriás. Már szinte leroskadott, feje aláhanyatlott keblére, midőn hirtelen megharsan a trombita a csapat háta mögött, a riadó hangra megszökken alatta a harczy mén, a kapitány fölemeli fejét, megvillantja a kardot feje fölött s kitörő lelkesültséggel felkiált.

„Előre hát az isten nevében!”

S azzal neki nyargal a folyamnak, a két huszár, a ki paripáját fogja, alig bírja követni, egyszerre ugranak mind hárman a folyóba, a felszökő hullámok gyöngyívet képeznek fejeik fölött.

Előre, előre, a kék bércek felé.

A huszárság hosszú sorban követi vezérét, a paripák prűszkölnek a vízben, a délczeg vitézek messzehangzó karban hazai dalt énekelnek:

„Erdő erdő, de magas vagy,

Kedves hazám de messze vagy,

Ha az erdőt levághatnám,

A hazámat megláthatnám.”

Elöl lovagol a vezér, sötét, fellegzetes arczczal. Arra gondol: hogy örömei tárgyától minden lépéssel messzebb távozik, mátkájának halvány arcza lebeg lelke előtt.

Középett lovagol a Szenttamási, kezében egy nemzetiszín zászló, arcza ég, ragyog. Arra gondol, hogy bosszúja perczéhez minden lépés közelebb viszi, ellenségének véres fejét látja képzeletében.

A felzavart hullám ismét elsimul, a fenyves elnyeli a futókat, lovaik dübörgése elhangzik az éjben.

A távol bérceken meg meg riad a tárogató, a pásztortüzek piros csillagai ragyognak a hegyoldalakban.

Előre, előre.....

A FÉLKEZÜ EMBER.

Egy év mult el.

Szenttamásnak sánczai közt, az éjjeli őrüz körül, tizenhárom szerb harczos ült dőzsölve. Keresztbe vetett lábbal ültek a földön,

hosszu puskáikat ölükbe fektették, egy közülük a guszliczán búsongó szerb éneket vert, néha valamennyien beleordítottak az énekbe, hogy messze hangzott a sík pusztán, mint a kísértet-kiáltás.

Messziről egy szekér döcögése hallott s vidám ujjongatás. Rablott szekeret hajtott egy szerb katona, hordókkal terhelve, pajtásai felé. Csak egy ló volt a szekér elé fogva.

A szerbek messziről ráismertek társukra, s hasonló ujjongással felelgettek neki.

Vigyorgó, szétvont képű legény volt az ujonérkezett.

— Mit hoztál Pável? Kiáltának rá társai.

— Bort, a mennyi elég. Zsivány-magyartól vettem el ingyen-képen. Pinczéből jött, elakarta előlünk lopni borát, de utját álltam, ő egyik lovára felkapott, a másikkal ide vontattam a szekeret.

— Miért nem ütöd agyon?

— Félig agyon volt már ütve. Félpofája le volt vágva, félszeme hiányzott, még keze is csak egy volt. Csak a fele él még az egész embernek.

A szerbek hangos hahotára fakadtak az ötleten, s egy hordót rögtön leemeltek a szekérről, s csapra ütötték az örtüz mellett.

A hordó fenekére krétával e szavak voltak írva:

„Köszöntet Szenttamási György.”

— Sokáig éljen! kiáltának a ráczok. Igyunk egyet az egészségre tulajdon borából, a mit elakart tőlünk lopni.

S ittak, vigan voltak, dalolt mindenki, a hogy torkán kifért.

Éjjel felé az őrszemek egy jövevényt sejtettek meg. Futva jött a sánczok felé, s a hogy oda ért, lerogyott, nem birt tovább menni a fáradságtól.

— Ki vagy? Honnét jössz? kiáltozának rá a harczosok, felugrálva helyeikből.

— Adjatok egy ital bort, hörgé fáradtan a jövevény, szerb harczos vagyok, szökve jövök Szenttamási György sátorából, adjatok innom, mert elveszek.

— Igyál, tartsd a szádat a csap alá s aztán beszélj.

A jövevény fiatal halavány gyerkőcz volt, nagyot ivott a hordóból, azután félénken széttéekintve ismétlé: „Szenttamási György” kezéből menekültem.”

— Ki az?

— Nem hallottátok soha Szenttamási György hírét? — kérdé a szökevény elbámulva.

— Most jöttünk török Szerbiából, nem ismerjük emberedet, ki ördög az?

— Jól neveztetd őt ördögnek, nem is lehetett soha ember, veszett volna el, mielőtt született.

— Beszélj róla. Hadd ismerjük meg.

— Nem lehet azt elmondani, a mit ez az ember mivel. Nincs egy nyugodalmas óránk, a mióta ennek nevét meghallottuk. Ha egy nap, egy órában két helyen csatánk van, őt mind a két helyen ott lehet látni, és mindenütt ott: hol legnagyobb a tűz, és egy golyó sem találja..... Ah borotok erős volt, fejem szédül.

— Igyál többet, majd helyre jössz, beszélj tovább.

— Nem csak nyílt csatában láthatjátok őt meg. Éjjel belopózik elárkolt falvaitokba s mikor gyermekeitek alusznak, rájuk gyújtja tűz helyen a falvat, mire haza juttok, házatok falára fekete betűkkel látjátok felírva: „Köszöntet Szenttamási György.“..... Ah fejemben valami ég. — Szomjazom, ne adjatok több bort, vizet szomjazom.

— Szólj, hogy néz ki, minő alakja? Ha meglátjuk egyszer, vége lesz hírének.

— Jarovácznál láttam őtet az égő város utczáin végig szaladozni, öleve, a ki menekülni tudott. Ott szemem láttára egy égő házfödél rászakadt, azt hittem, hogy végkép eltemette, mult télen: hogy Szeged előtt táboroztunk, egy csoport magyar átjött a jégen, legelől egy rettenetes alak, csak a fele élt még, fél arcza, félszeme, félkarja hiányzott s megmaradt szemével és karjával még akkor is ölni jött.

„Én vagyok Szenttamási György!“ — kiálta rettenetes hangon. A vér megfagyott ereimben. Oh átkozott! Bár most is fagyva volnék, mint égek, a pokol van bennem.

A szerbek sáppadozva néztek egymásra, mutatták a beszélőnek a hordó fenekére irt szavakat.

— Oh — gebedjete meg! Mit adtatok innom! E bor méreggel van tele!

S azzal hanyatt vágta magát s szörnyű görcsök közt kimúlt.

Az életben maradt szerbek dühösen rohantak társukra, ki a bort hozta nekik, egy percz alatt összeapritották, azutan elvánszorogtak jobbra s balra a sánczok közt, itt amott eldőltek az árokban, átkozódó arczczal elhaltak egyenként, az erősebb természetűek még reggel is kínlódtak, átkozva életet és halált.

* * *

A FIZETŐ NAP.

Egy éve mult már, hogy Szenttamás kettős tornyán a szsrb zászló lobogott. Sokszor ostromolták a magyar seregek az erős sánczokat és mindig hijába.

Ott veszett a szépe, a java a seregnek a hosszú táborozásban, köröskörül elpusztult a környék, csak Szenttamás állt, daczolva az ostromok dühével.

Egy tavaszi reggelen, váratlanul, véletlenül egy kisded sereg jelent meg a hírhedt sánczok előtt, számra alig kétszerte több a véd-seregnel, annak is nagyobb része nemzetörhad.

A szerbek ujjongva álltak ki a sánczokra. Ismerték korábbi csatákból a nemzetöröket. Azok számára ott kevés része termett a hadihírnek. Számítottak a bizonyos diadalra.

De ám e nemzetörök nem azon boldog emberek voltak, kik messze nyugodalmas megyékben ősi tűzhelyüket, szerető családjaikat hagyták el, hogy ide jöjjenek háborut látni, kikre ha visszatérnek, öröm és hosszú élet várakozik, kinek a csata előtt ölelő karok, növendék gyermekek ártatlan csevegése jut eszébe.

Ezek a bánáti menekültek voltak, kiknek. Mindenüket elpusztították a ráczok, kikre csak üszkők vártak az ősi kunyhók helyén, kinzó emlékek a mult boldogság helyett. Alig volt közöttük, ki valakit ne gyászolna, némellyik egész népes családjából egyedül maradt meg. Ezek most mind együtt voltak, és azok, kik őket illy boldogtalanná tették, legkeservesebb ellenségeik velük szemben, egy sánczba bezárva, szinte mind együtt a másik részen.

Illy boszúval átellenben mit érnek a magas sánczok.

Megkezdődik az ütközet, az emberi harag ordítása túlhangzik az ágyuk bömbölésén.

A családapák ostromolnak.

Egy egész zászlóalj csupa vén emberekből, egy síncs negyven éven alul, hatvanon túl akármennyi.

Mint mennek neki a tűznek! Nem reszketnek a haláltól; úgy sem soká élnének már.

Elöl egy szörnyü ember megy, kezében rongyos zászlóval. Arca, teste még rongyosabb, csak félkeze, félszeme van még. Mindenét elvette a rácz még kezéből is csak egyet hagyott meg. Most ezzel az egy kézzel megy visszafizetni a vér legutolsó cseppjéig mindent, a mit annyi kéz kiontott. Nézzétek, milyen sebesen rohan előre!

Magas a sáncz, de a bosszuállásnak szárnya van oda fölrohanni, pokoli az ágyuk tüze, de a bosszúnak nincs szeme a veszélyt meglátni.

— Ott a sánczokon túl az én ősi házam! üszköt neki, égjen porrá! ordít a Szenttamási irtózatosságon. Benne lakik családomb megrontója, kardot neki, ott haljon meg! S a mint rohan a sáncz felé, meglátja ott keresve keresett daemonát, Basiliskot.

Ez összetépett, csak félig ép arczon valami irtózatosságon rángása fut keresztül, hasonló egy galvanisált halott arczának rándulásához.

— Ez ő! Kiált magán kívül. Téged kerestelek. Egy év óta minden imádságomban benne vagy. Ismersz-e Basilisk!?

A megszólított megmerevedve áll meg közelítő ellensége előtt, mint névtársa, melly tükörbe nézett; a megszólító hanghoz sejte, de ez arcot nem volt ember, ki megismerje többé.

A két csapat alig husz lépésnyire volt egymástól, György és Basilisk alig egy kard hosszára, ekkor mind a két fél egyszerre lőtte ki fegyvereit elleneire, a halál kétélű kaszával vágta most a rendet, a sáncz-árok holttestekkel lett tele, de a sáncztető is, s az elhullottak tetemein át diadallal rohant fel a sánczra a győztes magyar had.

Egyszerre esett el György és Basilisk ellenséges golyóktól találva, Basilisk behunyt szemmel feküdt ellenségétől nem messze; — György fáradtan fölvészorgott félkezével, s oda vonszolta magát hozzá. A szerb egy kis keresztet vont elő kebléből s ajkaihoz akarta vinni, ajkai mintha imádkoztak volna. György elragadta kezéből a keresztet, s elhajította messze, haldokló hangon hörögve: „ne hallgasson rád az isten.“

A rácz meghalt, György félkönyökére emelkedve nézte, mint öldösik le a többit. Mikor egy egy kartács ágyú a tömegbe szorított ráczok közé tüzelt, egy egy infernalis öröm kiáltás hagyta el ajkait. Nem sokára égni kezdett a város, György nézte: hogy mikor kap az ő házába a tűz. Végre az is égni kezdett, az ember gyönyörködött benne. Láttá hogy az ablakból egy női alak ugrik ki az égő zsarátnokba.

— Jól van! jól van! Kiálta úgy kell neki, úgy kell neki.....

Smégazután sokáig nézte gyönyörűséggel szülőtte városa hamuvá égését, végre a templom is égni kezdett, kik sokáig borzadva néztek a messziről belátszó kettős toronyra, most eléggülten látták mintha két hosszú fáklya lobogna a láthatáron. Egyszerre egy földrendítő durranás hangja tölté be a messze levegőt. A templom alá több száz mázsá löpor volt összehordva. Szenttamáson egy kő nem maradt kő felett. A két torony nem látszik többé a messze láthatáron.

Menj vissza sírodba vérivő szörnyeteg, menj vissza aludni.

Hadd zöldüljön ki a fű, hol a mező vérről volt befestve.

Mennyi elmúlt, mennyi elveszett.

Mennyi jó ember nincs, a ki volt, s mennyi nem bánná: ha nem volna, a ki megmaradt.

Rabló és üldözött lett újra a csaták vitéze, a törvény vas keze az ország egyik szélétől a másikig hajtja.

Az örültek házában ül a huszárok kapitánya, búsan, mélán mondogatva magában e szavakat: „csak egy pillanatra!” — Senki sem tudja, mit akar vele.

Csak Szenttamási György boldog. Ő fekszik az ohajtott sír alatt s álmodik oda lenn édes dicsőségről s keserű boszúról.

Sajó.

NYALKA HUSZÁR, HONNAN....

„Nyalka huszár, honnan olly vágatva?
S hogy tettél szert vezetéki lovadra?

Engem uccse! gyönyörű egy állat:
Adok érte jó forintot százat.”

„Azt ne tőlem — a kardomtól kérdeje:
Markolatig verbe gázolt érte;
Tegye, kérem, vissza foglalóját:
Hadt nagy uram, nem eladó jószág.”

„Ejnye fiú.... na de, annyi mint a —
Nem teszem én erszényemet vissza:
Kétszer annyit mondok s a hogy illik
Lefizetem utolsó forintig.”

„Hadt nagy uram, megkövetem szépen,
Egy szó mint száz: nem eladó nékem.”

„Hogy ne volna, mennydörgős huszárra!
Rádásul még egy száz.... megjárja?”

„Mi tagadás? helye vón' a pénznek,
Fel is férne illy szegény legénynek;
Hanem egy új tisztnek lova nincsen:
Jó pajtásom: neki szántam ingyen.”

A.

KARÁCSON ÉJSZAKÁJÁN.

Karácsonéje van, messze még az éjfél,
Meleg tüzhelyénél együtt ül sok család.
Ki ne emlékeznék e boldog perczekre ?
Ki nem virasztott még Karácsonéjszakát ?
Megemlékszem én is elkerül az álom.
Hol az én tüzhelyem ? hol az én családom ?

Miként a temető szobám olyan csöndes,
Árva sohajtásként elhangzik kérdésem,
Csak egyedül vagyok s lehajtván fejemet
A hamvadó gyertya lobogását nézem.
Hamvadó örömök halavány viszfénye
Miért világítasz multam emlékére ?

Könnyet, forró könnyet érzek szemeimben,
Anyám, hogy letöröld, édes anyám hol vagy ? !
Miért nem ölelsz meg kedves kis hugocskám.
Enyhítő szavaid mért nem vigasztalnak ! ?
Barátim miért nem fogjátok kezemet,
Hogy ne fázzon, oh hogy érezzek meleget ? !

Zúg a szél . . . hadd zúgjon, itt ülünk mi vigan,
Nyugalmas szobában, meleg tüzhely körül,
Beszélünk, dalt mondunk, emlékszünk, remélünk,
Lelkünk fölmelegszik és szívünk úgy örül
Megmegmozdul a hű eb ajtónk küszöbén,
Mintha örömünkön örvendene szegény.

„Ülj mellém hugocskám ! oh bátyám ne menj még,
Ne tedd el még széked a kandalló mellől,
Beszélni akarok, sokat, igen sokat
Ragyogó álmokról, boldog szerelemről.
Ah de nézd jó anyánk elaludt karszékén,
Tán felébred szavunk hangosabb beszédén.

„Nem alszom gyermekim . . . szelid álmak helyett
 Szememen az öröm könnyei remegnek.
 „Ha te sirsz jó anyánk, akkor mi is sirunk,
 Ki tudja jövőjét árva gyermekének? . . .
 Csak hogy együtt vagytok; többre vágyom nincsen:
 A szegény árvákat megáldja az isten.

De hova tévedtem? . . . oh hova tévedtél,
 Milly boldog, vidékre nem felejtő lélek?
 Inkább imádj istent, hogy legyen kegyelmes
 És vegye el tőled e fájó emléket,
 És ha ár kell érte: adj reményt, vágyakat,
 Mindent, mi a multból még talán fenmaradt.

Sirját nem láthattam az édes szülőnek,
 Jó testvéreimnek alig hallom hírét;
 Talán kis házunk is eddig összeomlott,
 S a hű eb nem őrzi többé már küszöbét.
 Barátim szenvednek idegen földeken,
 Élsz-e vagy meghaltál szerelmes kedvesem?

Oh családi élet . . . szép családi élet,
 Édes csöpp az élet keserű vizében,
 Biztos rév a szívnek szélvészeli között,
 Védpaizs a sorsnak csapásai ellen.
 Isten ajándéka, ember boldogsága,
 Erény termő-földje, örömök forrása!

Visszajösz-e hozzám? . . . jösz-e még valaha
 Elepedt lelkemhez, szomju vágyaimhoz,
 Mint a pásztorleány, ki kunyhójából a
 Puszták vándorának jó szót és italt hoz?
 Életem útjain örködsz-e felettem?
 Szelid koporsómhöz te vezetsz-e engem?

Zug a szél . . . hah mint zúg! milly búszult haraggal
 Özvegyek siralma, árvák sohajtása.
 Némulj el bánatom, hisz nem egyedül vagy
 Sokan vannak veled e széles hazába!
 Ablakot nyitok ki, szemem az éjbe néz:
 Sötétebb az éjjel, jobban zug a szélvész.

Gy...

HÁROM HUSZÁR.

Szép Erdélyországban ah mi búsító van,
Mi szívet-szagató fájdalom e szóban!
Magyar hazánk bájos Tündér Ilonája!
Gyászos fekete lett arany fürtid szála.

Zúgó szél képében ha felkerekedik,
Elmegyen bánatunk magasló bércezedig;
S magas bérceiden nyögve törik szélllyel:
Jó éjszakát magyar, jó éjszakát székely!

Szép Erdélyországban gyászos idők járnak,
Piros vér harmatja a fünek, virágnak;
Kik ezelőtt békés szomszédságban éltek:
Egymást tüzzel vassal pusztítják a népek.

Inség, könnyhullatás a belhad gyümölcse,
Nincs a ki napjait szorongva ne töltse;
Csak a ki a csaták kétes utát járja:
A katonának van néha jó órája.

Egy oláh falunak három huszár váglat,
Mind a három torka kegyetlen kiszáradt;
S imígy gondolkodnak: a lovat valami
Pinczegátor előtt meg kén akasztani!

Lemenőfélben volt már az égen a nap,
Hogy vitézeink a faluba toppannak;
Gyanakszik, fél a nép, s bámul a jötteken
S nyelvöket sem érti, az a veszedelem.

A biró sejté egy kicsint a magyar szót,
A szóló oldalán kiváltkép ha kard volt,
S a mi huszáraink érthetően beszélnek:
Abrahot a lónak, bort az emberének!

A biró hajlongott, tipegett nagy lomhán,
S vagy két nyakatekert magyar szót morogván:
Fejével kezével intett, mutogatott,
Hogy menjenek hozzá, minden készen van ott.

És házánál talpra állott minden lélek,
Mivel a huszártól rettentően féltek;
A fáradt lovaknak volt abrak meg széna
Csűrökig állott benne a szellő a héja.

De még odaben volt ám egyszer a nagyja
Vendégit a biró szívesen fogadja;
S eleikbe annyi bort, pecsenyét raknak:
Hogy az elég volna fél huszárszázadnak.

Tetszik a multság, — a kancsó fogy, telik,
De a jó bornál is jobban tetszik nekik
A biró szép lánya, piros az orcája,
S két szeme a szikrát mint a tűzkő hányja.

Áldom az istened! édes gyöngyvirágom!
Hogy termettél ezen a görbe országon?
Jer velünk, — élélünk együtt olyan szépen:
Hogy az angyalok is kaczagják az égben.

A lány hallgatta, bár nem érté a nyelvet,
De a szív jó tolmács, az mindent megfejtett.
Elpirult egy kicsit, — s piros szélü szája
Egyet mosolyodott a három huszárra.

A szép nyalka fiúk neki is tetszének,
Istenem, beh mások az oláh legények!
Lomposak, czammogók mint egy öreg medve; —
E' meg mintha mindjárt szárnyra kerekedne.

A leánynak még is nem tetszett egy dolog:
Hogy zsugori apja most úgy sűrög forog;
Hogy olly pocskéklást tesz zab-, széna- és borral,
S gondolkodott: valljon magában mit forral?

Elég az hozzá, hogy nyomára jött szépen:
Mikép á l o m p o r van az apja kezében;
Azt is tudta már most honnan küldték neki.....
S kész volt a három jó huszárt megmenteni.

És addig sompolygott, motozott, míg végre
 Szitált hamut tett az álompor helyére;
 S könnyült szívvel nézte, hogy furfangos apja,
 Vendégeit ugyancsak éteti itatja.

A mulatság közben setét lett egészen.
 Csapatja várta a három huszárt régen;
 Mivel úgy volt a szó, hogy ha meg nem térnek:
 Bajuk van s a falut rohanja meg értek.

Hanem hisz annak sem volna jól a dolga,
 Ki a tölt kancsónál minderre gondolna;
 Vitézink mulattak, — s az ilyen jó gazdát,
 A csillagos égnél feljebb magasztalták.

Egyik a csákóját nyomta a fejébe,
 Hogy csak úgy nyult belé a vén oláh képe,
 Nézd csak az öregből milyen huszár lenne.....
 Nézték s szörnyű kacaj támadt rá egyszerre.

Másik a hatvágást csinálta meg; — s kardján
 A csorbát s vérfoltot büszkén mutogatván:
 Hajtogatta vasát, mintha káva volna,
 S rémséges dolgokat beszélt elő róla.

Ittak ittak de az öreg utóljára
 Rátekerülőzván a jó bor a lábára, —
 Űltében elaludt s a pajkos katonák,
 Hogy menjen feküdni, az ajtón kitolák.

S csak a' kellett neki, — alighogy kilépett:
 — Mert hisz a vén róka épen nem volt részeg —
 Elvegyíté a port egy jó kancsó borban,
 S hogy iszszák, örömmel leste alattomban.

Tudta már a dolgot a fél falu népe,
 S készen volt a bíró minden intésére;
 Kíváncsian várván, hogy a nehéz álom
 Mikor vesz már erőt a három huszáron.

Megszólalt pedig már a kakas éjféltre,
 Hogy a hasítékon a bíró benéze,
 Meglátni a huszárt hogyan szédül kábul.....
 — De azok danoltak torkuk szakadtából.

Megcsóválta fejét, — s darab idő múlva
 Lábújhegyen eljött hallgatózni ujra;
 A nóta már nem szólt, — de még beszélgettek
 Nagy boszuságára a kaján öregnek.

Midőn harmadszor jött, tetszett már a hajnal.
 A huszárok lova enni kért nagy zajjal;
 Soká fülelt, — s minden volt nagy csendességben,
 S gondolta: no már most egy lélek sincs ébren.

Egy szokása van a bús magyar kedélynek
 Hogy a bor közt gyakran elhallgat, elmélyed....
 Űlt a három huszár.... a végig gyúlt mécsbe
 Mint egy élő bálvány, meredt szemmel nézve....

Az öreg benyitá az ajtót csöndesen...
 S rögtön felrezzentek vitézink a neszen,
 Hahó öreg gazda! igazodj' csak elő!
 Ha már kitisztultál, — jer kezd ujra elő....!

És kezébe nyomták a rettentő kancsót,
 Itatták erővel, — szabadulás nem volt.
 Birónk tátogott mint a vízbe fult csirke
 A hamus bortól, — s az irtózástól szinte.

Míg ezek így folytak, — kiviradt egészen,
 S rémületes láрма támadt a helységben,
 Hova nagy robajjal ront egy huszár-század,
 Kérvén az elfogott, megölt czimborákat.

Hol nincsen áruló? mindjárt volt ki szóla:
 Jaj, ne bántsatok! én nem tehetek róla!
 Altatót adtak be a birónál nékik,
 Én nem is tudtam hogy viradtig kivégzik.

Viradtig kivégzik...? ényje a ki áldott...!
 Majd adunk mi nektek kutya-mulatságot.
 Zsvány bírátok is, tudom azt a perczet
 Megátkozza mellyben a világra termett.

Most a bösz csapat a biróházhoz nyargal,
 Lángoló boszúival és villogó karddal;
 De im kit látnak ott? az udvar közepén
 Hajadon fővel áll a három víg legény.

Hogy világos van, azt látták mind a hárman,
Csak a felett voltak bizonytalanságban :
Hajnalcsillag-e az, vagy a nap az égen,
A mely szemeikbe nevet olyan szépen.

Hé pajtás ! éltek-e, vagy már megholtatok ?
Hisz a falu végén azt mondták rólatok :
Hogy láb alól ez a bíró eltételezt
De hisz akkor el is bántunk vón' mi velek !

Micsoda ? A bíró ? a mi kedves gazdánk ?
Hej csak mindig ilyen emberre akadnánk !
Mond a három huszár, — s azzal neki esett,
Ölelte csókolta a rémült öreget.

Erre, lováról a többi is leszálla,
Meleg lett ismét a vén bíró konyhája ;
Keservesen nézte mint fogy széna, abrak, —
S boros hordájában van dolga a csapnak.

Szép leánya pedig örvendett lelkébe :
Hogy rosszabb nem lett a gonosz tréfa vége ;
De neheztelt egy két pajkosabb huszárra,
Ki erővel csókot nyomott az ajkára.

Hogy jól ettek ittak, szedték a sátorfát,
A három álmost is lovára feltölték ;
S ezer köszönetet mondván a gazdának :
A faluból gyorsan el — kívágtatának.

Nagyot sohajtott a szép leány utánok
S szemével kísérte míg csak egyet látott ;
De az apja csakhogya meg nem ölte magát :
A veszett magyarnak hogy a méreg sem árt.

De bezzeg ő ! mindig álmos volt és lomha,
Most, altatót kapott szentül azt gondolva :
Ez a hit s a hamu ugy megártott neki
Hogy nem tudták harmadnapig felköltetni.

SZEMERE BERTALAN.

(Jellemrajz, — Mutatvány egy sajtó alatti munkából.)

Ki nem ismeri Szemere Bertalant, a magyar forradalmi kormány republicanus elnökét?

Olvasóim közül igen sokan látták őt. Kevesen ismerék. Sokan félreismerék.

A következő sorokban lesz talán egy pár jellemvonás ismertetésére.

Bevégzett arczképet azonban ne várjatok.

Nem életírás ez, nem is történet.

Csupán néhány töredékes adat, egy két ecsetvonás a szónok és törvényhozó jellemzésére.

.....Szemere közép termetű alak.

Nem azon tekintet, melytől Caesar félt, de eszméktől átsugárzó.

Éles inkább, mint ragyogó szemek, mosolyra nyíló ajkak, s mindezekhez átlátszó tiszta arcz.

Rendkívül derült kinézés, ha gazdag fekete hajfürtei nem árnyazzák vala szoborszerűen domboru homlokát; s ha bajusza kissé nem leplezi az eleven ajkak mosolyát s az elől borotvált állat s teljes arczot szintén dús növesű szakál barna szálai nem veszik körül. Így a tiszta tó vizéhez volt ez arcz hasonló, terebély fák árnyékában, melyeknek sűrű lombjain keresztültör a holdsugár, átragyog egyegy nagyobb csillag. E csillag, ama sugár, a mosoly, a szemragyogás elé olykor felhők vonultak. S midőn szónokolt, egész komolyságában állott előttünk a törvényhozó.

Ritkán hagyta el arczát a vér, ritkán lett sápadtabb, mely színben olly gyakran láttuk Kossuthot, és ismét nem gyuladt föl arcza, mint amannak, a lelkesedés perczreiben, hogy lángolónak lehetne mondani. A szenvedélyek változásait a komolyság és derültség tünteték elő arczán. A lélek derengése és borongása inkább, mint azon indulatok visszatükrözése, melyek szívből fakadnak.

Illyen volt szónoklása is. Többször felvilágosítá a tárgyat, mint elragadott. Beszédében legtöbb kép csak drága ékköve, foglaltványa volt eszméinek, gondolatainak. Többször csillogott, mint melegített.

Hangja nem csengő, de tisztán érthető, férfias s eléggé terjedelmes. S magassága, ereje és gyorsasága növekedett a szenvedélyes helyeken. Egyéb árnyalatok, főleg az érzésszavalás színei csak ritkán mutatkoztak.

Testhordozásában volt némi fesz, némi nehézség. Igaz, hogy a szószék nem szinpad. Szemere beszédeinek nem volt szüksége, hogy tessék, a hatás külső eszközeire; mint nem volt szüksége hízlgő szavakra, hogy megnyerje hallgatóságát. Mindég távol volt ajkaitól e hízlgő tetszelkedés. Örömmel láttuk mindazáltal, mint vetkező le időnként azon feszességet is. A ministerség e részben jó hatással volt rá. Sokszor volt kénytelen rögtönözni, otthonosabb lett a szószéken, s a gyakorlás több könnyüséget adott taglejtésének is.

Előadásban is erősödött naponként.

Kezdetben némi töredékesség jellemzé előadását, a nélkül, hogy akadozónak mondhatók vala. Ollykor mintha törvényt szavalt volna. Bizonyos imperativ szónoklati modor, melly érzi a styl szépségét, az okoskodások erejét, de mintha érezné a tartalom súlyát is. Méltóságos, de nem bir elég folyékonyssággal. Megragadóbb helyein áradozó inkább, mint folyékony.

Folyvást beszélt, de nem folyékonyan.

Alig lelete máskép.

Illyen szavalás illett a stylhez, melly Kölcei nyelvét Tacitus immodorával igyekvék egyesíteni. Annak mértékes prózáját ennek töredékes rövidségével.

Nem azon hosszú, körbeszédes írásmód, mellyet Cicerótól tanultak szónokaink. S nem is egészen a forradalmi styl rövid pontjai. Egyszerü körmondatok, túlárádók néha a ponton, hol megnyugodnék az író. A szónok nyelve teljesebb, áradozóbb. S Szemerée egyszersmind tartalmasabb, művésziebb, íróibb nyelv, mint minden egyéb szónokainké. Annyira szabatos, hogy szó szerint kelle utánózni, még a szavak elrakásában is. Különben nem volt képes a gyorsiró beszédét visszaadni. Elveszett a nyelv hűsége, ereje, csak a gondolat, a kép maradt meg, szép rá mája nélkül. S ez írói műgond nagyon is keresettnek látszott a magyar parlamentben. Némi academiái szint mutatott. Csakhogy a political szószék szenvedélyei nem türtek annyi simaságot. Ebben különbözött. Egyezett abban, hogy minél műveltebb volt a közönség, melly előtt szólott, annál inkább tetszett. S a sokaság? Mintha egy gazdag képcsarnok remekei vonultak volna el szemei előtt. Tetszett az eleven színezés, az élethűség, a sok talált kifejezés; s tapsolt is az értelmiség éljeneihez, midőn a szép beszédből meg-megüté fülét a drága „hon“ és „szabadságszeretet.“

De egyébként sem hiányzott Szemere nyelvében a hangzatosság. Az ékesszólásnak saját szókötése.

S alkalmi sőt utcai beszédeiben és rögtönzéseiben is mutatkoztak e jellemvonások.

Minő különbség O'Connell parlamenti és meetingi szónoklata közt.

Szemere az utcai nép előtt is, melly tiszteletére összesereglett, a parlamenti szónok egész fényében jelent meg. Mint Lamartine a francia lakomákon.

1846-ban borsodmegyei tisztelői díszkarddal ajándékozák meg szónokunkat.

„Őszintén megvallom, — mondá ez alkalommal — hogy jutalomra sem illy, sem másféle alakban nem számolok. Ki országgyűlésre követül elküldetik, arra nézve a jutalom már az elküldésben s bizodalomban van, melly annak alapja. A mi ezen túl van, az a meglevő érzelemnek csak kifejezése, melly meg van, ha nem mondatik is ki.“

„És mégis sok örvendeztetés, sok vigasztalás van politicalai barátink emlékjándokában. Javallása ez eljárásunknak. Hozzánk mintha így szólanának elválasztáskor: bizunk benned, tehát elküldünk, az emlékadás pedig azt jelenti: hazafiai bizodalomunkban nem is csalatkoztunk meg. És hogy ne lenne ez megnyugtató, sőt vigasztaló a közpályázóra nézve, ki a közvélemény tengerében ellenkező hatalmakkal küzd, most a mélység vonja le, majd a habok eltemetni készülnek, majd a szél csapkodja ide s tova. A sokaság könnyen rásüti embereire a változatosság s következetlenség bélyegét, felejtik, vagy nem bírják felfogni, hogy politicusban nem a tudomány merev következetességét, hanem az örökké változó életét kell keresni. Az élet nem engedi magát holt szabályok közé foglalni, és így nem lehet a közélet embereinek pályáját sem azok szerint itélni meg. Ollyan a politica, mint némelly folyam, melly néhol nagy kanyarodással forrásához látszik visszatérni, de csak látszik, mert így jut céljához biztosabban. Ezért nincs könnyebb, mint politicalai pályán csalódni, de könnyebb sincs, mint politicalai pályák megítélésében csalatkozni.“

„Ti, tisztelt barátaim és én, úgy látszik elveinkre nézve tisztában vagyunk egymással. E kardot bizonyosan nem azért adátok, hogy a tettekkel ellenkező hiedelmeket védjek. És én kedvelem, hogy emlékül kardot kegyeskedtetek választani. Emlékeztessen ez bennünket arra, hogy a melly nemzet még teljesen nem szabad, az még tartsa meg a kardot oldalán, a hősi bátorságot szívében s az erőt inaiban; emlékeztessen arra, hogy mi a nyers vitézséget és férfias erőt sokkal előbb elhagyjuk, semmint a polgárisodás hatalmait megszereztük volna; s melly nemzet ezek közül egyikkel sem bír, sem fegyvereivel nem vitéz, sem értelmiség által nem hatalmas, az a sülyedés szélén tántorog.“

„Azt pedig különös hálával köszönöm, hogy a honi jeles művészetü kardon, a drága hon czímerének árnyékában, ösömnek a vezér Hubának képe nyugoszik. Azt vélik talán, annak örvendek, hogy ezer év előtt élt? nem, hanem annak, hogy neki és általa nekem nem ember fia adta a szabadságot, hanem azt, úgy szólván egyenesen isten kezéből kapta az ős hon ismeretlen földén. Az én szívemnek csak ez okból szent ez emlékezet. Köszönöm továbbá, hogy mellőle Kölcsi és Deák képe tündöklének előmbe, amaz mesterem, ki mint prófétai szellem, tulvilági szózattal állott az 1836-ki diéta nagy részben törpe emberei közt, emez mestere az alkotmányos ellenzéknek, ki a bölcs törvényhozó nevé-

vel tiszteltetik meg. E két férfiú az eget és földet képviseli a magyar törvényhozásban, amaz a csillagok közül olvasott, ez a földi élet szövöszékén dolgozta ki stb.“

„Én az emléket tükörként függesztem előmbe: — mint honi mű, a hazai művészet ápolására ébreszt, mint kard a vitézségre emlékeztet, melyet újra vissza kell szereznünk, ösöm a szabadság isteni képét hívja fel lelkemben, ama két mester képe pedig a tiszta és bölcs hazafiságra int, mely az égben tanul s a földön cselekszik. Legyen az emlék közöttetek és közötttem mátkagyűrűhez hasonló, melynek jelentése van a multra, s jelentése van a jövőre nézve; multban a szeretetet, jövőben a hűséget jelentvén.“

Az alkalmi szónoklat egyik legszebb példánya.

S az olvasó írott és rögtönzött beszédeit sem mindég volt képes megkülönböztetni. Az alak egyformán művészi gondosságra mutatott.

Soha sem állott fel szónokunk csupán azért, hogy zsebében ne maradjon a beszéd, melyre készült. Soha sem mondott olyast, mi a tanácskozás ráájába nem illett, mi szükséges, körülményszerű nem vala. Soha sem szólott alkalmatlan időben, s mit előre elgondolt, tudta rögtön alkalmazni. S mit mondania kellett, mindég előre átgondolá. Nem ismételt másokat írott beszédeiben, s elég szabatos volt rögtönzéseiben sem ismételni önmagát.

S midőn a hanglejtés s testhordozás mesterségében naponként fejlődött, a rögtönzés ügyességében is óriási előhaladást tanusított a forradalom alatt.

A legmeglepőbb példánya volt ennek rögtönzött beszéde a szegedi országgyűlés egyik tanácskozmányában.

A had határozottan nyilatkozék Görgei mellett. S e nyilatkozat roszalása volt Kossuth és a kormány eljárásának a fővezéri ügyben.

Szemere válaszolt. Öt óranegyedig tartott rögtönzése. Felelt mindenkinek. Fölleplezé a tényeket. Hatalmasan igazolá az ismeretes mondást: a tények meztelensége leghódítóbb ékesenszólás.

Midőn a ház a fővezéri ügy elintézésétől remélt mindent: a minister tovább ment. Forradalmiabb szabályt ajánlott. Az utósó lépést merészle. A közveszély ijesztő képe mögött feltünteté a dictatorság szükségét.

Tényeket, adatokat sorolt elő, megannyi vádpontot Kossuth és Görgei ellen, a nélkül, hogy vádat emelni tűzte volna czélul. S midőn mutogatá, hogy Görgei fővezérnek való, mert parancsolni tud, alvezérnek nem való, mert engedelmeskedni nem tud: nem a beszéd hibája volt, hogy a ház, föl nem kiáltott: „le Görgeivel!“

Antonius beszéde jut eszünkbe Shakespearenél, Caesar holt teste fölött. A híres refrain: „Azonban Brutus derék férfiú.“ Szemere meghajlott a ház akarata előtt, mely Görgei fővezérségéhez csaknem a

kétségbeesés utósó reményével ragaszkodott. A tények ugyan Görgei ellen szóltak beszédében. „Azonban Brutus derék férfiú.”

Bizonyos pongyolaság jellemzé e szónoklatot, mi Szemerénél addig nem volt tapasztalható. S e fölött köztársasági egyszerűség, határozottság, a forradalmi irány egész meztelenségével. Elhánnya beszéde szokott ékességeit, s azok helyett gúny, elmésség mutatkozott. S megerősödött éle a logicának, nyers őszinteséggel. Ez visszataszított, míg amaz meggyőződött, elragadott, az okoskodás ellenállhatlan erejével. S mindezekhez szokatlan könnyűség, majdnem cynismus az előadásban.

Különösen meglepő volt e beszédben az érintett nyers őszinteség, mellyel Szemere dolgok és emberek felől nyilatkozott. Váratlan épen tőle, kit a közönség zárkózottnak ismert.

Nem egészen igazságos ítélet.

Igaz, hogy a közönség nézetét, véleményét rendesen a szószékről hallá először; de onnan olly határozottsággal, mint senkiét. Az elmentábort nem egyszer megdöbhenté férfias, bátor föllépése.

Emlékezzünk csak hires követjelentési beszédére a 44-ki országgyűlés után.

A szószéken kívül azonban tagadhatlanul nem volt eléggé nyílt. Bensőbb baráti közöl is csak igen kevésnek tárta föl utógondolatait. Statusférfiuban, diplomatában gyakran dicséretes tulajdon. De inkább helyen van a cabinet, mint a forum férfiaiban, a ministeri padon inkább, mint az ellenzék élén. Amott több a pusztá tekintély összetartó hatalma, erősebb a fegyelem. Az ellenzék már hajlamánál fogva gyanakodó. S ha magány viszonyokban is csak nyíltszívűség szerez bizalmat, közpályán okvetlenül félreismerés kísérendi azt, ki nem eléggé közlékeny pártja irányában.

Szemerének különös szerencsétlensége volt, félreismertetni.

Csoda-e, mikor olly kevesen ismerék?

Sokszor hallottam panaszkodni ezt is, amazt is, hogy Szemere minden iránt kikérdezé őt, a nélkül, hogy saját nézetét tudatta volna. E tapogatózó modor a lelkiismeretes író eljárásához hasonlított nála, ki megolvas előbb minden könyvet, kimeríti a tárgy egész irodalmát, mellyről írni készül. Tájékozza magát a vélemények iránt. Az angol törvényhozás kikérdező eljárása. Ollykor meg mintegy mérkőzött is szelleme. Azon mértékben nőtt ereje, önbizalma, a mint látta, minő tehetségek milly sikerrel szerepelnek nálunk.

Egyszerű lélektani indokok. A gyanusítás azonban ezeknek is más okokat helyettesített. S Szemerének nem egyszer volt oka pályáján panaszkodni a rágalom ellen, mi rá nézve annál kellemetlenebb, mert többnyire párthiveitől jött.

S meg kell vallani, eléggé férfiasan tűrte a félreismerést, a rágalmakat.

„Igaz, — mondá 1845-ben egy szép őszi estén, midőn a fővárosi ifjuság fáklyás zenével tisztelte meg, — igaz, félreismertetni a legnagyobb kín, maga a halál. De e halálból már itt e földön van föltámadás. Hol? Önérzetünkben.“

„És a rágalmak? Ezek természetes sebei a politikai küzdelemnek, mint a hadi csatának vannak sebei. Keservesek ezek valóban, úgy hogy hősiebb lélek kell a hazát szolgálni, ezeket is szenvedvén. De ki ezektől fél, az ne lépjen politikai pályára, azokat lehetetlen elkerülni, — boldog az, kiéinek gyógyítására találkoznak halás polgártársak, kik azonban nem mindég találkoznak. Vigasztalásul ilyenkor emlékezzünk a régi kor nagy embereire, föl a megváltóig, emlékezzünk a nagy rómainakra, ki örültnek mutatkozván, a legnagyobb félreismertetésnek s rágalomnak tette ki magát, s ha nagy célja előtt meghal, mint bolond temetett volt el, így pedig, a kellő idő a maga teljességében elérkezvén, mint hazaszabadító halhatatlan.“

„Várjunk az időtől, ez a polgári jellemek igaz megfejtője.“

„Midőn tehát most bucsúképen azt kívánom nektek, hogy legyetek munkás, önálló, szilárd polgárok, jót kívánok; de ha azt kívánnám, hogy soha félre ne értessetek, se ne rágalmaztassatok, lehetetlent kívánnék. De mit sem tesz. Nyuljatok kebletekbe, s ottan érezni fogjátok, hogy haza és szabadság drágább kincs, semhogy érettök ezeket is nem lehetne s nem kellene elszenvetni, s ki miattok riad vissza utjából, honát és a szabadságot az soha nem szerette.“

Szépen és igazán van mondva.

Gyönyörű vigasztalás a félreismert polgárnak. De nem nyugtathatja meg a közpályá emberét, ki az egyszerű polgár egyéni kötelességeinél többre van hivatva. Többre, mint egy szavazatot adni a közügyhez. A rágalom kétségtelenül nem homályosíthatá el szónoki dicsőségét; de e fény nem volt hasonló a csillag ragyogásához Betlehem fölött. Nem indultak utána „kelet“ bölcsei.

Közlékenyebb modor, több bizalmasság, megnyerőbb társalgás pártot gyűjthetett volna körüle.

Azon iskola embereit, mellynek elveit képviselte.

A reformpárt ezen töredéke az alsóházban örömet seroglett volna már 43-ban zászlója alá.

De ő nem birt azon tulajdonokkal, mellyek Deákot annyira alkalmassá tévék vezéri szerepre. Nem elég e részben a szószék rábeszélő ereje. Nem tanszék az. Ott nem lehet mindent kifejteni. Nem is tanácsos mindent elmondani. A legmakacsabb vitázó is gyakran megadja magát négy szem közt. S a ki tapsok után indul, csak szerepre vár. — Adj neki eszméket, gondolatokat s hirdetni fogja igéidet.

Deák magány beszéd közben is mindég több eszmét adott, mint vett. Azért keresék társaságát.

Szemere nem volt nyílt levél, mellyben mindenki olvashatott.

Hasonlatosabb a naphoz ; pályája fényes, de csak kevés szem láthatott bele.

Azt hisszük, e kevesek közé tartozánk mi. Mert ismerők a világrészt, mely fölé hajlott e delejtű.

Nyugot fölé ; míg „kelet népének“ többsége egy más politica varázsa alatt állott.

A reformpárthan az 1844-ki országgyűlés végén támadt e szakadás. Midőn Szalay vette át a P. Hirlapot.

Sokan nem akartak e szakadásban egyebet látni pusztá szóvitánál. Míg mások kárhozták az új Pesti Hirlapot, hogy általa az ellenzék kötelékei tágulni kezdettek.

Pedig az természetes volt.

Míg az ellenzék csak az ör szerepét vitte alkotmány és nemzetiség körül, ez általános jelszavak után könnyen indult a sokaság. E harcban csak két vélemény, két tábor lehetett. A reformok útja szervevényesebb. Több érdek, több nézet, több árnyalat tűnik föl. Egyik tatarozást ajánl, s a másik gyökeres javítást. Ez fényes palotát tervez, hol az aristocratia kényelmesen lakozhassék, mint egykor Velence palotáiban, s amaz tágasabb épületet, hogy a népet is befogadhassa.

Legnevetségesebb, ki terv nélkül fog az építéshez.

A régi magyar ellenzék szerepe, kevés jelesnek kivételével. S a megyék statusférfaiai kénytelenek voltak pártuk országos embereinek tanácsát minden egyes reformkérdésben megkérdezni, mint megkérdezik hajdan a jósszékeket.

Az új. P. Hirlap írói mondák el először nézeteiket az átalakulás formáiról.

Ez oszlatá meg a reformpártot, rövid ideig.

De aztán ez is adott később nagyszerűebb körvonalokat az ellenzéki reformpárt programjához.

Szemere is panaszlá az időben, hogy az ellenzék elsőbbjei csak egyes kérdésekben nyilatkoznak, de az általános politicát fejtegető s vezérlő szavakat nem hallani tőlök.

„A kormánypárt, monda többek közt, magát organisálta, s mit így tervez, annak kivételére a megyékben egy egy hatalom is állított. Ama párt e szerint munkálatiba egységet, rendet, tervet hozott, míg a reformpártban nincs egység, terv, rend, sem összefüggés, sem egyetértés ; s így azt hiszem, hogy elérkezett erre nézve is a legfőbb idő magát organisálni országszerte stb.“

Már követjelentési beszédében sürgeté Szemere a pártrendezést.

A conservatív párt programja mindazáltal megelőzze a reformpártét.

Az ellenzék nyilatkozata 1847. martius idusán kelt, mellynek évnapiján két nagy halott hunyt el. Julius Caesar hajdan, s most egy évvel később az ő magyar alkotmány.

Ez ő alkotmány romain intézvényeket láttunk emelkedni, melyeket az ellenzék programmja még csak homályos vonalokban formulázott.

Természetes. Azon programm egyezkedés kifolyása volt a párttörédek közt.

Szemere az új P. Hirlap tanait képviselte ez egyezkedésekben, olly határozott, mint gyönyörűen szerkezett javaslatával.

Sőt tovább ment. Író társaim a P. Hirlapban mély meggyőződéssel ragaszkodtak a képviseleti monarchiához. Szemere már akkor bevállalószeretettel a köztársasági intézmények iránt, mellyeknek nem mondjuk, legrégibb, de talán egyedül igaz híve volt, utóbb is a forradalom szónokai közt.

Akkor még senki sem képzelte, minő jelentősége van a jövőben e hitvallomásnak.

Azonban jött az 1848-ki országgyűlés.

Ott vettetett meg azon óriási népszerűség alapja, melly a nemzet sorsát később egy nagy izgatón, de nem statusférfi kezébe adta.

Szemere látta a veszélyt s többször figyelmeztetett rá barátait.

„Soha sem volt — ír egy levelében — soha sem volt illy dologtalan követi kar. A késznek örül. Még hallgatni is röstel. Ezért lehet tartani az egyoldalúság veszedelmétől. És azért, mert a conservatív párt hallatlan erőtlén. Én sajnálom hazafiúi lélekből. Nekünk erősebb conservatív ellenzék kellene, melly vigyázóbbá tegyen. Ha ez így megy, a bizakodás ront meg. stb.“

„Valami szövetségnek kell alakulni, ha az egyoldalúságtól menten akarunk maradni. Minek alapján? Melly alkalommal? magam sem tudom. Nehéz föladat, hol az eltérés nem sürű, nem elvbeli külön állanunk. Az ollykori elállás pedig gyanus és különködésre mutat. A föladat inkább az volna, Kossuthnak tulnyomóságot nem engedni, nem engedni a jövő miatt. De ezt a hiuság, az elbizott hang, a dicsekvő szólásmód a tanárkodás alapithatja meg, és ez ellen mit csinálsz? Azt fogod mondani, ne szóljon s ne illy hangon stb. Alig értetheted meg, bár érezi minden stb.“

Mig azonban ekkép keresé a támaszkodási pontokat, a közbejött európai események váratlan hirtelenséggel összezavarák Archimedesünk politicalai körvonalait.

Alig mult egy hónap, az idézett sorok kelte után, a februári forradalomig.

S 1848. martius 25-kén Szemere, mint már belügyministeri je-

lött a következő beszédet mondá a főváros fáklyás zenével tisztelgő polgáraihoz :

„Vannak idők, midőn a népek lelke, mint a menynek kapuja megnyitkozik, és benne a szabadság érzete csoda módon revelálja magát, mint egykor az isteni vallás magát a megváltóban revelálta. Az ilyen idöket én az emberiség történeteiben szent pillanatoknak tekintem ; a mi bünök és kihágások ilyenkor elkövetetnek, azoktól undorral fordítom el szemeimet, de más részről gondolatom a lélek mélyébe száll, hol lakik a szabadság, melly elnyomásában hasonló azon tűzhöz a földnek keblében, mellyre a sors egy vezüvöt hengerítvén, terhe alól magát rengés és rázkódás közben szabadítja ki.“

„Ilyen idönek éljük mi első napjait, első heteit. Most minden percz komoly és szent, mint az életé s mint a halálé. Európa népei zajlásnak indultak, tehát mi sem tespedhattunk, mi sem hallgathattunk, organizálni kellett magunkat, különben elhordja a vihar e nemzetet és annak királyi székét. És nem késünk, nem töprenkedtünk, az idö maga gondolkodott helyettünk, mi tettük azt, a mit rögtön tennünk lehetett, a népnek megnyitottuk az alkotmány sánczait, az osztályok közt leromboltuk a válaszfalakat. Mi nem kérdeztük többé küldöinket, hanem a hazát ; az utasítások elnémultak, mert a nemzet szólalt fel, azon fatum, melly Europa népeit ragadta, rendelkezett velünk is ; a haza szívéből a pártok eltűntek e pillanatban, előlépett a haza szent, és a korona ösi képe, s e kettö körül, mint oltár körül gyülekezett össze az imádó hazafiak serege.“

„Tehát a népekre nézve is megjött elvégre az idö a maga teljességében. Az a hosszú szenvedés, az a sok türes egy felleggő sűrűdött össze a népek lelkében, melly néhol leütött, mint menykö, néhol pedig mint záporosó áldása lett a földnek, mellyre hullott.“

„Hazánk e boldog, e szerencsés országok közé tartozik. Eljött a felleg, de a veszély elment, csak áldása maradt meg.“

„Tudniillik : a nemzetet ezután nemzeti, független, magyar ministerium fogja kormányozni. Tehát Magyarország többé nem gyarmat.“

„A lélek, e roppant óriás, kiszabadult rozsdás békóiból, a sajtó szabad.“

„Csaknem egészen valósággá vált hazánkban is azon szent elv : egyenlő jogok és egyenlő terhek.“

„A föld szabad, mellyet a nép bir, és szabad a nép, melly azt bírja.“

„Nemzeti örség örködik felettünk, melly palladiuma a szabadságnak.“

„Tehát mindent még nem nyertünk meg, de megnyertük azt, melly alapja mindennek. Megvan már a föld lábaink alatt, mellyen álláspontot vehetünk, megvan már a nap fejünk felett, melly világit és melegit, még kevés fejlődés, kevés előhaladás kell, és mint nem sokára a világra nézve a természet tavasza bekövetkezik, úgy bekövetkezik hazánkra nézve is a szabadság tavasza.“

„Egy szóval nem sok hiányzik már ahhoz, hogy a nemzet minden érdekeiben egység legyen, melly egység alapja minden hatalomnak, mellyre a magyar nemzet számot tarthat Europa népeinek magas sorában.“

„Legyetek bizonyosak benne, hogy mi hiven megörizzük az elveket, mellyeket kivívtunk. És alkalmazni fogjuk minden következményeikben. Az ó alkotmány mint egy vén épület, összedölt, új fog omladékainak helyén emelkedni. De ehez idö kell, és az idöben rend és béke és bizodalom, de félre ne értsétek : béke, rend, és bizodalom soha nem a szabadság rovására kell.“

„Hanem az igaz elveket könnyü megismerni, nehezebb kivívni, legnehezebb alkalmazni. Hosszu idö is kívántatik hozzá. Tehát legyetek várakozással és bizodalommal is. Hiszen e néhány nap alatt, a villámnak gyorsaságával, fél-

századot éltünk át, istennek különös gondviselése virasztott felettünk, és a ki eddig kételkedett, most meggyőződhetett róla, hogy a magyaroknak saját istene van.“

„Ennek kegyelmét kérjük ki a további nagy munkához.“

„Üdvezlek tisztelt polgártársaim. Üdvezlem Pest városát, mint a hazának szívét, üdvezlem Budával együtt, mint a hazának két szemé fényét, mint példaadót és hatalmas tényezőt a rendben és szabadságban, orszégszerte. Üdvezlem imádott hazámat a való szabadság küszöbén, a paradicsomnak ajtajánál. Üdvezlem a három szent elvet: szabadság, egyenlőség és felebarátság.“

„És még egyet. Mi t. i. Batthyányi Lajos miniszterelnök, és azok, kik mint ministertársai királyi megerősítés alá vagyunk terjesztve, más biztosítékot a jövőre nézve nem adhatunk, mint hogy mi a szabadságot nem tartjuk eszköznek, hanem czélnek, mi a rendet is a szabadságért ohajtjuk, és azt a szabadság szempontjából a szabadság eszközeivel ohajtjuk fentartani; mi azok leszünk a kormányon is, kik valánk az ellenzék soraiban, mi a melly elveket hirdettünk, azokat életbe is léptetni igyekezünk, ime itt a szabad ég alatt, az éjnek ünnepi csendében, az örökkévaló isten színe előtt esküszünk: a mint e fogadásunkat megtartjuk, isten minket úgy segéljen!“

E beszéd után Szemere a cabinetben eltűnék szemünk elöl.

Azon cabinet rejtelseit kellene tudnunk minden részleteiben, s bepillantunk a belügyek titkos tárczájába is, hogy megítélhessük a ministert.

A parlament nyilvános története nem nyújt elég adatot e korból a státusférfit jellemzésére.

Várjunk az időtől. A történet mindent földerítend.

Itt még csak a törvényhozóról néhány ecsetvonást.

Az alsó házban Deák után Szemere volt kiválólag alkotó eleme a régi ellenzéknek.

Egyszersmind alapos ismeretű szakember.

Az eskütszékek és magányrendszer behozatala s a halálbüntetés eltörlése iránt tartott beszédei a 43 diki országgyűlésen a tárgyaló ékesenszólás, a kimerítő parlamenti szónoklat legszebb példái közé tartoznak.

„Szepes követe — mondá az eskütszék ügyében az említett hongyülésen — ki előttem közvetlen szólott, érti a tárgyat, hiszen másfél évig fáradozott körülte. Ezért természetes, hogy eltalálta a helyes tért, azt állítván, mikép itt nem az kérdés, vajjon hasznos-e az eskütszék politikai intézetnek, hanem az, vajjon jogintézetnek jó-e, mert bölcs törvényhozónak nem szabad a státus intézetek hivatásait összezavarni; azért, mivel egy intézet bírói czélnek megfelel, belőle nem következik, hogy politikai intézetnek is alkalmaztassék; és viszont azért, mivel az intézet politikai tekintetben üdvös, nem következik, hogy mint jogintézet is az legyen.

És én e téren fogadom el a kihívást, s reményem megbizonyíthatni, hogy az eskütszék bír a jogintézet minden kellékeivel. De valamennyi fejtegetéseiben az érdemes követet nem fogom követni. Tárgy fölötti ítéleteink sok részben függenek azon szemponttól, mellyből azt tekintjük, s én álláspontra vezetetni magamat nem engedem, hanem ezt választom magamnak, mert Szepes kö-

vetének megszokott taktikája, sőt már természete, a tárgyakat nagyszerűségektől megfosztani, oly pontról mutatni feléjük, hönnet leghiányosabban tűnnek fel. — A gyönyörű képet előbb összetépi apró darabokra, és aztán felkiált: ime e kép az, melyet ti csodáltok? ez az mely titeket lelkesedésre ragadott? És aztán mint kevés pillanatok előtt tevő, mámorral vádol bennünket, mert mi a pyramis tövéhez álltunk, s bámuljuk a roppant művet, ő pedig messze távol-ságból tekintvén felé, azt egy kis pontnak látja.

Én a rendes bírák három nemét ismerem: örökös bírák, választhatók időszakonként, és az eskütték. S miután vannak státusok, melyekben az örökös bírák, s vannak mások, melyekben a választhatók nem épen rosszul feleltek meg hivatásaiknak, én azon, hogy némelyek az eskütszéktől kétkedve vonakodnak, oly igen nem csodálkozom, annál kevésbbé pedig, mert elmélet után mind az örökös, mind a választható bírák eszméjére eljutni könnyű. Kiben túlnyomó azon rosak félelme, melyek a választással együtt járnak, millyen a pártfüggés, az örökös és elmozdithatlan bírót kíván; kiben azon rosak félelme túlnyomó, melyek az örökösséggel járnak együtt, millyen az önkény, az választható bírót kíván. Ellenben az eskütszék intézetére az emberek nem theoria után jutottak s jutnak el, ez nem bölcsek találmánya, hanem az élet szülötte és a közönséges józan észé, mellyen alapszik; azért ez nem annyira elméletek, mint élet és tapasztalás által igazoltatik, s hogy valaki által megkedveltessék, szükség biznia a józan észben, szükség ismernie az életet. Mert épen az élet bizonyítja, hogy büntetelnél legjobb bíróság az eskütszék. A történet nem mutat példát, hogy hol nincs szabadság volt volna eskütszék nélkül, nem mutat példát, hogy hol nincs szabadság, ott eskütszék volna, vagy ha van, csak név szerint, lényege nélkül van, avagy a szabadság nyomban követi.

És e történeti igazságból kettő következik: tudniillik hogy a büntető eljárás a népszabadsággal kapcsolatban van, és hogy eskütszék nélkül a szabadság mindenütt veszélyeztetve volt. Igen, rosszul szerkesztett, gyors elmarasztalásra számított titkos eljárás, fegyvere a zsarnoknak; mely eljárás az ártatlanul vádlott lehető legnagyobb biztosítására van irányozva, csak az a polgárok szabadságának leghathatósabb ótalma, mert csak ott él szabadság, hol hamis vádló nem diadalmaskodhatik, hol nem párt ül s itél a bírói széken, hol áldozatul az ártatlan nem eshetik, ha vesztére bár a fejedelmek s hatalmasok áhítoznak is. S e garantiákat csak az eskütszék nyújtja, e tizenkét láthatatlan bíró, melyet a megvesztegető szeme nem talál föl, s a hatalom keze nem ér el, mert ők bár a nép közt vannak, de kinemismerhetők egész azon pillanatig, midőn az igazság mérlege kezökbe adatván, hallanak, fontolnak, határoznak, és ítéletet mondanak, s ezután eltűnnek rögtön, és újra elvegyülnek polgártársaik sokaságában.

T. KK. RR.! az országos választmány jegyző könyvében és a külön véleményben e kérdés annyira föl van világítva, hogy fejtegetésében itt mi sokkal rövidebbek lehetünk, miután azok itt felolvastatván, ugy lehet vennünk, mintha itt mondattak volna el. De egyébiránt is ez azon kérdések közé tartozik, melyek nagyobb terjedelműek, semhogy egy beszéddel kimeríthetnének. Tehát én is csak néhány okot hozok föl, melyek által az eskütszék támogattathatik, mindig összehasonlító tekintettel lévén egy részről az örökös más részről a választható bírákra.

A Szepes követe által kijelölt téren maradvá, nézzük tehát, vajjon az eskütszék mint jogintézet megállhat-e?

Jó bíróban megkívánatik, hogy legyen független, részrehajlatlan s ítélni

képes. S kérdem én, az örökös, bár elmozdíthatlan bíró nincs-e markában a végrehajtó hatalomnak, melytől függ a kinevezés, a föleblbléptetés, jutalmazás és megtorlás ezer neme, s nem fölötte kevés-e azon emberek száma, kikre sem a csábítás, sem a rettentés nem hat? S a választható bírák viszont, ha egy részről nem válnak-e könnyen pártok játékvá? S nem mutatja-e a tapasztalás, hogy gyakran párt s politikai érdek foglalja el a bírói széket, honnét csak az igazságnak kellene szólni? Az eskütszék ment mindkét tökéletlenségtől, mert a hatalomnak nincs elég ideje sem rettenteni, sem ígéretetni, miután a visszavethetés jogánál fogva csak az utolsó időben tudhatni meg, kik lesznek az ítélő eskütagok, s nem hihető, hogy a mindig változó esküttek függetlenségét úgy megronthassa, mint az állandó és kevés számú bírákét: — mert más oldalról a néptől sem érezhetik magukat függésben; mert eskütté őket nem választás, hanem törvény tette, s tudják, hogy a mint az ítéletet kimondták, bírák lenni megszűnnek. — Nem tagadom, hogy magas jellemekre találunk az örökös és a választott bírák közt is, kik tisztábbak voltak a hatalmasoknál, erősbek a népnél, de ez nem szabály, hanem csak kivétel; azt sem tagadom, hogy az eskütteknél is akadhatni botlásra függetlenség tekintetében, de ez itt épen úgy kivétel, mint amazoknál kivétel ennek ellenkezője volt. Az eskütszékekben benne van az örökös bíró s a választott bíró eszméje, mind kettőből az a mi jó, tudja minden, hogy a nép ítél felette, de senki sem tudja, ki ítél a nép közül.

Ezek után magában értetődik, hogy mely bíró nem független, az nem lehet részrehajlatlan sem. De ezek csak a részrehajlásnak külső okai, vannak belső okok is, melyek a bírának nem helyzetéből, hanem egyedi természetéből származnak, például: midőn a bíró megvesztegetés miatt, vagy bármi szenvedélyből lesz részrehajló. Vajjon a megvesztegetésnek nincsenek-e kitéve, s mivel kevesen vannak, nincsenek-e igen kitéve mind az örökös, mind a választásbeli bírák, amazok ugyan kevésbé, mivel állásukban biztosítvák örökre, ezek inkább, mivel hivataluk ingatag? Vajjon a vádlott nem válhatik-e sokkal könnyebben az ítélők boszujának, s másféle indulatainak martalékvá mind az örökös, mind a választás alá eső bírának, ezeknél ugyan kevésbé, mivel féltik jövődjöket, a megmaradásra pedig a becsületesség s igazságszeretet legjobb politica, amazoknál inkább, mivel elmozdíthatlanok? Igaz a nyilván sokszor csak fedezheti, de nem gátolhatja meg az áldozatot; teljes biztosítékot a bírák részrehajlatlansága ellen csak az eskütszék nyújt; a megvesztegetés ellen a lehető esküttek nagy száma s bizonytalansága által, mert egy egész és tehetős néposztályt ki bírna megvesztegetni? Másféle indulatok és érdekek ellen pedig a visszavethetés joga által, mert a vádlott mind azokat visszavethetvén, kikben nincs bizodalma, úgy szólván, saját választottai által ítéltetik el. S ez olly jog, mi a kevés számú törvénytudó bírának nem gyakoroltathatik, pedig az igazságos ítéletre szükséges, hogy a vádlott mind azokat eltávolíthassa a bírói székéből, kiket bármi okból ellenének, vagy ellene elfogultnak hisz, még pedig okadás nélkül eltávolíthassa, mert az eféle okok többnyire olly természetűek, hogy nehéz taglalni s bebizonyítani.

Mi az esküttek képességét illeti: jegyezzük meg, hogy ők csak a tény s annak bűnössége felett ítélnek, még pedig meggyőződésök és nem megtanulandó pozitív szabályok szerint. Tehát hogy a bírának több tudományuk van, az esküttek ellen ez semmit sem bizonyít, mert nekik nem tudományra van szükségük, hanem tiszta lelkiismeretre, józan észre és élettapasztalásra, és hogy az ezek szerint ítélő polgárok helyesebben ítélhetnek a bírának, annál inkább elhíthetjük, mennél bizonyosabb az, miképen a nép legnagyobb része tetteiről —

ezeknek elkövetésekor — azon nézetrel volt, miből azokat polgártársai megítélik, és nem azzal, miből azokat a tudományos bírák tekintik. Itt a léleknek csak azon tehetsége kívántatik meg, mely meggyőződés-szerzésre a mindennapi életben megkívántatik, és a józan ész párosulva függetlenséggel, részrehajlatlansággal, bizonyosan jobban eltalálja a valót, mint a függés s részrehajlás befolyása alatt ítélő törvénytudor, kivált ha azt is meggondoljuk, hogy gyakran a tudomány az emberben a mint nő, a szerint fogy a józan élettápirat, hogy az állandó bírák apródonként megszoknak minden vádlottban bűnöst találni.

Egyébiránt ime most jutunk azon alapra, min az eskütszék észszerű és szükséges volta épül.

Tudniillik: bűnösnek valaki vagy azért ítélthetik, mivel a törvény által eleve kiszabott próbák s jelek megvannak, vagy azért, mivel a bíró a látottak s halottak után meggyőződött fölöle. De kérdem: sikerült-e már embernek csak messziről is tökéletes bizonyítást fölláztatni? Lehetséges-e minden próbának, jelenségnek, valóság-mérőt készíteni? A bűnök száma s neme oly sok, az azokat kísérő körülmények oly végtelenek, hogy millió különbözéssel fordulván elő az esetek, lehetetlen általános mértéket találni, mert nem lévén két eset tökéletesen hasonló egymáshoz, minden esetre külön szabály kellene, és a mint egy francia író elmésen kiszámítá, pusztán csak azon viszonyok előadása, melyekben a lopás elkövetthetik, 20 millió kötetet töltene be. Már most, vajjon a vádlott abban talál-e nagyobb biztosítékot, ha a törvényhozó által fölláztatott mérték betelik, vagy abban ha a szabad lelkiismeretes polgárok meggyőződése telik be? Kétségenkívüli, hogy ha az állandó bíró kötve van írott szabályhoz, sokat halálra ítél, kit bűnösnek nem hisz, sok fog szenvedni csak azért, hogy a szabályoknak elég tétessék, vagy hol ezek ellenkeznek meggyőződésével, ezt tartozzék követni? Igen, mi azt mondjuk, de midőn az ellenvéleményűek is ezt mondják, akaratlanul is a meggyőződést ismerik el legbiztosabb ítélőnek. Mi azonban csak az esküttek meggyőződésében bízunk, mert csak ezek igazán függetlenek, részrehajlallanak, és csak ezeknél gyakorolható a visszavehetés joga, mi által ellentől s pártérdektől megtisztítván bíráimat, leginkább hihető, hogy kiket bíráimul választék, azok igazságosan fognak fölöttem ítélni.

Tehát még nincs helyes bizonyítási rendszer az állandó bírák kezében, s ez nem lesz soha, addig legbiztosabb menedék pártatlan polgártársaink meggyőződése; amazok ítélnek egyformán ugyan, de némileg vakon, mint automatok, ezek különféleképen ugyan, de szabadon, és az esetek különféleségének természete szerint, mint eszes lényhez illik. Minden esetre vigasztaló azt mondhatunk, miképen ellenfeleink sem állítják, hogy az eskütszék ítéletei nem volnának oly méltányosak s igazságosak, mint az állandó bírákéi, de mi állíthatjuk azt is, mit az állandó bírák védei nem állíthatnak, tudniillik; hogy eskütszék ítéletének folytában ártatlannak vére még soha nem ontatott, és azt hiszem, ez roppant fontosságu tekintet, meggondolván, hogy más bíróságok mellett az ártatlanság sem biztosít gyalázat és hóhérpád ellen. Mint minden nagy és szabad intézet, az eskütszék is számos ellenvetésekkel ostromoltatik. Ismerem azoknak számát s némelyeknek erejét is megismerem, s czáfolataikba nem azért nem ereszkedem, mintha megczáfolhatlanok volnának, hanem mivel igen számosság azon időhöz képest, mely engem a tanácskozásokból illet.

Ismerem azt, hogy mivel törvény által kiszabott próbákhoz az esküttek nem kötvék, ítéleteikben nincs egyedség, de erre azt jegyzem meg, hogy ítéletekben jó az egyedség, de fő az, hogy bennök igazság legyen.

Ismerem azt, hogy az esküttek gyakran feloldják a vádlottat; de erre azt jegyzem meg egy részről, hogy például. Párisban 1801—1805-ig az eskütszék a vádlottak egy negyedét, a speciális bíróság egy harmadát oldá fel, 1819-ben a francia kamarákban az igazság-minister is alaptalannak nyilvánítá ez ellenvetést hivatalos adatai nyomán; más részről miután a feloldás nem hiba, hogy ez hibának mondathatnék, azt kellene előbb bebizonyítani, hogy olyanokat oldoznak fel az esküttek, kiket belsőképen bűnösnek vallanak; és ha a bírák igazságszeretetének mértéke a számos elmarasztalás, úgy az 1793-iki forradalmi tribunal nagy magasztalást érdemel, minek magasztalását én már politikai színezetöknél fogva sem Szepes, sem Soprony követeitől nem várom.

Ismerem azon ellenvetést, hogy az eskütszéktől nincs fölebbvitel, de erre kettőt jegyzek meg, egyik, hogy rendkívüli esetekre, midőn véleménye szerint ártatlant vélné marasztaltnak, az állandó bíróság felhatalmaztatnék az ügyet más eskütszék elébe utasítani; másik hogy ez ha nem volna is, a bíró függetlensége, részrehajlatlansága, a visszavehetési jog, az egész eljárásnak közvetlen színről színre való szemlélete, a nyilván, a szóbeliség sokkal lényegesebb biztosítékai a vádlottnak a fölebbvitelnél, hol a felsőbb bíróság holt betűkből a könnyen meghamisítható iratokból, s egy harmadiknak előadása után kénytelen ítélni.

Ismerem azon ellenvetést is, hogy az esküttek eltérhetnek a törvénytől, talán önkényből, talán mivel a törvény ellenkezik meggyőződésükkel, de erre szabad legyen megjegyeznem, hogy az eskütteknek a közrend fenállása szinte érdekökben áll, hiszen ők épen azon osztályból valók, mely a nép magvát teszi: szabad legyen megjegyeznem, hogy ez csak ott történhetik, hol a büntető törvény nincs összehangzásban a néperkölcscsel s ez esetben a törvényhozóra nézve nem lehet alkalmasabb figyelmeztető az eskütszéknél, mely egyszermind az élet, emberiség és a törvények hiányai közt mint közvetítő, s néha mint szabadító lép fel. De hiszen az esküttek arra tesznek hitet, hogy lelkiös-méretök s meggyőződésök szerint ítélnék, lehet-e tehát kívánni tőlök, hogy az ellen ítéljenek? Kérdek én bárkit, vajjon melyik cselekszik emberileg igazságosan, az angol törvényhozó-e ki két forint eltolvajlásáért halált rendel, vagy az angol jury, mely a bűn s büntetés közötti irtózatot aránytalansága miatt nem mondja ki a bűnöst? Én igen a törvényszerűség embere vagyok, s fájdalommal szemlélem kormányunknak, s példája után nemzetünknek azon jellemvonását, miszerint mindeddig nem tanulta meg a törvényeket tiszteletben tartani, s azoknak hódolni, de véleményem szerint az efféle igazítók az emberi intézetek tökéletlen gépezetében elkerülhetlenek, mert törvény és igazság a statusokban nem mindig egy.

Sokan, s a többek közt Szepes és Soprony követe is abban helyeznek nagy erőt, hogy az eskütszék nem lesz nálunk judicium parium, ha t. i. pusztán csak a nemességből fog alkottatni; ha pedig az eskütti padon ur és jobbágy, tanult és tudatlan együtt fognak ülni, ezek holt eszközökké válnak amazok kezében. De figyelmeztetem az említett követ urakat, miszerint az eskütszék eszményével ellenkeznék ugyan, ha annak tagjai egyetlen néposztályból választathatnának mely ekképen bírói kiváltsággal ajándékoztnék meg a többiek felett: azonban tévednek azok is, kik a paritást az eskütszék tagjai és a vádlott közt igen lényeges kelléknek tartják; mert e szerint majd azt kívánná a következetesség, hogy nemes felett csak nemes, mesterember felett csak mesterember, pap, felett csak pap, zsidó felett csak zsidó, sőt leány felett csak leány ítéljen, pedig a paritásnak igaz értelme nem egyéb, mint az, hogy a vádlott a nép nevében szabad és független polgárok által ítéltséék el.

S kérdem különösebben Szepes követét, vajjon midőn azt mondjuk ki, hogy az eskütszék nem csak nemességből fog alkotni, vajjon mondtuk-e ki, hogy urával legszegényebb jobbágya, a képes emberrel a leghülyebb fog itélni? vajjon az igazságszolgáltatásnak érdeke, s társas viszonyaink tekintete nem szab-e előnkbe határt, s ha a tisztességek körében csak annyira terjeszkedünk ki, mennyire a megyei kihágásokról szóló munkálatban kiterjeszkedünk, ha eskütszéki képességgel azokat ékesitenők fel, kik az illető törvényhatóságokban választó képességgel bírnak, nem lenne ezzel is megdöntve azon ellenvetés, hogy egy néposztály ítél a többi felett, s egyszersmind mentünk-e odább és alantabb, semmint az igazság kellékeivel megférne? Ugy látszik, Szepes követe a nép józan eszében nem bízik semmit, úgy látszik, belátást ő csak azoknál tesz fel, kik drágább öltözetekben járhatnak, pedig ha a magyar nép keletiesen lomha és lassu is, de e hibával együtt jár a megfontolás, a meggondolás erénye, s ha az érdemes követ viselt vala járásbeli hivatalt, fogta volna tapasztalhatni, a nagyobb közönségek előjárói néha milly egyszerű s jó ítéletet hoznak, melyekben, ha a törvényszerű igazság olykor hiányzik is, de majdnem soha az aequitas, mi az igazságnak legmagasb eszméje, s mit az érdemes követ annyi hévvel védett a kegyelem-jog feletti vitában, melynek ezen kívül nincs más megállható alapja, s ime most azon eszmét egészen feledni látszik.

Én tehát teljességgel nem érthetek egyet Szepes követével, ki néposztályink egymásközi viszonyai miatt nem véli az eskütszéket behozhatónak, annyival kevésbé lehetek pedig vele egy értelemben, mivel ő nép iránti engedményeiben előttünk csalóka körben forog, mert midőn népbírótságot sürgetünk, népképviseletet ajánl, midőn azt sürgetjük, például a városokban, szűk képességi rámat kíván, úgy hogy beszédeiben a nép mindenütt ott van, de javaslaiból mindenütt kiesik. Nem érthetek vele egyet abban sem, hogy mi még nem vagyunk érettek s eléggé miveltek ez intézet elfogadására, mert a melly osztályból fognak az esküttek választatni, az a külföld eskütteinél saját tapasztalásom után állíthatom, alacsonyabb fokon nem áll, s nefeledjük el azt sem, miképen a közélet gyakorlati tapintata s ismerete nálunk sokkal számosabb polgároknál van elterjedve, mint például a német föld valamennyi statusaiban. És bár mit állítanak Szepes és Soprony követei, én azt vallom, hogy ha van alkotmány, mellybe könnyű beszöni az eskütszék intézetét, ilyen a miénk. Hiszen eltérve attól, hogy bíráink a megyékben eddig csak nemesek lehettek, vajjon melly országnak bírái közt van annyi hasonlatosság, mint táblabiráink testülete, az eskütszék, azaz a perbefogatást megrendelő közgyűlés, s a vád-jury, törvényszéki táblabiráink s az ítélő jury közt? s nincs-e minden megyében 100—500 független táblabíró, kik mind nemesek ugyan, de nem mondhatni rólok, hogy mind törvénytudók is volnának? S e független bírák száma ország-szerre nem megy-e föl 8—10,000-re. Ne függjön kinevezésök a főispántól, s ne legyenek kötve nemességhoz s törvénytudáshoz, ítéljenek sorban sors szerint, és meggyőződésökhöz képest, hozassék be a visszavehetési jog, és ime e módosításokkal az eskütszék közöttünk fel van állítva, mert az alapelem t. i. szabad és független emberek ítélete jelen van alkotmányunkban.

Még Soprony követéhez intézek néhány szót; ki Jordán pörére szerencsétlen órában hiyatkozott. Én is figyelemmel kísérem e férfiu sorsát, ki az 1830-diki francia forradalomnak egyik szülötte német földön, kinek tollából folyt a khurhesseni alkotmány, kinek ünneplésére mindön haza tért az első di-
aetáról, meghuzattak a harangok. S a kormány nem feledte el bűnét, mi abból állt, hogy a szabadságnak ő vala egyik átültetője; üldöztetett azóta mindig, s

hosszas pör zaklatása után most végre öt évi rabságra ítéltetett állandó s titokban ítélő bírák által, ő, az alkotmányíró. Azt mondja Soprony követe, hogy az örökös bírák sem rettegik a nyilvánít, most ime Jordán pörét maga a kormány adá ki nyomtatásban? Igaz, kiadta, de csak annyit adott ki belőle, mennyit kiadni saját igazolására jónak vélt. S nyilván ez? Őszinteség ez? Én pedig azt állítom, hogy a kormány bünt vétekkal, rosztat roszzal tetézt, mert igazságtalanul előbb a titok leple alatt elmarasztaltatta, s még felül rá most elámitja a közönséget.

Poroszország rajnamelléki tartományait is emlegette Soprony követe, s fejtegeté, miképen minden népekben levén a szabadságnak ösztöne, annak rés (ventil) kell, ilyen nálunk a megyei szerkezet, ilyen ama tartományokban az eskütszék intézete. Miután a ventil valami szükségtelennek kibocsátására szokott használni, úgy látszik, hogy Soprony követe az eskütszéket olly résnek tekinti, mellyen a nép kebléből a szabadság vágya kipárologhat; de ha e hasznat tulajdonítja az eskütszékeknek az érdemes követ ur, igen csalatkozik, mert a szabadság érzetét ez nem vezeti ki a népből, sőt inkább annak vérébe önti. Egyébiránt miután csatornának is nevezte az érdemes követ ur, meglehet, mikép ez intézetnek kétféle, tudniillik szabadságkibocsátó és bevezető hasznat tulajdonít, a mi a ventilen kiömlik, az a csatornába visszafoly.

Mindenestre köszönöm az érdemes követ urnak, hogy nekem alkalmat adott közelebb megvilágítani a eskütszék s polgári szabadság közötti belső kapcsolatot.

Ha az eskütszék mint jogintézet ostromoltatik is, úgy mint polilicai intézet még ellencei által is magasztaltatik, mert hasznai valóban nagyok és léleke-melők, tekintessék akár mint melly a népet neveli, akár mint melly a szabadságot hatalmasan őltalmazza. Az eskütszék által a törvényszéknek mind tisztelete, mind ismerete s általában a jognak s rendnek eszméje sikeresen terjesztetik a polgárok közt, ébren tartja s táplálja a közszellemet, mi szülője a szabadságnak s jólétnek, ezen felül a kötelesség gyakorlata a polgárokbán bizonyos méltóság és önbecsérzetet költ fel, melly nem csak jelleméhez tartozik a szabad embernek, de életboldogságát is öregbíti. S vajjon, hogy ne becsülné magát az ilyen polgár, midőn látja, hogy párt, ármány, önkény minden hivatalnokot meg-megdönthet, de őt attól, hogy az igazságszolgáltatásban részt vegyen meg nem foszthatja? hogy ne adna neki szabad emberhez illő bátorságot annak tudása, hogy bár helyzete alacsony, mégis őre polgártársai becsületének, véde ártatlannak a hatalom, a kajánság ellen s félelme a bűnösöknek? Ha az eskütszék nem terjesztené a jogismeretet, s ha nem ébresztené a közszellemet s függetlenség érzetét, ha nem szülne bátorságot, erőt, önérzetet, honnét van az a nagy külömb-ség, polilicai érettség s törekvés tekintetében Poroszország rajnamelléki és egyéb tartományai közt? ha az eskütszék nem felülmulhatlan gát az ellen, hogy a hatalom tetszése szerint válogathassa a nép közül áldozatait; honnét van az, hogy egy részről, hol a nép ez intézetet megszerezheté, azt kezeiből kicsikarni nem engedte, s az okos despoták is elvenni nem merték, bár javítgatás színe alatt megrontották, és hogy más részről az autocraták annak behozatalát még soha és sehol nem engedték meg?

E történeli tény kiáltja lehangosabban, hogy az eskütszék az ész szü-lötte s a szabadság társa. Igen, az absolutismus ez intézettel nem fér össze, szabad alkotmány pedig nem állhat fen nélküle, midőn Rómában a népbíróság a császárok alatt elenyészett, utána a polgári szabadság is nem sokára sirba szállt, mert a kettő együtt él és hal; ezt csak a szabadság ellencei rettegik és gyűlölik,

de tisztelik, sőt imádják annak baráti, mert a szabadság ellen menedéket talál még akkor is, midőn romlottság s felekezetesség által minden más védintézete fölforgattatott, mert ebben maradhat fen legtovább a nép életerejének utósó szikrája, melyből lassu fejlődéssel s terjedéssel a szabadság még újra születhetik.

T. KK. és RR. a sokszor mondott, az unalomig ismételt igazság végre nem látszik olly fontos igazságnak, de bár vált legyen mindennapivá, mégis igaz az, hogy szabadságunk fentartója az elmúlt századokon keresztül megyei szerkezetünk volt; ha még bele oltjuk az eskütszék intézetét, azaz ha bírói hatalom, ugy a kormány, mint a pártok befolyása alól kivéttetik, ha az igazság mérlege ollyan szabad és független polgárok kezébe adatik, kik, mind a vádlottól, mind a vádlótól egyenlő távolságban állanak, akkor lehet hazánk e nemzet temetője, de szolgák hazája soha sem lehet."

Alakra nézve nem egy művésziebb szerkezetű, ragyogóbb külsejű mutatványt közölheténk vala Szemere szónoklatából. A beszéd, melyet közlénk, a tartalmasbak egyike. Mittermayer is különös dicsérettel emlékezett felőle.

S szónokunk lapidaris irmodora, ez erőteljes, rövid, szabatos nyelv, e szép mozaikstyl különösen alkalmas volt törvény alkotásra.

A törvényszerkesztés, formulázás ügyességében Szemere mindjárt Deák és Szalai László után következik. Azonban merészebb kezdeményező, mint amazok.

Szentkirályi értelmezései inkább illettek tankönyvbe, mint törvényczikkelybe.

Szentkirályinak, mint jegyzőnek, nagyobb érdemei vannak az izenetek, határozatok, s alsóházi nyilatkozatok szerkesztésében, mint a törvényalkotás körül.

A hosszú, körbeszédes megyei styl helyett már rövidebb, tisztább, szabatosabb, európaibb szerkezet látszik iratain. A köriratok európai, hivatalos nyelve.

Szemere jegyzői munkálatai azonban, mint irodalmi művek is, jelesek. Kölcsi szép izenetei s lelkes föliratai jutnak eszünkbe a 36-ki országgyűlés kezdetéről. Csakhogy Kölcsi melegebb, Szemere tartalmasabb.

Szemere ollykor egész törvényhozási, egész jogphilosophiáját kimeríté a tárgynak. Fölvilágosított, a nélkül, hogy oktató modorba esett volna.

Ő hozta be a karok és rendek táblájához a külföldi parlamentnek szokását: indokolt jelentéssel kísérni a benyújtott törvényjavaslatot.

A magyar törvényhozás története nem mutathat föl e részben szebb, jelesebb példányt Szemere jelentésénél az irói jogok biztosításáról szóló cikkelyekhez. Egyiránt becses az irodalom és törvényhozás történetirója előtt.

Szemerének nem kis érdeme van ezek szerint a magyar törvényhozásban; nem kis dicsőség kísérte fáradozásait a szószéken kívül is.

S 1849-ben az egyetlen alkotó, rendező tehetség volt Kossuth ministeriumában. Innen van, hogy azok is legtöbb bizalommal tekintenek reá, kik fenhangzó ministerelnöki programja iránt semmi rokonszenvet nem mutattak.

Cs. A.

EMLÉKLAPRA.*)

Magánosan, mint egyes falevél,
Testvéri közül mellyet elszakít
S távol vidékre hajt az őszi szél
Meddig heversz még, pusztá kis lap, iti?
Jer, jer: megírlak és könnyű hajódat
Nyugoti szellők árjába vetem:
Vidd asszonyodnak, egyszerű lapocska,
Szíves, de bánatos üdvözetem.

Keresd fel őt de, kérded, merre? hol?
Azt nem tudom valahol a világban:
Hisz utasítani fog minden bokr,
Rendes lakát hol vette a hazátlan!
Ottan keresd föl és vigasztalásul
Beszöld le néki sulyos életem.
Vidd asszonyodnak, egyszerű lapocska,
Szíves, de bánatos üdvözetem.

Gyászban találod — oh, hogy is ne! — őt:
— Ki az, kinek olly méltó gyásza van! —
Mint honleányt, mint özvegy, árva nőt:
Igy is, amúgy is olly boldogtalan!
Szendén illessed fájdalmát szívének,
Hogy eszmélése kínzó ne legyen.
Vidd asszonyodnak, egyszerű lapocska,
Szíves, de bánatos üdvözetem.

Mondjad, hogy én is kettőt gyászolok:
Az ő siralma testvér az enyémmel:
Más a viszony, nem más a lárgy, az ok;
Bir-e még ő — ? én nem bírok reménnyel.
Oh, a reményből nyujtson egy sugárt, egy
Még hervadatlan fűszálat nekem! —
Vidd asszonyodnak, egyszerű lapocska,
Szíves, de bánatos üdvözetem.

*) Egy emlékkönyvi fehér lapra, mit szerző még júliusban, 1849 magához vett.

Mikép az elszakadt hű férjet ő,
 Keresem én az eltűnt hív barátot:
 Sötét az élet, ah! semmit se látok —
 És néma, nem felel, a temető.
 Enyészet dulta-e föl ifjúságát?...
 Vagy bujdosik földetlen földeken?...
 Vidd asszonyodnak, egyszerű lapocska,
 Szíves, de bánatos üdvözetem.

Névét sem hallom. Mintha el lehetne
 Feledni azt, alig említi ajk;
 De a nemzet szívében eltemetve
 Érzem s megértem a titkos sohajt:
 „Fog-e zendülni még költője lantja?
 S ha fog zendülni síkon, bérceken?...“
 Vidd asszonyodnak, egyszerű lapocska,
 Szíves, de bánatos üdvözetem.

Mért nem megyünk el a magános völgybe
 Hol cziprust ültet a gyász hír neki?
 Tanúbizonyosság lenne annak földje,
 Ott hulla-e a dalnok vére ki:
 Minden csepp vérből új virág kelendett
 És több madár zeng ott a ligeten —
 Vidd asszonyodnak, egyszerű lapocska,
 Szíves, de bánatos üdvözetem.

Vagy tán, zarándok úton, egyedül
 Bolyong, mikép az üldött bércei vad:
 Ki mer hajlékot nyitni enyheül?
 A csüggedettnék ápolást ki ad?
 Ki nyújt hűs csöppet dallamos ajkára
 Italt ha kér, aléltan, betegen...?
 Vidd asszonyodnak, egyszerű lapocska,
 Szíves, de bánatos üdvözetem.

Repülj utadra most... de nem, ne még,
 Szárítsd föl nedvesült szárnyaiddat:
 Nehéz vagy a könnyhullatás miatt
 Mellyel emlékeimnek áldozék.
 Majd csak felszárad a könny... ánde a bú? —
 Oszlik talán egy hosszú életen —
 Vidd asszonyodnak, egyszerű lapocska,
 Szíves, de bánatos üdvözetem.

Δ.

NÉPDAL.

NAPKELETRŐL.....

Napkeletről fú a szél,
 Onnan a hol kincsem él.
 Panaszos fohászit hozza :
 Szívemet bánat kinozza.

Napkeletről felleg jő,
 Búsán erre küldi ő ;
 Szép szeme bucsú-könnyüje
 Permetezik le belőle.

Napkeletről jő a hold,
 Rajta sok homályos folt ;
 Ő is halovány arczában,
 Mint szerelmem bánatában.

Napkeletről jön madár,
 Kincsem megváltóra vár.
 A madár vissza fog térni,
 Bánatunk is véget érni.

Napkeletről pitymallik,
 Rózsám kedve hajmallik.
 Nekünk is fog még derülni,
 És szerelmünk egyesülni.

Zalánczy.

ORSOVA AUGUST. ELSŐ NAPJAIBAN 1849.*)

Az öreg, de test- és lélekben még erőteljes Dembinszki Temesvárnál letette a fővezérséget augusztus 9-én, fővezérnek Bem volt a kormánytól kinevezve.

Ott ült az öreg bajnok a csatamezőn s szemeiből könnyek omoltak Mióta Magyarhonba jött ismertem, több csatákban ott voltam oldala mellett, láttam midőn árulással vádoltatva, őt állíttatott ajtaja elibe, mintha gonosztevő lett volna, láttam megsebesítve, láttam a legnagyobb ágyútűzbe, és lehetlennék hívém életben maradását. Mindig nyugott volt, vagy a méltatlan vádakra haragba tört ki, de elérékenyülve csak augusztus 9-kén láttam, midőn Bem jött annyi előszere-tettel készített, annyiszor mások által meghiusított tervét feldolgozni. Szegény Dembinszki miért is jött ő Magyarhonba, hogy utolsó napjaiban elhomályosítsák fénnel körzött nevét. Ki ismerte el, hogy ő nem fény, czim; nem bosszúból küzdött, hanem egy czélért, melly mint pályacsillag kísérté egész éltén át Ki ismerte el nagy lelkét, midőn Görgei ármánykodásaira letételve, az első felszólításra ezen szavakkal fogadta el a felső magyarhoni sereg vezényletét: „Uraim, adjanak önök vezényletem alá egy századot, vagy egy serget, egy-iránt kész vagyok szolgálni.“

És a catastrof közeledtekor kit nevezett ki a parlament fővezérnek? Azt ki az ő terveit contrecarirozta, Görgeit. Görgeit, kinek július 4-étől július közepéig több ízben, (persze az akkori fővezér Mészáros neve alatt) sürgetően kötelességévé tette a Duna bal partján Komáromból levonulni. mire még tizenkét, tizennégy napig ideje van, és vele Szolnok környékén egyesülni, egyedül a concentrirozástól lehetővé még szerencsés sükert várni. De Görgei féltékeny volt a dicsőségre, megtagadta az engedelmisséget. Engedetlenségének eredményét nagyon is tudjuk Kevesen ismerik ez okiratokat, még kevesebben a lengyel vezér tervét, de ha az sikerül az, alföldön egy százharmincz, száznegyvenezerből álló sereg összpontosul. De e terv dugába dől Wysocki ellenkezései s leginkább Görgei nagyravágása

*) Töredék „Magyar menekvők Törökföldön“ czimű munkából.

s nyakassága miatt, ez a legszelidebb kitétel mivel ez utóbbi cselekvénymódját nevezhetem....

Hagyuk e tárgyat, keserű emlékeket kelt föl lelkünkben, s aztán célunk nem, a hadjárat leírása, nem egyes nemzetéről megfelekezett magyar jellemzése.

Dembinszki tehát néhány süketlen észrevételei után Bemre hagyta a csata vezetését s vissza vonúlt annak színhelyéről. Bem elveszté a csatát melly elhatározó volt elveszté a nélkül, hogy csak egész erejét felhasználta volna, így Vécsei tábornok nyugodt derék, mintegy 7000-ből álló serge semmi részt nem vőn a csatában, Kmethi hadteste igen keveset. Igaz a csata elvesztének némi részben Desseöffi tábornok is volt oka....

Augustus tizenegyedikén Lugosan kinyilatkoztatta Dembinszky tábornokának, hogy ő Mészárossal szándékozik a hont elhagyni, tábor-kara pedig az új fővezérhez menend át. Egyedül Katona alezredes és két lengyel százados, meg R.... nyargancz fogadták el az új fővezér rendeletét. A két lengyel százados egyike Jordán volt, ki egy osztály gyalogság, egy század vadásszal és négy ágyúval olly vitézül védte a tiszai átmenetet Szegednél majdnem másfél napig. Nemegyei őrnagy gr. Vai László, Bernárd B. gr. Lázár K. és Burkhardt kinyilatkoztatták, hogy szándokuk az altábornagyot törökhonba követni, a dolgok illy állásában szerencsés sükkere semmi remények nem lévén.

Bem 11-én reggel Lugosróli elindulta előtt pár órával a letett fővezér egész tábornokát magához hivatván tudatá velök, hogy ezután is a fővezérségnél maradnak. Igen bosszusan fogadta a nagyobb rész távozási szándokát, s csak vontatva, kedvtelenül adá ki elbocsáto iratukat.

Ugyanaz nap Zamoyski grófnak Czartoryski herczeg közel rokona egy Jean Saikhoz szolló levelével Dembinszki egyik tábornoki századosát Widdinbe küldte.

Perczel Mór és Miklós, az előbbtől inseparable Halász százados, báró Duka, Somsics őrnagy s még néhány tiszt, Gorove és még vagy két képviselő kíséretében 10-kén Lugosról elindult Orsova felé, miután Kossuthot felszolitá, hogy kizárólag magyar pénz jegyekből álló értékének legalább egy részét váltassa ércz pénz vagy osztrák bank jegyekre. Kossuth 200 aranyat váltatott.

Gr. Batthiányi Kázmér ekkor még Aradon volt, neje, Szöllösi (ki ekkor már Sullernek kezdé magát nevezgetni) s két nő kíséretében Mehádiára utazott, férjét ott bevárando. Szöllösi egyszersmind Kossuth megbizottja volt, egyedül ő lévén a menekvők közül ki keleten huzamosb ideig mulatván, a törökök szokásait, s nyelvöket ismeré...

Tizenkettedikén estve az Orsován állomásozó székely zászlóalj

négy százada rendeletet kapott Lugosra menni. 13-án megindult de Kossuth ellenrendeletére Teregováról vissza tértek. Kossuth 14-én Bemhez irt levelében említést tesz erről, mondván, hogy az egyetlen út mellyen magyarhon s törökhon közt a közlekedés még nincs megszakadva elzáratik, ha Orsova elvész, mitől igen félhetni, mert az ott maradt két századot a szerbek kevés idő alatt semmivé tehetik. Ugyan ezen levélben említi, hogy Birszanovszki ezredes tanácsára a lengyel és olasz legiot is Orsova fedezetére rendelte...

A zászlóalj 15-én állomását ismét elfoglalta.

Szemere 15-én már Orsován volt Fülep kormánybiztossal, ott volt még Kohlmann tábornok s közel husz tiszt.

Tizenharmadikán reggel megjelent Dembinszky küldötte a határszálen és mint privat utazó átbocsáttatását kérte. Visszautasított, de udvariasan. A küldött rövid idő multán ismét visszatért egyenruhában, kardosan, előmutatta hitelesítő iratát s kormánya nevében kérte átbocsáttatását. A szolgálati tiszt ki a határszálen fogadá a küldöttet, jelentést tett annak kívánsága felől a parancsnok alezereadesnél, ki több tiszt kíséretében megjelent a határvonalon, barátságosan fogadá a küldöttet, igen nagy részvéttel kérdezősködött a hadjárat eredményeiről, sok rokonszenvet mutatott a magyar nemzet iránt s annál több ellenszenvet az oroszok ellen, török földre, saját lakára átvzeté a küldöttet, de a Widdinbei utazást nem engedé meg, félvén, hogy a felelet terhe réa nehezül, azonban — mint mondá — a rendelvénny mellyben a magyarok átmenete megengedtetik minden órán váratik Omer basától, sött Omer basa maga is.

Bolliák Cezár, ki Bem táborában volt darab ideig, ugyan ez nap megkísérté az átmenetet, de hasonló sikerrel. De ebbe nem nyugodott meg, s többszöri kísérlet után sikerült másnap Török-Orsovára juthatnia, miért ment oda? mit végezett ott? küldve volt-é, és ki által?... nem tudhatni.

Tizenkettedikén este megérkezett Perczel, huszonheted magával Orsovára. Másnap egy tolmácsot küldött át a török határszáeli parancsnokhoz, átmenési szándokát kijelentendő. A tolmács pár óra multán visszatért a török alezredes segédével, kivel Kohlmann tábornoknál darab ideig értekeztek. 14-én a segéd ismét át jött Orsovára s tudatá, hogy minden magyar szívesen láttatik török földön, tekintsék törökhont mint hazájokat, valamint minden török a magyarokat testvérei gyanánt fogadandja.

Perczel a vele átmenni szándékozókka táborba szált a határszálen, de mig nem lesz garantírozva a török kormány részéről, hogy szabadon lesznek, nem akarta a határt átlépni, kivévén ha erre a szükség kényszeritendi, az az a győzelmesen előnyomuló s már is semmi

ellentállásra nem találó ellenséges sereg, és ettől még nem volt ok félni, mert akkor még Lugos is megvolt szálva a magyaroktól.

Tizennegyedikén este Dembinszki is megérkezett Mészároossal a fent említettek kíséretében. Ő is találkozott a török alezredesi segéddel, tökéletesen megnyugodott annak nyilatkozatában s másnap átment török földre.

Orsovánál magyarhont törökhontól egy kis patak választja el Oláhország felől. Alig néhány száz lépésre a határszéltől van egy kis falu, Verczerova, e mellett épen a dunaparton áll a vesztegintézet, egy bekerített faszín (inkább állás) hol máskor a skelát*) szokták tartani. Ide vezették az átmenteket, s a színt örökkel állították körül, hogy senki onnan ki, vagy oda be ne mehessen. Alig óranegyed mulva ott létök után megjelent nálok az alezredes, egy Bimbasi (örnag) segédje, még két más tiszt, az orvos s egy tolmács kíséretében. Az alezredes üdvözlé Dembinszkit s a többi menekültet törökföldön, azután a tolmács egy csausal**) a személyes leirással mely állítólag Bukarestbe Omer basához vala küldendő, Dembinszki frank utlevelét mutatá elő, mellyel sok küzdelmek után s veszélyek között sikerült Magyarhonba átvergődnie, s minden faggatás daczára sem tudtak többet kivenni belőle, minthogy ő francia alattvaló, magyar tisztséget — magyarhonba jöttekor már folyván ott a harc, viselt, s most Stambulba szándékozik, s onnan vissza Francziahonba. Azon kérdésre, hogy minő tiszti fokozatban állott, egyszerűen törzstisztnak vallá magát. A további kérdésekre indulatosan viszonzá: mikép ő nem gyerek s úgy hiszi elégséges ha nevét, magyarhonbani tisztségét megmondá, s hiteles frank utlevelét előmutatta.

Mészáros orvosnak adta ki magát, nyugodtan felelt minden kérdésre, s ha a tolmács egy együgyű kérdést tett, mosoly ült ajkára, s egyik vagy másik tiszthez fordulva, megtevé felőle észrevételeit szokott humordus, csipős modorában, épen olly egykedvűen, mintha akkor is a parlamentben ült volna, mint bajai képviselő. A többi tiszt megnevezte magát. Fegyvereiket letették.

A törökök udvariasak voltak irányukban, de a két altábornagy álneveinek csak kötve hittek. Az alezredes s segéde még vagy két tiszttel félrevonulva arczképeket nézett — alkalmasint a magyar tábornokok képeit. — Néha egy egy vizsga tekintetet vetett hol egyik, hol másik altábornagyra, s mosolyogva mutatott a kezében lévő képekre.

*) Vásár.

**) Örmester.

A személyes leírás meglévén, több szolga riskása, s más ételeket hozott. Ebédután egy török tiszt kíséretében folytaták utjokat a menekvők.

Perczel 17-kén kíséretével együtt hasonlólag átment. Átmenetele előtt azonban a határon levő őrséghez egy rövid beszédet tartott, melyben lángszavakkal festé a feletti fájdalmát, hogy az olly hön szeretett hazát el kell hagynia, — de — ugymond — ha ott is maradhatna büntetlenül, még is kivándorolna, mert a magyar földöni maradás most igen fájdalmas lenne magyar szívének. Azután visszaesve maniájába, emlité, hogy csak is ő menthette volna meg magyarhont, s nincs még veszve minden reménye a visszatérésre. A honvédek ajkiról egy hangos éljen szállt fel a haldokló hon határán, tán utolsó magyar földön, de ezt is csak hamar elnémitá a szomorú való tudata.

A honnak egy fia ismét elhagyá a szeretett hazát és kitudja nem örökre-e?

Kohlmann tábornok azon hirt kezdé terjesztetni, hogy egy angol kereskedő hajó érkezett Orsovára. Még néhányszor rencontréja volt a török Bimbásival, de a szárazon való utazásban elég garantiát nem látván, egy reggel hajóra szállt, inkább lopódzott — a nélkül, hogy a legközelebb környezetének is valamit szólott volna — és két követ s a fatal Uhlmann kíséretében egy vontató hajón elevezett. Némellyek állíták, hogy angol színeket tüzetett a hajóra, de ez nem hihető.

Kossuth a 11-kén Aradon tartott ministeri tanács után, melyben a diktatorság szintolly absolutisticus, mint törvénytelen módon Görgeire ruháztatott, azonnal Lugos felé elindult. Lugoson Birsanovszki lengyel ezredes felszólítá, hogy a lengyel és olasz legio fordittassék Orsova fedezetére, hogy így nyitva legyen előttök az ut törökhonba menekülhetni, s ne kényteleníttessenek elfeledve a magyarok által, kik mellett küzdöttek, Szibériába vándorolni. Ez meg is történt. A lengyel és olasz legio 15-kén megérkezett Orsovára. 18-kán átkeltek a dunán, s utjokat Widdin felé Szerbián át folytatták. Azonban a szerb őrség által szinte megtámadtattak, azok nem lévén előre értesítve, hogy e csapatok fegvertelenül, mint menekvők jöttek honukba. E két legioval ment Visoczki és Bulharin tábornokok, gróf Zámoiszki — Czaratoriszki herczeg rokona — és Birsánovszki ezredek. Visoczki a lengyelek nevében, egy a nemzethez irt bucsuszózatban — mondott Magyarhonnak istenhozzádót.

És most térjünk vissza Kossuthhoz. 14-én még Bemhez egy levelet irt Terezováról, tudatva vele a dolgok miben állását, s egyszersmind értesíté a felől, hogy az Orvosáról elrendelt négy századot oda visszautasítá, nehogy ezen egyetlen pont, hol a közlekedést törökhon-

nal még fel lehet tartani, elveszszen. Tudositá a lengyel és olasz legi-
óról is. Még azon nap Mehádiára ért Asboth alezredes kíséretében,
egyszerű fekete öltönyben, szakálltalanul, a lehető legnagyobb incog-
nitóban.

Következő nap ebéden több tiszt volt azon vendéglőben, hova
megszállott. A vendéglősné Kossuth arczképét levette a falról, soká
nézte s mondá: hogyha nem csalogdik a kormányzó ott van. Így tuda-
tott meg ottléte. Ő is látta, mikép nehéz lenne az incognitot megtar-
tani, és veszélytől épen nincs oka félni, tehát nem is sokat törődött az-
zal, hogy magát ismertelenné tegye.

Még az nap délután elutazott Orsovára, s másnap átkelt a határon.

A véres dráma el volt játszva. Azon férfiú ki egy nemzetet fel-
rázott álmából, elhagyta a hont, de mielőtt átlépné határát, még látnia
kelle művét romba dőlve, a hont gyászba borulva, a nemzetet haldó-
kolva. Itéljen felette a történet, de legyen annak ítélete igaz, vagy
igaztalan, hullasson felette bár könnyeket, vagy szórjon fejére átkot; a
nagyságot tőle meg nem tagadhatja. Midőn eszembe jut azon perc,
mellyben átlépé a hon határát, mindig bámulattal gondolok reá, minő
erős lélekkel kelle birnia, hogy szíve azon perczben nem szakadt meg.

A notabilitások közül még Batthiányi Kázmér gróf, és Szemere
maradtak Orsován.

Egy százados a magyar fővezéri táborkarból.

DAMJANICS.

I.

Bánát határán áll egy honvédszászlóalj,
Szálás szép legények, az ifjuság java...
S előtte így beszél, vagy inkább mennydörög
Az óriás vezér — mint isten haraga:

„Látom, fiuk, látom szikrázó szemetek,
Mellyben a haragnak villámi fénylenek.
Hallom szíveteknek sebes dobogását,
Hallottam ajkatok nagy káromkodását.

Önkényt esküdtetek zászlótokra hitet,
Magyaroknak nevez a világ titeket.
Én is magyar vagyok, bár rácznak születtem,
Magyar vagyok — m'óta a kardot felköttem...

Tudjátok már hová megyünk most mi innen !
 A szabadság ellen fölkelt rácok ellen...
 Tenger sok bűne van ez átkozott fajnak,
 De, tudom istenem, soká nem ugatnak.

Kiirtom a földnek színéről mind őket,
 Ráczérral mosom le arczomról e képet....
 Tenger vétkét láttuk, lássuk most már vérét,
 Vértengerből hozzuk föl a haza fényét.

Látom, fiuk, látom szikrázó szemetek,
 Mellyben a haragnak villámi fénylenek.
 Hallom sziveteknek sebes dobogását....
 Hogy így cselekesztek — esküdjetek meg hát !“

És megesküdtek a fiatal honvédek,
 Midőn esküdtenek lángbaborúlt képek....
 S föltüzvén a szuronyt ujdón fegyverőkre ;
 Ekkép indultak az első ütközetre.

Patakokban folynak már a vérhullámok,
 Egy meggyilkolt magyar helyett ötven rác holt.
 Pipára gyujtanak az égő tornyoknál,
 S a letépett harang pohárképen szolgál.

A sánczok, mellyeket erős várnak hittek,
 Rohanó honvédek lábaitól rengnek.
 S nem is kell behányni.... dögtestekkel telvék !
 Ez már szörnyü czifra katonás mesterség !

Hejh erős volt mindig a magyarnak kara,
 Hahogy a hazáért kellett harczolnia...
 Hát még ha vezére mindig olyan volna,
 Mint ez a ráczirtó magyarvérü pópa !

„Ti dühös vadrácok, kegyetlen véredek,
 Jól jártatok, hogy most én innen elmegyek.
 Isten irgalmazzon bűnös lelketeknek,
 Térjete meg addig, amig visszatérek !

Jött a parancsolat, parancsol a haza :
 Hol a veszedelem nagyobb el, el oda !
 De ha visszatérek s még mertek moczcanni...
 Boszumban magamat is felfogom falni.

De már akkor nem lesz több rác a világon,
 Azt fogadom, előbb mind poklokra hányom !“
 Így bucsuz a rácok rémes vérsánykánya.
 „Az ördög vigyen el !“ Ez a rác búcsúja.

II.

Nem messze Szolnoktól, partján a Tiszának,
Megedzett vitézek harczi rendben állnak.
Lebegnek a zászlók a tavasz fuvalmán,
S ekkép rival a szó a vezérnek ajkán:

Dicsőséges népem, koszorús vitézim!
Hősökké lettetek ráczoknak vidékin...
Jól megtanúltatok tőlem — a mestertől,
Hogy kell csatát nyerni a bösz ördögöktől.

Gyönyörű tudomány a roham — higyétek,
Ha megtanúltatok, el se felejtétek!
Gyalogot, vagy lovost, avvagy ágyút láttok?
Ne várjátok sokat ... rajta, rohanjátok!

Bátor katonáknál ez a legszebb fogás,
Ha pokol a csata, lángja a rohanás.
Lángoló szemekkel; lángoló rohamban
A magyar számára örök diadal van.

Veletek ellene megyek a pokloknek,
Letöröm a szarvát a kétszínű holdnak,
S ha szenvedhetlenül süt a nap sugára,
Itt van kardom ... ez az égről is levágja!

Jöttök-e hát velem amerre csak megyek,
Ha útunkba állnak hegyek és tengerek?
Ha a pápa jőne szentséggel elétek:
Édes szavaira sem kegyelmeznétek...?

Látom, fiuk, látom szikrázó szemetek,
Mellyben a haragnak villámi fénylenek.
Hallom szíveteknek sebes dobogását...
Hogy így cselekesztek — esküdjetek meg hát!"

És megesküdtek a győzhetetlen hősök,
Midőn esküdtenek lángba borult képök.
S feltűzván a szuronyt véres fegyverökre:
Mentek a századik kemény ütközetre.

És megy a hős vezér, megy bajnok serege,
Megmozdulni sem mer most a föld kereke...
Elfutnak a felhők ... szépen ragyog a nap,
S honvédszuronyokra szállnak a sugarak.

Elvágják nyakától a bércznek ködfejét...
Halomra döntik a vadonok erdejét...
Kiisszák a folyók és a tavak vizét...
S beírják hírokkal a templomok ívét...

S mennének még tovább föl, föl az egekre...
 De a dicsőség ezt már megirigyelte.
 Ennyi diadalmat még sohasem látott,
 S fölkiált: „Törjék ki, gonosz vezér, lábad!

Még utóbb trónomból engemet is elver,
 S önmaga ül belé ez a szörnyü ember...“
 És megfogamzván a dicsőségnek átka:
 Összedőlt a haza legerősb istápjá...

Erre áldozott le a magyarnak napja,
 Nyugodóra szállván a nagy óceánba...
 Világot ölelő tengernek özöne,
 Fényes napunk benned sokáig alszik-e?!

EGY NŐ NAPLÓJÁBÓL.

Te neked szentelem e lapot, szívem egyik barátja, — emlékezet.
 Múltam temetőjébe jár képzetem; minden napomnak meg van sírfája,
 emlékirata; de egy sincs olly setét vérbetűkkel felmetszve, mint 1848.
 oct. 10—15-ke.

Ti valátok szerencsétlen forradalmunk első vérnapjai Erdélyben.
 Most épen egy éve van. Én is közte voltam a négyszáz magyarnak,
 kikből száznegyvent felkonczoltak. Én megszabadultam, védszellemem
 megszabadított: e napokat az ő emlékezetének szentelem.

Ő férfi volt meleg kebellet. Ő kardot köte a fajunkat irtó ráczok
 ellen: én, bár szívem vérzett, megcsókolám kardját s utnak eresztetem....

O isten! mikor szűnnek meg az emberek egymás vérént ontani;
 mikor lesz már, hogy a barbar szokásokat, hősiségnek, erénynek ne
 kereszteljék.

Ő harczolt. S szorult szívem azon gondolatra: hátha baja fog
 történni. Minden tizenöt napban irt anyámnak, folytonosan jól volt. Én
 olly nyugodt voltam. Egyszer eltelik a tizenöt nap, levél sehol; pos-
 tára posta jön, nézem levelét, levele nincs: mennyi fájdalmat érezék e
 napokban, le nem írhatom.

Az aggodalmas napokat egy levél még rémesebbé tette. Egy
 levele jött, másnak mondá tollába azt, mert jobb karja meg vala sértve;
 de hogy megnyugtasson, azt írta, nem soká meg fog látogatni.

E levél sok fájdalmas gondolatot költe keblemben, s még fájdalma-
 sabbá vált az által, hogy azon hír szárnyala, mikép halálos sebet kapott.

Illy kétes körülmények között ezerszer azon gondolatra jöttem,

hát ha csak barátai akartak e máskezű levél által kimélni..... Hátha sebe halálos..... Hátha megholt.

E szomorú helyzet közepette vesszük a hírt, hogy az oláhság felkelt, mindenfelé rabol, s a nemesség ellen lándzsákat kovácsoltat, s hogy minden fut városba, vagy be a székely földre.

Anyám, bár kétségbeeséssel küzde, még sem tudá rávenni sokáig magát, hogy házát zsákmányolásnak kitegye. Még előbb szüret-jét is elakarta végeztetni; mert nem vala fogalma a következőről.

Egy nap azon hírre ébredtünk, hogy a Maros parti falvakban a nemességet összefűzve hordják Balázsfalvára. Anyám e hírre minden hidegvére mellett pakoláshoz fogott. Ezüstjeink egy részét, s minden mi becsesebb volt bőröndökbe zárva a pincze egy rejtekébe zsúfolva bevakoltatá, s zab-szalma perjével bemeszelteté, hogy az öreg falakhoz hasonló setét legyen.

E készülődések a halálfélelmek ezer kínai közt is nekem némi gyönyört adának. Én Armandot minden perczen vártam, én nem si-ettem. Nem tudom miért, de olly nehezen jött elválnom e helytől. Ott születtem, ott éltem le bájló gyermekkorát életemnek; annyi szép emlé-k köte hozzá: minden virág, minden fa, minden ülhelye kertemnek egyegy regét varázsolt elő multamból mellynek egy részét Armand-dal töltöttem..... Kértem tehát anyámat, mig lehet ne távozzunk. Ugy hittem, hogy ha a helyet elhagyom, elvesztettem mindent, mi az élet-ben kedves vala.

Le le mentem kertem fái sárguló lombja alá. Órákig ábrándoztam. Elnéztem az országút szalagára; valahányszor porát felemelkedni láttam, szivem dobogott, őt véltem közelitni. S olly boldog voltam. Más perczen ismét felkelt a vad ábránd azon gondolatja: ő elesett, ő el van temetve. Képzeltetni szenvedésemet, mert szerettem őt első szerelmem minden lángjával, barátot, testvért, szerelmezt, mindent benue központosítottam.... ő nekem mindenem vala. Szenvedtem, mert benne láttam életem boldogságát. Én szerettem őt, s ő viszont szeretett. S a gondolatra, hogy egykor övé leendek, boldog voltam, millyen ember lehet..... Illy férfit bocsátottam a harcز változékony szeszélye alá. Illyennek hallva halálát, magamat mindentől megfosztva láttam, s el-tépve a rózsá-lánczokat, mi tizennyolcz éves életemet a világgal öss-zefűzé. Lelkem fájt, szivem vérzett..... Ohajtottam volna meghalni.

A hírek mind nyugtalanítóbbak lettek. Anyám mint özvegy, mint a ki zselléreit a szabaduláskor szívesen megvendégelte, mint a kit em-berei szerettek: nem tartott a falusiaktól, azt hitte, jótét helyébe jót várhat. S csak elborzada, mikor egy öreg jobbágy asszony azon in-téssel lépett be, hogy fussunk el, különben el vagyunk veszve.

Anyám Szebenbe akart menekülni. S még azon este elindulánk.

Utunkat Kis-Enyed felé vettük, részint mert az országot nem vala hátorságos, részint hogy egy férfi rokonunkat kíséretünkre felkérjük, mert cselédeink félelmökben az úton elakarának hagyni.

Késő éj volt, mikor Kis-Enyedre érkeztünk. S csak elbámultunk, mire minden udvarban mozgást és gyertyavilágot láttunk. S elborzadánk, mire meghallók, hogy a falut még az éjjel megakarja az oláhság támadni. A borzasztó hírre tovább akartunk hajtatni; de a faluból a nép senkit többé ki nem eresztett.

Az oláhság elkezdé csoportozását, fenyegetéseit. Minden perczben több fegyverest lehele a népből barangolva látni. A szesz-mámor kitörései mind vadabbakká lettek. S hallható lett, hogy vérünkre szomjuhoznak.

Mit tehattunk? A négyszáz ide szorult magyar, egyik erősebb, tágasabb, s hozzáférhetlenebb urilakba vette magát. Fegyvert ragadt, s elszánta magát élethalálra oltalmazni.

Begyültünk a kétségbeesés fájdalmai közt. Irtózatoss volt a tompa hallgatás, melly mindnyájunk keblét elfogta. De legirtózatossabb volt a mi helyzetünk, hogy senkink se vala, mert rokonunk elfutott, s nem vala egy férfi-ismerősünk, kibe bízhattunk volna.

Egy magános kis szoba szegletébe vetém le magamat. Szabadulási tervekről gondolkoztam. S úgy tetszett Armádommal utolsó nemtőm is sirba szállt. S ohajtottam a halált.

— S itt kell nagysádot látnom, szép Irma. — E szavakkal egy férfi-hang zavara fel ábrándomból. Feltekintek. S ki volt? Báró H., ki nekem annyi időn át udvarolt, s kinek anyám ohajt vala adni.

— O hogy végre mégis találtam egy ismerősre, — szólék örömemben, mit el nem titkolhattam.

— Ismerősre! O Irma — szólt a báró — ön most, az élet utolsó perczeiben is, olly kétségbeejtő. S ugyan az ismerős hideg cziménél, annyi fájdalmaim után sem nyerhettem szívétől többet.

— Barátot akartam mondani édes H. — viszonzám engesztelőleg.

— Barátot! Ó Irma Irma! egyik szava vérzőbb a másikánál. Armandja elesett, ön szabad, s ne foszszon meg azon édes ábrándtól, hogy Armand után szive enyim leend. Bizzék bennem, legyek én e kétes perczekben ismerős vagy barát, csak engedje remélnem, hogy ha ránk törnek, karjaim közt, szivemen fog oltalmat keresni. Volna ezer életem, örömet adom egyetlen mosolyáért.

E szavak egy általam nem szeretett férfi ajkáról is olly jól estek, bár áldozatát el nem fogadhattam. S némi megnyugovást éreztem keblemben.

Helyzetünk mind rémesebbé lett. Eljött az evés órája: a gondtalan gyermekek ételt, italt kértek, s csak ekkor jöttünk a rettentő tudomásra, hogy ételünk kevés, italunk majd semmi. Körül valánk véve; senki a lakból ki nem léphetett.

Adjuk meg magunkat, mi bajunk se lesz, e volt az oláhság kivánsága minden perczen. Sokan azon is voltak; a nagyobb rész ellenzette. Az oláhság ezen elhatározottságra elveszté béketüresét: a többi urlakokat feldulá, szemünk láttára belőle mindent szétszórt, elvitt, felpredált. Minket cerniroztak, s olly boszantóan: hogy alig tudák férfaink megállani, hogy ne löjjenek.

Segélyért kellene a szebeni katonai főparancsnoksághoz folyamodni: e lőn egyetlen reményhorgony, mibe minden fogódzott. Alku-dozásba indultak, hogy valakit közülünk kieresztenének, s megvesztegetés útján sikerült báró H.-nak elmehetését kieszközölni.

Örvendtettem e fordulatnak, mert elmentekor így szólt: ha egész vagyonom érteke, ha életembe kerül is, anyjával együtt megszabadítom, vagy visszajövök együtt halni.

Huszonnégy óra múlva a bárótól egy levelkét kapunk, melyben írja: adjuk fel magunkat, mert a parancsnokságnak nincs katonaság kezénél.

E hír levert. Az ostromló nép vérszemre kapott. Lődözni kezdő ránk, s tőlünk is el kezdék a lödözést. Egész ostrom készülé. A férfiak fegyvert ragadtak, a nők az ajtókat ablakokat segitének elbaricadirozni: minden mozgott, jajgatott vagy dühöngött... Egyedül anyám volt nyugodt, bízott hogy a báró meg fog szabadítani... Ó ezek rémitő órák valának.

Esteledett oct. 15.-e. S mit látunk! szalmát, fát kezdenek hordani az épület oltalmazhatlan felébe; hogy ránk gyujtsák. Ez minden ember vérét felháborítá. A társaság véleménye megoszlott. Egy rész harczolni a más feladni látta tanácsosnak... S mikor így elátkozott perczekbe volnánk... megjött egy uj követ, felkért... ígérve békés elmenetetelt... felszólita élet, vagy halál közt váiasztani... Mit tehetünk? egy kanócz kelle már, s mind oda égtünk volna.... Feladtuk magunkat.

A feladás részleteit nem kísértem. Csak azon öröm foglala el, hogy mindjárt szabad leszek, s tán Armandomról valami bizonyost hallhatok. Éj volt már, a fegyvereket kiadtuk. S mint egy partra ért hajó népe, ugy futkosánk podgyászaink után, hogy kilépjünk.

O de mennyire csalatkozáink. Egyszerre csak rémes ordítás hallatszik, millyen a vad állatú mikor prédájára rohan... Ránk rohantak... Megkezdődött a gyilkolás... a férfiakat leszurták... A kis gyermekeket falhoz csapták... a leányokat ragadozni kezdték... Hogy szabaduljon a kintől a férj átütötte nejét... az anya kutba hányta gyermekét, s maga is utána szökött... E barbarismus egyenlőre szoborrá változtatott... Néhány percz múlva futni akartam én is, hogy elrejtsem magam az éj setétébe... De a futókat golyok ejtették el... visszavonultam elvesztve anyámat a zavarban... S alétan rogytam

le egy székre. Mi fog velem történni e gondolat szédíté agyamat. Egy pisztoly vagy tör drága ajándék lett volna e perczen, s véget vetettem volna életemnek. Hiába néztem segély vagy gyilok után... Felakartam kelni, lábaim nem bírtak... S mire fél ájultan ismét visszarogytam, már ellenség állt mellettem, véres gyilokkal, szikrázó szemekkel... Szívem elszorult, lélekzetem elakadt. S úgy rémlett, hogy szabadítóm, a halál meg fog valahára menteni. Isten megelégette kínaim, gondolám, s már térdelni akarék: mikor egy férfi alak, setétesen mint egy örült rohant keresztül a duhöngő tömegen... Felragadt... Csókokkal kezdte előnteni... Én az örült csók előtt élettelen rogytam össze...

Borzasztó! még visszaemlékezni is rettenetes!

Mi történik velem, többé nem vala tudomásom. Mire magamhoz jöttem, felébredtem: egy mezőn magára álló kis kunyhóba láttam magamat. Gyenge tűz világ volt mind az, mi a szegény falakat világítá. Nem tudtam álom-e vagy valóság mi velem történt: nem mertem mozdulni. Félve tekinték magam körül: látom hogy ágyban vagyok, tegnapi ruhámban; s ágyam előtt egy férfi alak összekulcsolt kezeire nyugtatva fejét — térdel.. Megborzadtam egyelőre; de ki így térdel, gondolám, az nem lehet egy elhagyatott nő iránt rossz lélekkel. Kinyújtám reszkető karom. A térdeplő alak, hiva hogy alszom, szeliden érinté, s csókjaival halmozá... S e csókban valami olly magas kéjt éreztem keblemben átömleni, hogy mintegy villanyütésre: Armandom te vagy! sikolték magamon kívül s nyakába borultam.

Igy valánk, szóltanul, csak könnyeinkkel beszélve, nem tudom meddig. Durva oláhöltöny fedé tagjait, arcza egészen eltorzítva, hogy megneismertessék; nem szolt s én megismertem kézcsofjéről őt.

Van, van a szerető lelkeknek bizonyos magnetizmusa, melly mint egy isten lát, érez, sugall. E pillanatot nekünk a magnetismus teremtette.

Sohase voltam boldogabb mint e pillanatban. Nemtudom leírni, miket érezék. A borzasztó jelenetek után Armand karjai közt ébredni fel, képtelennek tetszett mégis nekem. Nem kezdék hinni szemeimnek. Igen sok volt, életemmel együtt őt is birni, kit halva gondolék. Sokáig álomnak, lázas tüneménynek véltem. Azt hittem, csak a végzet játszik velem, visszavarázsolván a boldogságot, mit többé nem is remélhetek, hogy végkép elveszessem azt.

Te vagy-e Armandom! Ismételtam többször a kin és kéjtéljes percekben. Ő nem szolt, szíve leköté nyelvét. Csak könnyei, s kézcsofjai, felelték hogy ő az.

Kit annyira szerettem, kit elveszve gondolék, kihez annyira ragaszkodtam, ki nélkül nem kelle az élet, kiért kertem fái árnyában annyit térdepelek, kiért ha nem él, menybe vágytam hogy vele lehessek: azt a földön újra feltaláltam. Boldogságomból csak egy hiányzék — jó anyám.

Kérdelem őt. S képzelhetni az örömet és fájdalmat, mikor megértém, hogy még nincs itt. De minden perczen remélhető, hogy itt lesz.

Aggodalmam iszonyu volt. Érzem, hogy szívem fele egyszerre pusztává lett. De kinek szava mindig szent ige volt nekem, azt monda, itt lesz; s én szememet az ajton úgy nyugtatám, mintha édes anyám, csak imént ment volna ki.

Armand elmondá, mint vala útban felénk, s mint hallá meg báró H.-tól életveszélyünket, átöltözött, s esze, ügyessége, s pénze egész értékét megszabadításunkra fordítá. Hogy a báró gyáván elfeledett, megcsalt, azt elhallgatta.

Alig néhány perc, kutyaugatás hallszik. S kinek léptünk elébe? Jó anyámnak, kit Armand terve szerint a kis lak becsületes gazdája mente meg.

Anyámat látni borzasztó volt. Mire meglátott egy neme ömle el rajta az ész-bomlottságának. Átölelt, sirt, zokogott. Armand összekulcsolt kezekkel állt, nem akarván háborítani örömünket. S szemében a tűz világa könyekben törött meg az öröm és fájdalom könnyeiben, mert jól tudta, hogy anyám szerelmünkbe soha bele még nem egyezett.

S mikor anyám szívét telve érzé keblemen, kezen fogott. Armand elébe lépett, s oltári ünnepélyességgel szólt: Irmám báró H. ki minket megmentett, félísten: térdepelj le előtte. Soha se feledem ez ünnepélyes perczeket. Armand csókokkal önté el összefogott kezünket, s ő térdepele le előttük, rebegvén: Asszonyom nekem nem jutott azon szerencse hogy báró legyek, én a szegény Armand vagyok.

Anyámat a jelenet egy perczig megzavarta. Egy pillanatnyi hallgatás után anyám lehajolt... Armand homlokát megcsókolta... fiának nevezte... E volt életem legholdogabb pillanatja...

Igy menekültünk meg, onnan, hol száznegyven magyar vérezett el... S kitudja hányak repedt meg szíve... A szerető szív magnetismusa szabadita meg, melly Armándot haza inté; a szerelem azon vonzó ereje, melly mint egy telegraph a két rokonszívet beszélteti...

De beteszem Gyászos könyvedet emlékezet. Rövid volt a gyönyör, s hosszú a fájdalom mit nekem hozál... Most itt ülök magános szobámba, körüllem ki van zsákmányolva minden, a lak, hol boldog valék, most rom, süvít lerombolt falai közt az őszi szél... Udvarunk mint legtöbb urlak, mint egy tar halálfő néz ki rémesen... Csak egy kerti lak mind az, hol ember lakhatik... Szomorú sors... szomorú forradalom... De nem panaszklok... Én még boldog vagyok, ha szívem megreped, legalább szülőföldem hantja fog eltakarni... Ő pedig ki tudja hol, minő sors közt küzd az őszergetegével.

Jer vigasztalóm csalfa remény... tedd be az emlékezet gyászkönyvét... S ismételd hogy ismét meglátandom őt. Illa.

PHILHUNGARA.

„Egy éve mult, hogy utólszor láttam őt... ez életben legutólszor. Kisdéd alig két ölnyi mély sir takarja. Kicsinke hant, telve illatos virágokkal. Kivül élő nefelejtsek — belől a sirban halott rózsa.

Még nem tudtam elfeledni... s tán soha sem tudandom. Meggörnyedtem a bánat alatt, szemeimből az élet tüze kialudt. Csak keblemben él hervadatlanul a fájdalom gyászvirága.

Ó hogy az nap, midőn őt eltemettem, nem ölhetém meg emlékem életét is!

A fekete koporsót igen sok nép követte. Mind feketébe öltözött komor bánatos emberek. Hisz ő is egyike volt a Buda alatt elcseteknek. A legszebb napon a legszebb halállal mult ki. Mindenki sajnálta őt, mert azt hívé, hogy ezután még szebb napok leendenek.

Akkor én is azt hittem. Az öröm kétszeres lett volna vele, mint kétszeres most a bánat nélküle.

Naponta eljárók e hanthoz. Fris virágokat hintek reá... hisz azok is olly rövid éltűek mint boldogságom vala!

Olly igen szép vala ő! Szőke fürtök. elmerengő kék szem, rózsza-arcz, hova tűnétek el? Semmi, semmi sem maradt belőletek, mint egy halvány kép, az is csak lelkem előtt él, s az is eloszland ha én meghalok.

Szegény szegény leány! mig élt őrangyalom volt. Most is az.... hisz bánatomban is van enyh, van élv, s én megválni nem tudnék tőle.“

* * *

E szavakkal kezdte meg *** Jenő barátom naplóját. De nem volt ereje folytatni. Mit ő elbeszélt nekem, saját történetét az alább következő sorokban próbáltam leírni.

Ő sokkal szebb, ragyogóbb de bánatosabb is a sors költészete mint mit ember kigondolhat!

I.

Magyarhon határszélén, a Lugostól Dévára vezető országutban, utolsó falu Koszova. Bérczek aljában terül el, mellyek e falvat amphitheatrumként övezik körül. Elromlott országut fehérlik át a hegyek zöldje közt, mignem egy kanyarodásnál a lombos fák egészen eltakarják.

Az oláh falu ronda kunyhói közül alig fehérlik ki egy pár csinosb uri lak. Beszélyünk korában (1848. oct. eleje) tricolor zászlókkal voltak ékesítve... A tricolor már eltűnt rólok.

A csinos lakok egyike vendéglő volt.

— Fogadót, — mond egy honvédtiszt ki oct. 1-jén reggel 6 órakor érkezett oda, midőn a nap első sugárai piroslottak a bércei fák között, — egy barna magas fiatal ember nem szállt-e meg itten.

— Magyar katona-öltönyben? — kérde a vendéglős, süvegét megemelve.

— Honvéd egyenruhában, igazítá ki a tiszt.

— De igen uram.

— Hol van hát?

— Amott jobbra az első szobában.

— Lovamnak abrakot, magamnak reggelit, mond a tiszt, s a kantárszárát a fogadós kezébe lökte. Feleletet sem várva rohant a kijelölt szoba felé.

— Hangodról ismertelek meg, mond *** Jenő kilépve a szobából, légy üdvözölve!

— Csakhogy utólértelek, mondá az ujon érkezett, kit ezentulra Vilmosnak nevezhetünk.

Mind ketten a szobába léptek.

— Fiu! mi hozott ide?

— Téged követtelek. Nyomodban valék mindenütt.

— Hogyan? miért?

— Tudám hogy Erdélybe mégy szülőidhez s hogy az oláhok e szerencsétlen haza falvaiban gyilkolják a földesurakat. Féltettelek.

— S csak ezért követtél?

— S nem vagyok-e egy élettel adósod, s ha a vész színhelyére mégy, nem kötelességem-e nyomodban lenni?

Vilmosnak igaza volt.

Sept. 21-én Mészáros maga vezette az ostromot Sz. Tamás ellen. Az öreg ember mindenütt elől állt. S midőn körülte levő társai lefeküdtek, hogy a sűrűen hulló ellenséges golyók ne ériék őket, ő fejét sem hajtá meg.

Azután a csatornába ugrott s a legnagyobb golyózápör közt uszott a tulpartra s vissza.

Vilmos és Jenő is azok közt valának kik az adott dicső példát követték. Akkor még nem ismerték egymást. Vilmos korábban ért át, s midőn gondtalanul vissza sem nézve nagyon előhatott, a magában állót egy csapat szerezsán körülvette s kezdte lefegyverezni.

Jenő mintegy tizenöt százarral e perczen szállt a tulpartra. Észrevette, hogy ott, hol a csoportosulás van, egy társát vész fenýíti. Embereivel oda vágtatott s saját kezével lelőtt egy szerezsánt, ki handszárát az ellenálló Vilmos mellének szegezte.

Szemük első találkozása az első kézszorításra a mentő és meg-

mentett között első szikrája volt a leghőbb olvadékonyabb tisztább barátságnak.

— S mikép eresztett el ezreded? vagy tán fegyvecszünet van? kérde Jenő, más tárgyra akarva vinni a társalgást.

— A harc keményebben, elkeserültebben folyik mint valaha. Szerencsés valék a kitüntetettek közt megemlítettetni, s mint olyant főhadnagyi ranggal áttettek az organisáltatni kezdett Mátyás huszárokhoz. Ha azonban tovább is gyalogok közt maradsz....

— Át állanál tán? Nem, azt nem fogod tenni!

Vilmos Jenőre tekintett. E nézésben kérdés és elhatározás volt egyszerre.

Néhány percznyi szünet után folytató:

— Nem indulunk-e?

— Pihend ki előbb magad. Te alkalmasint egész éjjel utaztál.

— Nem vagyok fáradt. Csak félnappal indultam később, mint te. Jó hogy utólértetek.

S viszont kezét szorítanak. E kézszorításra mindenik elpirult. Miért — egyik sem tudá.

Néhány perczig folytatók még a beszélgetést, azután elindulának.

Erdély nagy része magas bércek láncolata. Egymás hátán fekszenek ők s gyűrűt képeznek a kis ország körül. Kopár sziklák melyek ormain alig láthatni mohat, magas sugár fenyvesek s lombozatos bükkesek vannak azok ormain. S aljában e bérceknek gyönyörű völgyek láthatók ezer virágaikkal, kristálypatakjaikkal.

Illy tájban folytatók Jenő és Vilmos utjokat.

Egész idő alatt igen keveset beszéltek együtt. Mindenik kereste a szavakat s egyik sem találta. Jenő ohajtotta mennél hamarabb az ősi lakban lenni. Vilmos igen gyakran igen hosszasan nyugtató rajta szemeit s illyenkor önkénytelen sohajtás tört ki kebléből.

Dél volt midőn Dévára értek. Ott megtudák mitől rettegének s csak sejtének eddig: Erdély lángban áll. Az oláhság fölkel, táborokat képezett. A császári katonaság s honvédek többhelyt összeütöközének. Azelőbbieke ereje túlnyomó.

Onnan gyorsan folytatók utjokat *** falva felé, hol a Jenő szülei lakozának. Késő estve értek oda.

Jenő anyja, két év óta özvegy asszony, mintegy 45 éves lehetett. Nyugodt méltóság jellemzé vonásait, mellyeken a régi szépség nyomai még fenmaradtak.

Ifjúkori arcának hasonmása volt Teréz alig 18 éves leánya. Szőke haj, fekete szem, szabályos rendes arczvonások, magas sugár természet, gyermekes vidor kedély a kifejezésteljes arczon — leggyakoribb sajátságai az erdélyi hölgyeknek — jellemzék őt is.

Az erdélyi nép vendégszerető. Kitünőleg az volt e család, úgy hogy Vilmost a ráhalmozott szivesség tulbaldoggá tette.

— Ha egy nappal később jösztek gyermekeim, nem találtak volna itt. Mi igen, igen féltünk. Megtámadásnak untalan kitéve, néhány nap óta bizonytalanságban élünk itt.

— Ó én korábban jöttem volna anyám ha tehetem azt.

— Mi itt még biztosan vagyunk — de az innen elvezető ut már bizonytalan. Holnap reggel civil öltönyben lovagolj be Nagy-Enyedre. A térparancsnok rokonunk. Fog ő neked katonaságot kezded alá rendelni, melly innen elkísérjen bennünket.

— Ó engedje meg nagysád, mond Vilmos, hogy Jenő helyett én menjek be! Minek veszélyeztetné ő magát?

— Nem Vilmos, te nem tudod az utat.

— Legalább én is veled megyek.

— Maradj itt anyámnál, nővéremnél. Engemet ne félts!

S Jenő még azon éjjel vacsora után elindult.

Vilmos s a két nő magukra maradtak.

* * *

— Jenő már két nap óta van oda anyám, s még sem jön.

— Ne aggódj gyermekem! Még nem késett, még ma megérkezend. Biztatá leányát az anya, pedig önmagának is biztatásra lett volna szüksége.

— Én nem aggódom anyám. Pedig lásd, olly veszélyes most az ut, annyi mindenfelé a rablócsapat, melly azt bátortalanná teszi.

— Bizzál istenben gyermekem! ő nem hagyand el.

Várás- és biztatással telt el a harmadik nap.

Negyedik nap délutánján Vilmos lóra ült s a kastély melletti hegy tetejére vágatott. Nem messze a kanyargó országúton porfelleget látott.

— Ez ő! ez Jenő! s úgy dobogott szíve. Merően figyelemmel utána nézett... úgy röpiült volna oda.

Háta mögött tompa zajt hallott. Visszatekintett, figyelt... úgy tetszett neki mintha a kastélyból hangzottak volna fel a vegyes hangok.

A kastélyt egy domb fái takarák el szemei elől, úgy hogy oda nem láthatott. Rögtön visszafordult.

Sejtelve nem csalá meg őt. A zaj a kastélyból hangzott fel.

A drabant, egy izmos athleta termetű oláh, hatod magával a kastélyba tört. Mindnyájan vérszomjas, kegyetlen emberek. Legelőbb a drágaságokat rabolták el s gyűjték halomra. Azután a ház asszonyát ölték le.

Egy oláh lándzsáját már Terézre emelte, ki aléltan feküdt anyja teteme mellett.

— Megállj Vaszilie! ez az enyim! Hozz vizet!

S a szegény leány fellocsoltatott. Halálhalványság ült arczán,

meredten forgatá szemeit, bakóitól még könyört kérni sem volt ereje. A mint meglátta a drabantot, azt hitte, hogy ez védi — hozzá szaladt.

— Jól van fátá, mond s átölelte s csókot nyomott arczára.

S küzdeni kezdett a gyöngé nővel kinek rettegése minden erejét visszaadta. A bűn és erény küzdelme volt ez. Nehány perczig tartóhatott. Az oláh mindig nagyobb szenvedéllyel szorítá őt magához... a sylph természetű szűz leányt.

Közepette e küzdesnek észrevétlenül — mert a többi oláhok a zsákmánynyal foglalkozának — toppant be Vilmos. Kirántá pisztolyát. Az első biztos lövés leteríté a drabantot.

A felriadt oláhok az első perczben szaladni kezdtek, de látva, hogy Vilmos egyedül van, megrohanták.

Vilmos kardot rántott s négygyel küzdeni indult, míg az ötödik Teréz után rohant, s az ablakból kiugrani akarót visszatartóztatá.

— Tartsátok fel a pimaszt, én a fátát őrzöm. Elegen vagytok ellene. S ölelni csókolni kezdte a szegény leányt ki istenéhez imádkozott, hogy vegye őt magához.

Az oláhok mindenike sebet kapott már. Vilmos még tartá magát, midőn egy jól irányzott lándzsavágás kardját ketté töré.

E perczben Terézre tekint..... e perczben látta, hogy mindketten elveszének.

— Megmentem erényedet, ha éltedet nem is menthetem meg! S oda rohant s a ketté tört kardot keblébe dőfte.

.... Ezután csak azért küzdött Vilmos, hogy mennél drágábban adja el életét, a drabant lándzsáját földről felragadva. Csak egyetlen kis könnyű fejsebet kapott, s már egyike az oláhoknak halva terült el a földön.

Az udvaron lódobogás, zaj hallatszott.

Jenő elég későn érkezett, hogy családját megölve lássa, s elég korán, hogy megmentse barátját.

II.

1849. febr. 5-ike volt... első nap, mellyen a hanyatlásnak indult magyar forradalom Branyiszko ormára diadal-lobogót tüze föl.

Hó és fagy borította a földet... fehérségét vér pirosítá meg, s fagyát vér engesztelé föl. Éjszaki szél sivitott végig s kapta föl az ellenálló hegyek ormáról a hófuvatagokat. Sem ég, sem föld nem volt látható — minden egy fehérségbe olvadt össze.

Ki akarna ez nap csatázni? Ki huzna ez nap a bércz alá ágyút, hogy megostromolja annak ormát?

Ilyen nap az ember imádkozni szokott s nem kísért istent....

.... S még is ez nap volt az első jelentékenyebb s legdicsőbb diadalnak napja!...

Guyon Korotnokon volt. Csak három zászlóalj katonasága volt, a közül kettő harcban soha sem volt, s a harmadik halálnak volt.... mert egy csatából már megszaladt.

A császár hadserege számszerint 5 zászlóalj 4 század lovassal a kanyargó hegyi uton huszonnégy posztót foglalt el, s erősítette meg ágyúival, úgy hogy golyói a hegy minden részét, minden utát beérték.

Ezt a hegyet kellende annak a hidegvérű komoly angolnak megostromolni.

Katonái gyakorlatlanok voltak, posztója lehető legrosszabb, még az idő is ellene esküdött... hagyjon fel tervével, miért kerget lehetlent?

Kiállítja katonáit s annyit mond nekik „vorwärts! sturm!“

Mintegy három a gyávábbak közül szaladni kezd. Saját kezével lelötte. Ő maga mindenütt elől ment. Két zászlóaljat ő maga vezetett a harmadikat mellékúton küldte fel.

Ez volt a legborzasztóbb csata! Söpörte az ágyugolyó a szegény fiukat, s minden elesett más feltörekvőt sodort magával a mélységbe. S Guyon mindenütt előttek ment s untalan fülekbe zugta „vorwärts dupla Löhnung! rückwärts sziszen!“

S a fiuk mindenütt nyomában valának a vezérnek, követték őt fel a hegyi uton mignem minden ágyut elfoglalának s az ellenséges sereg minden posztóból kiverék.

Legdicsőbben a halálra szánt zászlóalj viselte magát. Új lobogót kapott e felirattal: „branyiszkói diadal, febr. 5-én 1849.“

Jenő is e harcosok közt volt. Első vala a hegy-ormon, kereste a halált... de az nem találta fel őt. Midőn egy ágyut elakart volna foglalni elfogatott.

A császári hadsereg Sirokkára vonult onnan másnap Eperjes felé indulandó.

* * *

Késő este volt már. Olvasómat egy sirokkai tót egyszerű lakához vezetem. Fakarszékben különböző rendeleteket téve, ül ottan egy osztrák főhadnagy.

— Főhadnagy ur, szakasztá őt félbe egy belépett örmester egy nő kíván kegyeddel szólni.

— Hagyjatok magamra, senkit sem akarok látni.

— De a nő igen szép, s siető dolga van, mint mondá.

— Senkit sem akarok látni...

Még el sem végzé e szavait s egy magas karcsu angyal szép szöke nő lépett be.

A nő szépsége a megjelenése által okozott kellemetlenséget az első perczen eloszlatá.

— Ah asszonyom, mondá a tiszt mivel szolgálhatok?

A nő félve közeledett, reszketett ... úgy félt hogy czélja nem sikerülend. Első perczben mit sem szolt, csak hosszan igen hosszan nézett a tiszt szemébe.

— Uram...

— Madame mivel szolgálhatok? foglaljon itt mellettem helyet! Ej! ne vonogassa magát!

— Uram én biztos szeretnék abban lenni, hogy ön kérelmem nem tagadja meg, pedig igen rettegek az ellenkezőtől!

— Ha tölem függ asszonyom....

A nő még igézöbben tekintette rá... kezét a tiszt kezében feledte...

— Öntől függ uram... Lesüté szemeit s hagyá arczát a tiszt által csókoltatni.

Végre kibontakozott karjaiból s pirultan lesütött szemekkel mond:

— Fogoly testvérem az ön keze alatt van ugy-e?

— Ki az ön testvére?

— Én láttam öt bekísértetni. Bizonyosan tudom hogy itt van.

— A szomszéd szobában csakugyan van egy fogoly.

— Az az! mond a nő villogó szemekkel, *** Jenő, ugy-e?

— Gondolom *** Jenő!

— Ó eresszen ön testvéremhez!

— S aztán?

— Mit tudom én mi történend azután csak egyszer lássam öt!

— De én is ott leendek asszonyom....

— Nem nem... csak öt perczig akarok vele magam lenni... azután nem bánom!

— Örmester! vezesse ön az asszonyságot a honvédszázados-hoz. Magára lehet vele. Öt percz múlva asszonyom!... Sugá a nő fülébe.

Jenő köpenyébe burkolva szalmán feküdt a földön, midőn a nő belépett. A szobában egy halvány mécs pislogott. Halkan közeledett hozzá kioltá a lámpát s hev csokokat nyomott az alvó arczára.

Jenő fölébredt.

— Mi ez? álom? ki van itt?

— Csitt! mond a nő susogva, burkolodj e köpenybe. Az örök nem ügyelnek ide, s ez utolsó ház a faluban. Ugorj ki e hátulsó ablakon. Amaz ösvény a magyar táborba visz.

— Szent ég! e hang! ez a Vilmosé....

Szót sem többet! mi gondod vele bárki ment meg. Siess! S még egy csókot nyomott arczára.

A nő hosszan, hosszan nézett utána míg csak láthatá! Féltérde volt ereszkedve, imádkozott. Aztán fölállt.

— El kell foglalnom ugy mond minden áron el kell foglalnom a tisztet sejténie sem szabad mik itt történtek.....

III.

Három havi időt, viszonyt átugrunk, viszont más csata-színhelyre vezetem az olvasót.

Buda alatt vagyunk majus 20—21-ike éjjelen. Tetőpont a magyar forradalom dicsőségnek történetében, legküzdelmesb a küzdelmes napok között!

Elpusztúlt leégetett lerombolt város! Három hétig ostromoltatátal, egyetlen házad sem maradt épen, hajlékaidban idegen katonák tanýáznak, utcáidon fű és bomba golyók teremnek.

S hova néped ez előtt mulatni járt, környéked hegyeiről saját fiaid lövetnek! Ibolyák helyett ágyuk plántáltattak oda, s ágyudörgés hallatszik a csattogány zenéje helyett.

Közepette az éjnek a fehérvári rondella s bécsi kapu tájáni rés egyszerre támadtattak meg. Borzasztó volt a küzdés, borzasztó a védelem. Kétségbeesésig élszánt arcoknál egyebet látni nem lehetett. Illyen lehetett az ős teutonok küzdelse a romai sas ellen.

Létrák támasztattak a falnak. Dalolva ment a honvéd ezeken föl. Tíz leegendé magát szuratni csak hogy a tizenegyedik följuthasson.

Barátaik holtestök fölött, köfal romokon, bástyákra támasztott létrákon ekkép jutottak fel a várba.

Reggel vala, midőn Buda ormain az első tricolor díszlett.

Jenő és Vilmos, kik azelőtt egy héttel tétették át magukat, két különböző zászlóaljából a Nagy-Sándor dandárába, az elsők közt valának kik a várba följutottak.

A Jenő kezében egy lobogó volt. Egyik bástya fölé sietett vele azt fölplántálandó ottan.

Tul a Dunán Pest felől hangos „éljen“ek valának hallhatók.

A bástya mellett egy tüzer állt. A perczen midőn azt feltüzni akarta, megtámadá a tüzer. Küzdeni kezdének. Jenő a lobogóval, kardjával a tüzer. Egy erős kardcsapás félrehajtá a lobogót. Keményen megkapta azt a tüzer. S vágást irányza a Jenő fejének, midőn egy pisztolylövés találta.

A tüzer fölemelkedik, a lövőhez tántorog, ki Jenőhez szaladt, s kardját mellébe döfte.

Vilmos kebléből — mert ő volt a leszúrt — kardját kihuzni nem volt ereje.

— Vilmos, az égre, mit tevél? S a haldoklót karjaiba ragadva, egy szomszéd házba szaladt vele. Mintegy két horvát vala ottan.

Óriási erővel küzde Jenő s a két horvátot leszúrta. Ő maga könnyű sebet kapott. Még haldokolva is ápolgatá őt Vilmos.

Jenő terhét ottan egy pamlagra fekteté.

— Mindegy, mond ez Jenőnek, ki őt ápolni akará, mindegy, én

meghalok. Keblemben egy levelet találsz..... sejtelmem vala, hogy így történend.....

Dult arczczal, a bánat legborzasztóbb kifejezésével ragadta ki Jenő a kardot Vilmos kebléből... patakként folyt abból a piros vér.

Beakarta a sebet kötni, s föltépte a honvéd egyenruhát.

Vértől elborítottan a legszebb női keblen óriási sebet látta Jenő....

* * *

A levelet Jenő megtalálta a mondott helyen.

"Midőn e levelem olvasod, fogod tudni a titkot, mit eddig olly gondosan rejtegettem.

Most már tudhatod — mert meghaltam.

Nő valék, ki szerettelek.... életemnél, üdvömnél jobban szerettelek.

Gácsországi főrangú lengyel család végsarja vagyok. Atyám gyermekkoromban elvesztém. Anyám a paraszt-zendülés alkalmával menekült a bánátba.

A ráczok vagyonunk felprédálták, anyám legyilkolák. Gyöngye nő, ki a salonokban növelkedém, honvéddé lettem — hisz egy vérborított haza közepében egyedül rokon, testvér nélkül álltam a világban mint tévedt sajka a tengeren, melyet hajójától a vihar elszakasztott.

Mint mentém meg életedet, mint követtelek midőn Erdélybe mentél, tudod — csak az egyet nem, hogy már akkor forrón lángolón imádtalak.

Még akkor a távolban láttam boldogság-csillámot. Ugy tűnt fel az, mint puszták délibábja, mosolygón, vidoran, hogy mint délibáb rövid élet után letűnjön, a nélkül, hogy a pusztán nevét is írva hagyta volna.

Két dolog választja el tőled: az elsőt tudád. Nővéred meggyilkolám hogy erényét megmentsem. Ha szerettél volna, ugy-e te is inkább ohajtottál volna meghalva mint megbecstelenítve látni?

A másik: Branyiszkónál csak becsületed árán menthetélek meg. Ő ez borzasztó nap volt! De az áldozat minden vala. Enyém úgy sem lehetett. Legalább megmentettelek.

Nem öltem meg magam. Még egyszer akartalak látni — de csak haldokolva. Isten úgy akarta, hogy ez megtörténjék. Sejtelmeim vannak, hogy kit eddig nem láthatál, most haldokolva meglátandó.

Mióta szerettelek egyetlen boldog perczem sem vala, s mégis áldám a szerelmet. Véglehelletemmel is áldandó ezt.

Nem kívánom hogy szeress, az kint adna neked. Csak néha néha emlékezz rám, csak néha néha ültess siromra egy nefelejtset.

Többet nem kívánok. Ennyit megérdemel a forró, mély, véghetetlen igaz szerelem, mellyel irántad viseltetém.

Ezzel olly könnyen fogok megválni az élettől, ha melletted leszek, olly szép lesz a halál, ha karjaid közül ragad ki.

Tied úgy sem lehettem volna. S az élet nélküled mit sem ér!

....Imádlak Jenőm, imádlak jobban mint éltet, mint boldogságomat!...

Gróf K**** Leona.,

* * *

A tűzér pallosa e levelet is átfurta, s Leona vére elborítá azt.

Jenő szívében is mély sebet szakasztott a fájdalom. Tán soha sem fog begyógyulni.

Szilágyi S.

„MAGYAR EMLÉKLAPOK“

czim alatt eddig kiadott, s a leélt forradalom tárgyaiból merített történeti és szépirodalmi közlönyünket ezennel megindítottuk.

A leélt utolsó két év, mind a történész ecsetének, mind a költő s regényíró fantáziájának, feldolgozásra bő és gyönyörű anyagokat nyújt.

Az események a távol ködében még nem enyészték el. Még jól emlékezünk a nagyszerű, a vérfagyoló történetekre, mik egyes mozaikjai a tableauxnak. S az ágyuk menydörgő hangja s a kardok csattogása füleinkből még nem haltak ki.

Igaz, sok a fájó seb, mely orvosi kezeket igényel. S számtalanok szemében égnek még a bánat könnyei, mik várják, hogy letöröltsenek.

Ezek s a létező körülmények gálló szírtekként tűnnek fel... sokat, igen sokat kell annak küzdeni, ki ezek közt evezni akar.

Hitünk, meggyőződésünk hazánk ügyeinek, irodalmunknak hasznos szolgálatot teszünk akkor, midőn a küzdelem e terére léptünk.

Kiadott hat első füzetünk mindenkit meggyőzhet, mikép legfőbb feladatunknak tekintők, concentrálni a szétszórt írói erőket.

Hála istennek — ez sikerült.

Büszkén mondhatjuk el, hogy legjobb költőink, novella-íróink s legünnepeltebb publicistáink gyámolítják vállalatunkat, kiktől nem csak szóbeli ígéretet, hanem kész dolgozatokat is birunk.

Megjelennek az „Emléklapok“ az eddiginél finomabb velin papíron, minden 15, legfelebb 20 napban új füzet, 5 tömött nagy íven.

Egyes füzetnek ára 36 kr. ezüstben, postán megjelenése után rögtön, kereszt-kötés alatt küldve 42 kr. p. p.

Ki azonban mind a hat füzetre előfizet, az egészet 3 frt 36 kr. helyett megkapja 3 frtért, s postán kereszt-kötés alatt 4 frt 12 kr. helyett csak 3 frt 36 krért.

Előfizethetni helyben Pesten Geibel Armin könyvkereskedésében kristóftér.

Pest, július 1-én 1850.

Szilágyi Sándor,

szerkesztő és kiadó.